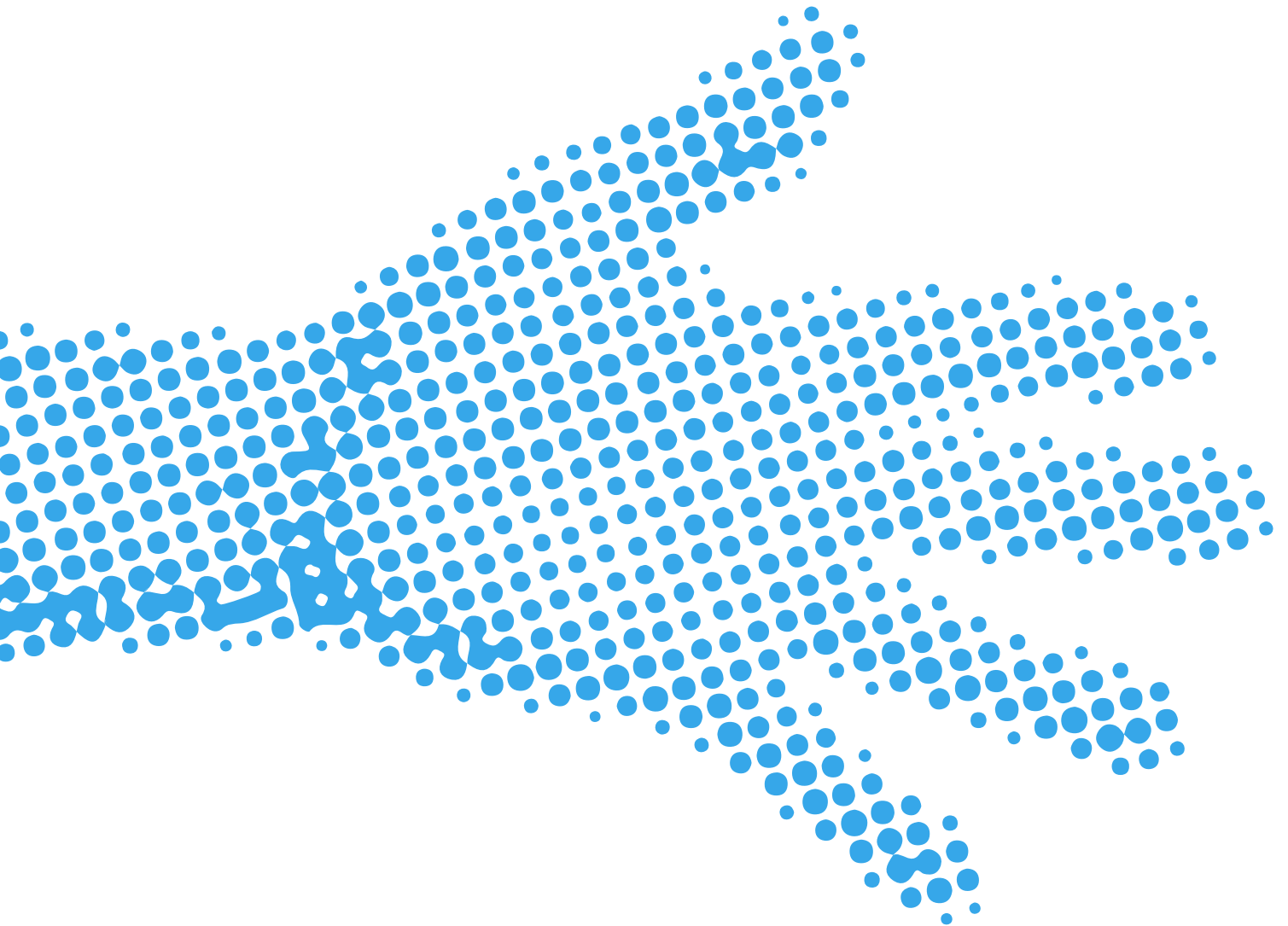

2015

Samlad uppföljning av funktionshinderspolitiken

Hur är läget?

Förord

Regeringens strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken i Sverige löper under åren 2011–2016. Myndigheten för delaktighet ansvarar för uppföljningen av strategins mål och insatser. Detta är den fjärde och näst sista uppföljningsrapporten under strategiperioden.

I grunden är rapporten en redovisning till regeringen. Men innehållet och utformningen gör också kunskapen tillgänglig för myndigheter, kommuner, funktionshindersrörelsen och enskilda – för alla som har ett intresse av funktionshindersfrågor och att med kunskap och insatser bidra till ökad delaktighet i samhället. Rapporten innehåller stora mängder resultat och analyser uppdelat på politikområden, från arbetsmarknad till konsumentpolitik. Som tidigare innehåller den också en analys av hur de 22 strategiska myndigheterna ligger till gentemot sina mål och redovisningar av kommunernas arbete med funktionshindersfrågorna.

Resultaten i årets rapport bekräftar bilden att många personer med funktionsnedsättning inte kan delta i samhället på lika villkor. Den visar också att flertalet av de strategiska myndigheternas delmål ännu inte är uppnådda. Samtidigt står det klart att myndigheternas arbete utvecklas, att många andra aktörer genomför viktiga insatser och att tillgängligheten ökar i flera delar av samhället. Det är nu viktigt att fortsätta på de inslagna vägarna och vara uthållig i ansträngningarna för ett inkluderande och hållbart samhälle.

Resultaten i rapporten bygger på statistik och redovisningar, som består av allmänt tillgängliga uppgifter, särskilda redovisningar från myndigheter och våra egna datainsamlingar. Det är många enskilda, tjänstemän, kommuner och myndigheter samt funktionshindersrörelsen som lämnat uppgifter, delgett sin kunskap och sina erfarenheter och på så sätt gjort uppföljningen möjlig. Till alla er vill vi rikta ett tack!

Sundbyberg maj 2015

Anne Holm Gulati
Generaldirektör

Myndigheten för delaktighet, 2015

Titel: Samlad uppföljning av funktionshinderspolitiken. Hur är läget 2015?

Serie A 2015:12

ISBN: 978-91-87883-06-4 (tryck)

ISBN: 978-91-87883-07-1 (pdf)

Text: Magnus Lagercrantz, Pedro Landfors, Ann Frisell Ellburg, Erik Lindqvist

Illustrationer: Patrik Berg

Tryck: Elanders 2015

Rapporten finns att beställa och ladda ner från myndighetens webbplats www.mfd.se.

Alternativa format kan beställas från Myndigheten för delaktighet.

Postadress: Myndigheten för delaktighet

Box 1210, 172 24 Sundbyberg

E-post: info@mfd.se

Telefon: 08-600 84 00

Fax: 08-600 84 99

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	8
Summary	10
Sammanfattning lättläst	12
Inledning.....	15
Arbetsmarknad	19
Utbildning.....	33
Socialpolitik	45
Folkhälsa	59
Fysisk tillgänglighet.....	69
Transport	79
It-politik.....	89
Kultur.....	97
Medier.....	107
Idrott.....	117
Rättsväsendet	125
Konsumentpolitik.....	133
Mänskliga rättigheter	141
Analys av strategins delmål.....	149
Om den här uppföljningen.....	153
Referenser	162

Sammanfattning

Detta är den fjärde uppföljningen av utvecklingen av funktionshinderspolitiken.

Uppföljningen visar att utvecklingen går framåt mot ett mer inkluderande och hållbart samhälle, om än långsamt. Många insatser görs och många är aktiva i syfte att öka tillgängligheten. Trots det ökade arbetet kan det ta tid innan effekterna syns i samhället. Fortfarande är det många personer med funktionsnedsättning – män, kvinnor, pojkar och flickor – som inte kan delta i samhället på lika villkor. Resultaten visar bland annat att:

- Personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga fortfarande står för mer än en fjärdedel av alla inskrivna på Arbetsförmedlingen. Trenden är dock positiv och fler får sysselsättning varje år.
- Skolorna brister fortsatt i att ge elever det särskilda stöd som de har rätt till och en stor del av lärarna har inte möjlighet att ge det stöd som behövs. Det är också vanligare att elever med funktionsnedsättning upplever att de har för mycket skolarbete, att det är svårt och att de känner sig stressade.
- Den upplevda hälsan är mycket sämre bland personer med funktionsnedsättning och många fler med funktionsnedsättning har ekonomiska svårigheter jämfört med övriga befolkningen.

I uppföljningen syns även könsskillnader på flera områden. Män får i snitt fler timmar beviljade i assistansersättning. Större andel kvinnor har färdtjänsttillstånd. Bland barn som tränar ofta finns inga märkbara skillnader bland flickor, utifrån funktionsförmåga. Däremot finns stora skillnader mellan pojkar, med respektive utan funktionsnedsättning. Det behövs mer kunskap om orsakerna till dessa skillnader.

Ett annat mönster i uppföljningen är att anhörigas roll påverkar delaktigheten. Var femte vuxen beräknas vårda, hjälpa eller stödja en närstående. Till exempel röstar personer med funktionsnedsättning som är sammanboende i lika hög utsträckning som övriga befolkningen. Personer med funktionsnedsättning som är ensamstående röstar däremot i lägre utsträckning än andra ensamstående. Många lärare upplever att elever med engagerade föräldrar i högre grad kan få särskilt stöd. Det saknas idag mycket kunskap kring anhörigas roll och deras påverkan.

Det genomförs många insatser för att öka delaktigheten. På de flesta områden finns idag lagar och riktlinjer som berör tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Resultaten visar exempelvis att:

- Det finns en ökad medvetenhet hos kommunerna om att vara en arbetsgivare för alla.
- Fler statliga myndigheter inventerar och åtgärdar brister i tillgängligheten i sina lokaler.
- Tillgängligheten på fordon och bytespunkter i kollektivtrafiken ökar.
- Fler sändningar på tv textas och tolkas.
- Tillgängligheten i Sveriges domstolar ökar något.
- Kunskapen om på vilket sätt de individuella stöden bidrar till delaktighet ökar.

För att påskynda utvecklingen finns möjligheter att i högre grad ställa krav på tillgänglighet i upphandlingar. Det skulle leda till att fler produkter, lokaler, varor och tjänster blir tillgängliga från början. Det minskar behovet av att i efterhand åtgärda brister i tillgängligheten och leder till minskade kostnader.

Arbetet hos de 22 strategiska myndigheterna förbättras. Hos flera av myndigheterna finns en ökad medvetenhet om funktionshindersperspektivet. Fler delmål i strategin utvecklas i positiv riktning. Strategiperioden närmar sig dock sitt slut och andelen delmål som kan uppnås bedöms som mycket få.

Resultatet av uppföljningen visar att funktionshinderspolitiken är ett arbete som kräver uthållighet och ett långsiktigt perspektiv. Ett första steg är ökad medvetenhet som sedan kan leda till ett strategiskt och kunskapsbaserat förbättringsarbete. I förlängningen leder arbetet till att enskilda individer märker positiv förändring i sin vardag och att fler kan delta på lika villkor oavsett funktionsförmåga.

Summary

This is the fourth follow-up of the developments in the disability policy.

The follow-up shows that the development is moving towards a more inclusive and sustainable society, if ever so slowly. Many initiatives are taken, and many actors are actively involved in increasing accessibility. Despite the increased efforts, it may take some time before the effects can be seen in society. There are still many people with functional disabilities – men, women, boys and girls – who cannot participate in society on equal terms. Among other things, the results show that:

- People with disabilities that entail a reduced work capacity still represent more than a fourth of all those registered with the Swedish Public Employment Service. However, the trend is positive, and an increasing number finds employment each year.
- Schools continue to fail in providing pupils with the special support they are entitled to, and a large proportion of teachers are unable to give the necessary support. It is also more common for pupils with disabilities to feel overwhelmed and stressed by their schoolwork, and that it is difficult.
- The perceived health is much worse among people with disabilities, and many more in this group have financial difficulties compared with the rest of the population.

The follow-up also indicates gender-based differences in several areas. Men are on average granted more hours with assistance allowance. A larger proportion of women have special transport permits. Among the children who train often, there are no noticeable differences, in terms of functional ability, among the girls. On the other hand, there are large differences between boys with and without disabilities. More knowledge about the causes of these differences is needed.

Another pattern emerging in the follow-up is that the role of family members influences participation and involvement. Every fifth adult is estimated to care for, help or support a family member. To give an example, people with functional disabilities who live with someone tend to vote to the same extent as the rest of the population. But people with functional disabilities who are single tend to vote to a lesser extent than other single people. Many teachers feel that pupils whose

parents get involved will get special support to a greater extent. There is currently a great lack of knowledge regarding the role and influence of family.

Many initiatives are underway to increase participation. In most areas, there are now laws and guidelines concerning the accessibility of people with disabilities. The results indicate that:

- There is an increased awareness in the municipalities when it comes to being an equal opportunities employer.
- More government agencies are inventorying and rectifying accessibility flaws in their premises.
- The accessibility of vehicles and transit points in public transport is increasing.
- More television broadcasts have subtitles and sign language or visual interpretation.
- The accessibility of the Swedish Courts is increasing somewhat.
- Knowledge about how individual supports contribute to participation is growing.

In order to move these developments along, there are opportunities to make increased demands for accessibility in procurement. This would lead to more products, premises, goods and services being made accessible from the start. It would also reduce the need to rectify accessibility flaws at a later stage, which leads to reduced costs.

The work of the 22 strategic agencies is improving. At several of them, there is an increased awareness of the disability perspective. The development of several targets in the strategy is gaining in a positive direction. The strategy period is nearing its end, however, and the proportion of targets that can be achieved is deemed to be low.

The result of the follow-up shows that the disability policy is an effort that requires stamina and a long-term perspective. A first step is increased awareness, which can then lead to a strategic and knowledge-based improvement effort. In the long term, the work will lead to private individuals noticing a positive change in their everyday lives, and that more people can participate on equal terms, regardless of functional ability.

Sammanfattning lättläst

Sveriges regering har en strategi för funktionshinderspolitiken.

Den gäller för åren 2011 till 2016.

Nu är det fjärde gången som vi följer upp hur funktionshinderspolitiken fungerar.

Vår uppföljning visar att utvecklingen går framåt, men att det går långsamt.

Det finns fortfarande många personer med funktionsnedsättning som inte kan delta i samhället på lika villkor.

Det går åt rätt håll men det tar tid

Myndigheter arbetar på många sätt för att göra samhället mer tillgängligt. Men trots det tar det tid innan det märks.

En fjärdedel av alla inskrivna på Arbetsförmedlingen har en funktionsnedsättning som gör att de har nedsatt arbetsförmåga. Det betyder att de är arbetslösa. Men fler får arbete varje år.

Många elever får inte det särskilda stöd de behöver i skolan. De tycker också att det är svårt och stressigt i skolan.

Personer med funktionsnedsättning känner att de har sämre hälsa än vad andra personer gör. De har också sämre ekonomi.

Män och kvinnor får olika mycket stöd

Män och kvinnor får olika mycket stöd för sin funktionsnedsättning. Män får i snitt fler timmar assistansersättning. Men fler kvinnor får åka färdtjänst.

Det spelar roll om familjen hjälper till

Många personer med funktionsnedsättning får hjälp av sin familj.

Det gör att de är mer delaktiga i samhället än de som inte får hjälp.

Vi behöver veta mer om hur familjemedlemmar påverkar situationen för personer med funktionsnedsättning.

Vi behöver också veta hur det är för familjemedlemmarna själva att hjälpa anhöriga med funktionsnedsättning.

Till exempel röstar personer med funktionsnedsättning som bor tillsammans med någon lika mycket som resten av befolkningen.

Personer med funktionsnedsättning som bor ensamma röstar inte lika mycket.

Lärare i skolan säger också att elever lättare får särskilt stöd om deras föräldrar är engagerade.

Myndigheterna jobbar för tillgängligheten

Det finns många lagar och riktlinjer som handlar om tillgänglighet.

Och myndigheter gör mycket för att personer med funktionsnedsättning ska bli mer delaktiga i samhället.

Vi ser bland annat följande:

- Fler kommuner vill vara en arbetsgivare för alla.
- Fler myndigheter arbetar med att göra sina lokaler mer tillgängliga.
- Det blir bättre tillgänglighet i kollektivtrafiken.
- Fler program på tv textas och tolkas.
- Sveriges domstolar förbättrar tillgängligheten något.
- Det finns mer kunskap om hur individuella stöd ökar delaktigheten.

Men myndigheter kan ställa mer krav på tillgänglighet när de gör upphandlingar.
Då skulle fler varor, lokaler och tjänster bli tillgängliga från början.

Myndigheterna kommer inte att nå delmålen

Det finns 22 myndigheter som har ett särskilt ansvar för funktionshinderspolitiken.
De myndigheterna förbättrar sitt arbete.
Men perioden för strategiarbete är snart slut och vi bedömer att myndigheterna kommer att nå väldigt få av delmålen.

Arbetet kräver tid och långsiktighet

I vår uppföljning har vi sett att arbetet med funktionshinderspolitiken behöver uthållighet och ett långsiktigt perspektiv.
Det första steget är att myndigheterna känner till vad de behöver göra.
Det kan leda till att de arbetar med att förbättra situationen.
Och det leder till att personer med funktionshinder kan märka att deras vardag blir bättre.

Inledning

Bakgrund

Detta är den fjärde uppföljningsrapporten av utvecklingen av funktionshinderspolitiken. Sedan 1 maj 2014 genomförs den av Myndigheten för delaktighet som är en expertmyndighet inom funktionshindersområdet och som följer och stödjer utvecklingen. Syftet med myndighetens arbete är att öka möjligheterna för alla, oavsett funktionsförmåga, att vara fullt delaktiga i samhället.

Myndigheten för delaktighet har i uppdrag att utveckla ett sammanhållet system för att beskriva, följa upp och analysera utvecklingen och genomslaget av funktionshinderspolitiken. Rapporten är en övergripande presentation av resultaten från uppföljningssystemet. Syftet är att ge en samlad bild av utvecklingen inom funktionshinderspolitiken, arbetet med ökad tillgänglighet och hur livsvillkoren ser ut för personer med funktionsnedsättning.

Uppföljningen utgår ifrån de mål som beslutats i En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken samt de nationella målen för funktionshinderspolitiken:

- en samhällsgemenskap med mångfald som grund,
- samhället ska utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet,
- jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.

Uppföljningen knyter också an till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Rapportens innehåll

I rapporten samlas statistik och resultat från olika källor, dels våra egna undersökningar, dels andra aktörers undersökningar. I rapporten sammanställs dessa källor, sätts in i en funktionshinderspolitisk kontext och presenteras utifrån samma politikområden som finns i strategin. För att följa utvecklingen ser vi till förutsättningar, det vill säga vad som görs för att öka delaktigheten och i vilken utsträckning samhället är tillgängligt. Vi ser också till vilka möjligheter personer med funktionsnedsättning har att delta i samhället på lika villkor. Kring de delar av uppföljningen som Myndigheten för delaktighet själv genomför finns stora möjligheter till fördjupning.

- En mer utförlig analys av arbetet och resultatet kopplat till delmålen och de 22 strategiska myndigheterna finns i bilagan ”Myndigheten för delaktighets analys av delmål i funktionshinderspolitiken”. Där ges en fördjupad bild och en enskild analys av varje delmål i strategin.
- Myndigheten för delaktighet genomför varje år en kommunuppföljning. En del av resultaten på aggregerad nivå finns med i rapporten. För att ge möjlighet att se enskilda kommuners resultat, ta ut rapporter för enskilda kommuner, jämföra med liknande kommuner, se kommuner för ett visst län med mera har Myndigheten för delaktighet skapat en särskild webbplats, se www.mfd.se/kommunuppfoljning
- I rapporten finns också resultat från Myndigheten för delaktighets panelundersökning Rivkraft. Fler resultat finns på: <http://www.mfd.se/uppfoljning/rivkraft/>
- I många år har också en myndighetsenkät genomförts kopplat till förordning 2001:526. Några för denna rapports räkning relevanta preliminära resultat finns med i rapporten. Slutgiltiga resultat och öppna jämförelser från myndighetsenkäten presenteras i slutet av sommaren 2015.

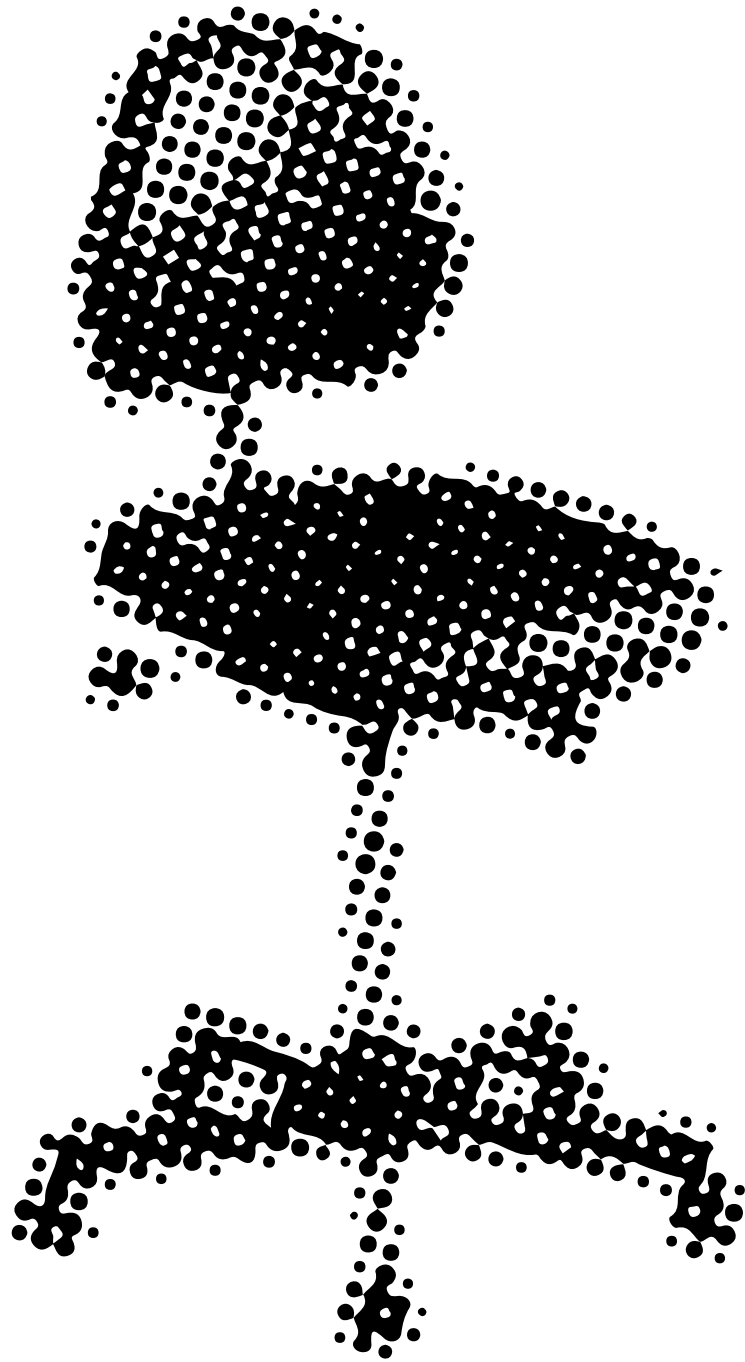
Rapportens upplägg

Denna lägesrapport presenterar tolv politikområden, där varje område beskrivs utifrån sitt inriktningsmål och delar av den policy som finns på området. Då funktionshinderspolitiken är tvärpolitisk är lagar såsom diskrimineringslagstiftningen och Plan- och bygglagen (PBL) relevanta för flera av rapportens politikområden.

Tillgänglighet löper också som en röd tråd genom alla politikområden. Fokus i funktionshinderspolitiken är funktionshinder och inte funktionsnedsättningar i sig. Dock är statistik uppdelat utifrån individdata och funktionsnedsättningar viktiga källor för att kunna belysa ojämlikheter i samhället, därför ingår den här typen av statistik i denna lägesrapport. (En längre diskussion om definitioner av personer med funktionsnedsättning finns i kapitlet ”Om den här uppföljningen”).

Tidigare lägesrapporter har innehållit särskilda kapitel om mångfald, barn och unga och jämställdhet. Syftet med kapitlen har varit att särskilt belysa att personer med funktionsnedsättning inte är en homogen grupp utan att mångfalden inom gruppen är stor. I årets rapport har vi istället valt att inkludera dessa perspektiv i varje kapitel. Statistik som berör könsskillnader, barn och unga presenteras därför löpande i rapporten. Detta för att funktionshindersperspektiv och ojämlikhet baserat på funktionsförmåga ska inkluderas i de olika politikområdena och att i likhet med de nationella målen handla om mångfald ur ett brett perspektiv. Nämnas bör att mycket statistik saknas, exempelvis för att kunna belysa den aktuella situationen för personer med funktionsnedsättning och utrikesbakgrund, eller att kunna utläsa socioekonomiska faktorer påverkan på ojämlikhet.

Detta är den näst sista rapporten om utvecklingen och läget i funktionshinderspolitiken. År 2016 avslutas strategin och slutrapportens fokus kommer att vara på hur utvecklingen har sett ut under strategiperiodens fem år.

Jag arbetar självständigt och lägger upp mitt arbete efter de behov/önskemål/krav som finns. Jag trivs!

Citat ur Rivkraft

Arbetsmarknad

Fakta i korthet

- 62 procent av kommunerna använder FN:s konvention på något sätt för att öka möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta i arbetslivet på lika villkor.
- Kvinnor bedömer i större mån än män att deras arbetsförmåga är nedsatt, 74 procent jämfört med 62 procent.
- Andelen arbetslösa med nedsatt arbetsförmåga är nu 13 procent. Det kan jämföras med 7,5 procent för den övriga befolkningen.
- Nästan 53 000 personer med nedsatt arbetsförmåga inskrivna på Arbetsförmedlingen fick sysselsättning under 2014.
- Andelen inskrivna på Arbetsförmedlingen är lika stor som förra året, 28 procent har funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga.

Inriktningsmål

- Sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga ska öka.
- Matchningen mellan arbetssökande personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga och lediga arbeten ska vara effektiv.

Inledning

Inriktningen i strategin visar att det övergripande syftet är att bidra till att allas vilja och kompetens ska tas tillvara. Detta konkretiseras via olika delmål som bland annat fokuserar på att sysselsättningsgraden ska öka för personer med funktionsnedsättning som har nedsatt arbetsförmåga. Möjligheten till arbete spelar en viktig roll då det kommer till att förbättra levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning. I FN-konventionen formuleras i artikel 27 rätten till arbete för personer med funktionsnedsättning på samma villkor som för andra. Konventionsstaterna bär ett ansvar att skydda samt främja rätten till arbete. Liknande skrivningar finns också i nationell lagstiftning där arbetsmiljölagen fastslår att arbetsförhållandena ska anpassas till människors olika förutsättningar i fysiskt och psykiskt avseende. Det finns också tydligt uttryckt i diskrimineringslagen ett förbud mot diskriminering i arbetslivet. För att uppnå ökad delaktighet på arbetsmarknaden måste de hinder som håller personer med funktionsnedsättning utanför arbetsmarknaden identifieras för att sedan undanröjas. Att undanröja hindren och förbättra möjligheten till delaktighet på arbetsmarknaden handlar i praktiken om ökad tillgänglighet på arbetsplatser, bättre attityder hos arbetsgivare och kollegor, att det finns särskilda löne- och anställningsstöd med mera.¹

Lägesbeskrivning

Fler kvinnor uppger att de har nedsatt arbetsförmåga

Nedsatt arbetsförmåga innebär att en person antingen har en funktionsnedsätt-

¹ Socialdepartementet (2011) En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016, FN – konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Arbetsmiljölagen (1977:1 160), Diskrimineringslag (2008:567)

ning, sjukdom eller skada som bestämmer hur mycket hen kan jobba. Det är också denna grupp som i dagsläget befinner sig längst ifrån arbetsmarknaden. I Statistiska centralbyråns (SCB) undersökning om situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning uppger 68 procent, knappt 700 000, bland de som har nedsatt funktionsförmåga att denna medför en nedsatt arbetsförmåga. Detta motsvarar 11 procent av alla arbetsföra i åldern 16-64 år. Kvinnor bedömer i större utsträckning än män att deras arbetsförmåga är nedsatt, 74 procent jämfört med 62 procent. Kvinnor uppger även i högre grad att deras arbetsförmåga är mycket nedsatt, 32 procent jämfört med 24 procent. Rörelsenedsättning och psykisk funktionsnedsättning medför ofta nedsatt arbetsförmåga. Omkring 90 procent av personerna med dessa funktionsnedsättningar bedömer att deras arbetsförmåga är nedsatt.²

Arbetskraften är alla de människor som står till förfogande på arbetsmarknaden, både de som har sysselsättning och de som är arbetslösa, men inte de som studerar, är pensionärer eller långvarigt sjuka. Av personer som uppger att de har en funktionsnedsättning utan nedsatt arbetsförmåga är cirka 82 procent i arbetskraften. När det kommer till personer som har nedsatt arbetsförmåga är siffran 63 procent, en ökning med två procent sedan 2013.³

Andelen arbetslösa ökar

Antalet inskrivna arbetslösa med en funktionsnedsättning har dubblats sedan 2008. Uppgången är som högst i åldrarna 20-44 år, speciellt bland män. Av samtliga inskrivna arbetslösa har var femte en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga.⁴ Samtidigt har andelen arbetslösa bland personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga ökat något sedan 2013 och befinner sig på närmare 13 procent, från att tidigare år legat strax under 11 procent. Det ska tilläggas att ökningen inte är statistiskt säkerställd. För de med funktionsnedsättning utan nedsatt arbetsförmåga ligger andelen på cirka 6 procent. Andelen i övriga befolkningen är 7,5 procent.⁵

2 SCB (2015) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2014

3 SCB (2015) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2014

4 Arbetsförmedlingen (2015) Budgetunderlag 2015-2017

5 SCB (2015) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2014

Enligt Arbetsförmedlingen kan möjliga orsaker bakom den starka ökningen av inskrivna vara, förutom finanskrisen 2008-2009, att ett stort antal personer har överförts från sjukförsäkringssystemet till Arbetsförmedlingen. Samtidigt som Arbetsförmedlingen uppger att de har intensifierat sitt arbete med att identifiera personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga, för att på så sätt snabbt kunna erbjuda de särskilda stöd som finns.⁶

Situationen för grupper med utsatt ställning på arbetsmarknaden, som personer med nedsatt arbetsförmåga, men även utomeuropeiskt födda, arbetslösa med högst förgymnasialutbildning samt äldre sökande, kommer troligtvis att förvärras i framtiden enligt Arbetsförmedlingen.⁷

Sysselsättningen ökar bland personer med nedsatt arbetsförmåga

Med sysselsatta åsyftar SCB de som arbetar, men även de som deltar i arbetsmarknadspolitiska program. Här ingår alltså inte gruppen arbetslösa. SCB:s siffror visar att personer med funktionsnedsättning utan nedsatt arbetsförmåga är sysselsatta i lika hög grad som den övriga befolkningen, där även könsfördelningen till stor del speglar den hos övriga befolkningen. Bland personer med nedsatt arbetsförmåga är sysselsättningsgraden betydligt lägre, 55 procent, vilket ändå är en ökning sedan 2008 då siffran var 50 procent. När det kommer till könsfördelningen så är den något högre än i den övriga befolkningen, 59 procent av männen är sysselsatta jämfört med 52 procent av kvinnorna. De personer som inte är sysselsatta är antingen arbetslösa eller befinner sig inte i arbetskraften. När det kommer till samtliga personer med funktionsnedsättning i åldern 16-64 år är 38 procent inte sysselsatta.

6 Arbetsförmedlingen (2014) Budgetunderlag 2014-2016

7 Arbetsförmedlingen (2015) Arbetsförmedlingens återrapportering 2015 En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

Tabell 1 Andel i procent av personer i sysselsättning 2014.⁸

Andel sysselsatta	Totalt	Kvinnor	Män
Personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga	55	52	59
Personer med funktionsnedsättning	76	77	76*
Övriga i befolkningen	80	79	81

Utvecklingen inom aktivitetsersättningen

Aktivitetsersättning kan ges till den som är ung och troligtvis inte kommer att kunna arbeta heltid på minst ett år. Under de senaste åren har nybeviljandena blivit fler. En bidragande orsak till detta är att de psykiatriska diagnoserna har ökat.⁹ OECD lyfter i en rapport om Sverige fram att något måste göras åt den psykiska ohälsan, dels för att hantera de stora samhällsekonomiska kostnaderna, men också för att förbättra förutsättningarna för svenska ungdomar att komma in på arbetsmarknaden.¹⁰ Enligt Socialstyrelsen finns det även ett samband mellan tidiga självrapporterade psykiska besvär och senare problem med försörjning och familjebildning.¹¹ Från och med 2012 till och med 2013 skedde en ökning inom aktivitetsersättningen med cirka 2 200 personer.¹²

Fast i jobb- och utvecklingsgarantin

För många långtidsarbetslösa erbjuder jobb- och utvecklingsgarantin (JOB) en möjlighet att komma in på arbetsmarknaden. I en rapport från Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) visar det sig att en stor andel av de som var inskrivna i vad som tidigare kallades Fas tre, numera sysselsättningsplats, hade en funktionsnedsättning som medförde nedsatt arbetsförmåga. Det var även dessa personer som i lägst grad lämnade programmet,

8 SCB (2014) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2013 *Skillnaden mellan könen är inte statistiskt signifikant

9 SOU (2013) Unga vuxna med aktivitetsersättning – risk för suicidförsök och suicid

10 OECD (2013), Mental Health and Work: Sweden, Mental Health and Work

11 Socialstyrelsen (2013) Psykisk ohälsa bland unga – underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg

12 Försäkringskassan (2014) Socialförsäkringen i siffror 2014

65 procent är kvar eller tillbaka på Arbetsförmedlingen efter två år. Samtidigt har många en subventionerad anställning, 26 procent.¹³

Vikten av en flexibel arbetsmiljö

I arbetsmiljöpolicyn finns en möjlighet för arbetsgivaren att ange hur arbetsförhållandena ska vara för att en tillfredsställande arbetsmiljö ska uppnås. Här finns det exempelvis möjlighet att inkludera riktade skrivningar om tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Det är dock enbart 4 procent av kommunerna i rollen som arbetsgivare som uppger att de har gjort detta, enligt vår årliga kommunuppföljning. Däremot uppger 60 procent av kommunerna att det finns generella skrivningar om tillgänglighet i arbetsmiljöpolicyn, vilket är en ökning med 14 procent sedan förra året.¹⁴ Närmare 76 procent av sysselsatta personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga uppger att de har behov av anpassade arbetsförhållanden eller stöd för att kunna utföra sitt arbete, vilket är en minskning från 2013 då 79 procent uppgav att de var i behov av anpassningar eller stöd. Av dessa uppger 64 procent att de har behov av mer än en typ av anpassning/stöd. Möjligheten att kunna påverka sina arbetsförhållanden är för många en absolut nödvändighet för att kunna delta på arbetsmarknaden. Drygt fyra av tio personer uppger att de behöver anpassat arbetstempo eller anpassade arbetsuppgifter. Många uppger också att de är i behov av anpassad arbetstid. Tillsammans med arbetshjälpmedel är detta det vanligaste stödet som ges. Det är betydligt vanligare att kvinnor är i behov av anpassad arbetstid, arbetstempo och arbetsuppgifter än män. Det är dock vanligare att män i större utsträckning får detta behov tillfredsställt, 91 procent jämfört med 75 procent av kvinnorna.¹⁵ Även i Rivkraft pekar deltagarna på flexibiliteten som en av de främsta anledningarna till att en person känner sig nöjd med sitt arbete, och där bristen på flexibilitet ofta leder till missnöje tillsammans med brister i den fysiska tillgängligheten.¹⁶

Enligt Myndigheten för delaktighets kommunuppföljning uppger nästan fyra av tio kommuner att generella åtgärder har vidtagits för att öka tillgängligheten inom ordinarie kommunala verksamheter. När det kommer till åtgärder utifrån särskilda

13 IFAU (2013) Jobb- och utvecklingsgarantin – Vilka deltar, vad gör de och vad leder det?

14 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning 2015 Fysisk tillgänglighet bas 191 svarande

15 SCB (2015) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2014

16 Myndigheten för delaktighet (2014) Rivkraft - Arbetsmarknad bas 1 295 svarande

behov hos redan anställda uppger 67 procent av kommunerna att detta har genomförts.¹⁷ Det kan exempelvis vara höj- och sänkbara skrivbord, enkelt avhjälpna hinder som trösklar eller att ta bort heltäckningsmattor.

Många får det stöd de vill ha

För att klara av samt behålla en anställning så finns stöd att få från Arbetsförmedlingen, i form av exempelvis arbetshjälpmedel. Närmare åtta av tio som har behov av anpassade hjälpmedel har fått detta, 76 procent av kvinnorna och 79 procent av männen.¹⁸ Enligt Arbetsförmedlingens siffror har antalet som har arbetshjälpmedel minskat från 7 682 personer 2013 till 7 042 personer 2014. Samtidigt har insatsen personligt biträde ökat från 19 059 till 22 174.¹⁹ I Rivkraft uppger hälften av de 674 som svarat att de arbetar, att de har någon form av stöd. Av dessa har 41 procent ett arbetshjälpmedel. En av tio uppger att de är missnöjda med stödet de får på arbetsplatsen.²⁰

Särskilda insatser ökar

Arbetsförmedlingens statistik från 2014 visar att 28 procent av alla inskrivna arbetssökande, cirka 191 00 personer, har en kod för funktionsnedsättning, detta är en minskning med cirka 4 300 personer sedan 2013. Av dem är 75 209 personer arbetslösa eller i program med aktivitetsstöd, vilket är en minskning med cirka 7 000 personer från föregående år.²¹ För personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga finns särskilda insatser som ges av Arbetsförmedlingen, dessa syftar till att kompensera nedsättningen i arbetsförmågan och samtidigt stärka personernas möjligheter att få eller behålla ett arbete.²²

De särskilda insatserna har ökat. I dagsläget omfattas cirka 76 000 personer, av dessa är cirka 40 procent kvinnor och 60 procent män. 30 000 har lönebidragsan-

17 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning 2015 Arbetsmarknad bas 191 svarande

18 SCB (2015) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2014

19 Arbetsförmedlingen (2015) Återrapportering 2015 En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

20 Myndigheten för delaktighet (2014) Rivkraft Arbetsmarknad bas 1 295 svarande

21 Arbetsförmedlingen (2015) Återrapportering 2015 En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

22 Förordning (2000:630) om särskilda insatser för personer med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga

ställning, vilket innebär en minskning med cirka 2 000 sedan mars i fjol. Under samma tid har trygghetsanställningarna ökat med cirka 3 000, vilket innebär att ungefär 34 000 personer har denna anställningsform.²³

En undersökning som IFAU har gjort, visar att lönebidraget på kort till medellång sikt ger en positiv effekt i form av högre sysselsättningsgrad samt en högre förvärvsinkomst. Samtidigt visar undersökningen tydliga negativa effekter på osubventionerad sysselsättning, vilket tyder på att programmet har en inlåsnings effekt. Två förklaringar enligt IFAU kan vara att arbetsökande minskar sina ansträngningar att hitta arbete på den reguljära arbetsmarknaden, eller att Arbetsförmedlingen minskar sina insatser att finna osubventionerade jobb åt deltagarna.²⁴ I Rivkraft uppger 27 procent av de 647 personer som svarat att de har arbete med ekonomiskt stöd, lönebidrag eller liknande och 48 procent anger att de har ett ordinarie arbete.²⁵ När det kommer till gruppen som haft aktivitetsersättning på grund av förlängd skolgång, visar siffrorna att det är fler män än kvinnor som beviljas anställning med lönestöd.²⁶ Under 2014 skedde totalt 2 601 övergångar från subventionerade anställningar till anställningar utan stöd.²⁷

Fler övergångar från Samhall

Samhall har till uppdrag att bland annat visa på anställningsbarheten hos personer med funktionsnedsättning och ska kunna erbjuda arbete över hela landet. Under 2014 ökade antalet anställda i kärnuppdraget med 1 139 personer, detta efter att året innan ha minskat med 800 personer. Samtidigt ökade även antalet övergångar, som är en viktig del av verksamheten, 1 122 personer gick under året från Samhall till annan arbetsgivare. På så vis uppnåddes inte bara det satta målet på 1 100 personer, utan det blev även ett historiskt högt antal.²⁸ Del i båda dessa processer har den nya satsningen på utvecklingsanställningar hos Samhall AB,

23 Arbetsförmedlingen (2014) Verksamhetsstatistik mars 2015

24 IFAU (2014) Lönebidrag och skyddat arbete: en utvärdering av särskilda insatser för sökande med funktionshinder

25 Myndigheten för delaktighet (2014) Rivkraft Arbetsmarknad bas 1 295 svarande

26 Försäkringskassan(2015) Uppdrag om delmål, uppföljning och redovisning inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

27 Arbetsförmedlingen (2015) Åtterrapporering 2015 En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

28 Samhall (2015) Bokslutskommuniké januari – december 2014

där unga under 30 år inom utvecklingsgarantin ska prioriteras.²⁹ Det har ersatt det tidigare uppdraget där personer med en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga och som har slut på dagar i sjukförsäkringen deltog.

Sveriges kommuner som arbetsgivare

Över 700 000 personer arbetar i kommunala verksamheter i Sverige. I Myndigheten för delaktighets kommunuppföljning uppger fler kommuner än tidigare att tillgängligheten i de digitala ansökningsformulären för att söka jobb i kommunen har säkerställts. Tillgänglighet har också tagits i större beaktande än tidigare när det kommer till anställningsintervjuer i kommunens verksamheter, 51 procent av kommunerna uppger detta. Tillgängligheten har även fått större utrymme i arbetsmiljöpolicyn och de generella skrivningarna, 60 procent av kommunerna uppger detta. Det är en skillnad med 14 procent från föregående år. Två av tre kommuner har också genomfört riktade projekt för att öka möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att komma in på den ordinarie arbetsmarknaden. Fyra av tio kommuner har dessutom genomfört generella åtgärder för att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning på arbetsplatser i ordinarie kommunala verksamheter.³⁰

På individens villkor

Individanpassat stöd till arbete (Supported Employment) riktar sig generellt till personer med funktionsnedsättning. Tanken är att alla människor med funktionsnedsättning kan arbeta på den öppna arbetsmarknaden. Om de bara hittar rätt arbete och rätt arbetsplats. Ambitionen är därmed inte att ”stöpa om” en person genom omfattande arbetsträning och succesiv utslussning, utan att söka efter ett arbete som tar vara på personens motivation och intressen.³¹ Totalt deltog 1 000 personer med psykisk funktionsnedsättning i försöksverksamheter om meningsfull sysselsättning. Verksamheterna bedrevs med statsbidrag i 32 av landets kommuner. Flera av försöksverksamheterna hade sina första deltagare först 2013. Av de cirka 900 deltagarna som var kvar vid utvärderingen, hade 600 personer fått någon form av sysselsättning. Totalt 111 personer fick ett arbete, inkluderat lönebidragsanställningar, medan övriga fick praktikplatser, studerar

29 Arbetsförmedlingen (2015) Återrapportering 2015 En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

30 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Arbetsmarknad bas 191 svarande

31 www.socialstyrelsen.se

eller har oavlönad sysselsättning. För 35 procent hade insatsen vid utvärderingen inte lett till någon sysselsättning.³²

Andra satsningar på jobb

2012 fick Arbetsförmedlingen i uppdrag att genomföra ett praktikantprogram för personer med funktionsnedsättning i statliga myndigheter. Hittills har 49 myndigheter tecknat överenskommelser om totalt cirka 1 490 platser. Under 2014 fick 232 personer en praktikplats inom ramen för praktikantprogrammet, varav 113 på Arbetsförmedlingen.

Kulturarvslyftet var en tillfällig arbetsmarknadssatsning under åren 2012–2014. Syftet var bland annat att erbjuda personer som lämnat sjukförsäkringen en meningsfull och utvecklande sysselsättning. Samtidigt som det skulle bygga upp kunskap om, vårda och tillgängliggöra kulturarvet och kulturmiljön. Under perioden tog 448 personer del av denna arbetsmarknadssatsning, varav 80 personer har fått en anställning under 2014.³³

Mätbara mål och FN-konventionen ger resultat

Varje år väljer Myndigheten för delaktighet att följa upp kommunerna via en enkät som går ut till Sveriges alla kommuner. Undersökningen visar att 62 procent av kommunerna använder sig av FN:s konvention på något sätt för att öka möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta i arbetslivet på lika villkor. Detta är en ökning med två procent sedan föregående år. När det kommer till användandet av konventionen är det vanligast att den finns med i de politiskt antagna styrdokumenterna, 39 procent av kommunerna uppger detta. Det är bra då dessa många gånger är vägledande för kommunens styrning. Det är något färre som har använt konventionen i förvaltningarnas verksamhetsplaner, 18 procent och endast 10 procent använder det i samband med kompetensutveckling. När det kommer till att ha mätbara mål, vilket är av vikt för att kunna följa upp och mäta utvecklingen, är dessa oftast enbart inkluderade i kommunens övergripande mål för arbetsmarknaden, 46 procent uppger detta. Det är betydligt färre som anger att de har konkreta mål, exempelvis för att öka andelen anställda inom kommunen, eller mål för att påverka privata arbetsgivare att anställa personer med funktionsnedsättning, 20 respektive 17 procent. Det finns dock en

32 Socialstyrelsen (2013) Utvärdering av försöksverksamheter i kommuner

33 Arbetsförmedlingen (2015) Återrapportering 2015 En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

antydning till att kommuner som använder FN:s konvention, eller som har mätbara mål många gånger har kommit längre i sina processer med att öka tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden.³⁴

Fler får sysselsättning

Ett av Arbetsförmedlingens delmål i strategin är att andelen personer med en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga som får en anställning eller utbildning ska öka årligen. Under 2014 var det närmare 53 000 personer som gick till arbete utan stöd, med stöd, nystartsjobb eller deltog i reguljär utbildning. Det är en ökning med närmare 4 400 personer sedan 2013. Utvecklingen innebär också att utfallet blev 5,7 procent och hamnade därmed 0,3 procent över det satta nollvärdet. När det kommer till unga under 30 år skedde en ökning med 1 procent från föregående år. Samtidigt är det ingen skillnad på andelen inskrivna på Arbetsförmedlingen jämfört med året innan, då andelen fortfarande är 28 procent.³⁵

Bristen på kunskap leder till diskriminering

Artikel 27 i konventionen lyfter fram att människor ska kunna verka och arbeta i en miljö som är öppen och främjar integration.³⁶ Trots detta är attityder och fördomar ett vanligt upplevt hinder för personer med nedsatt funktionsförmåga. I en studie gjord av Nordiskt välfärdscentrum omnämns arbetet med attityder och föreställningar bland övrig personal som väsentligt för att skapa en god arbetsmiljö och förståelse.³⁷ Även i Rivkraft lyfts kollegornas förståelse fram som en viktig del av trivseln på arbetsplatsen, samtidigt som negativa attityder och okunskap från handläggare/arbetsgivare skapar vantrivsel.³⁸ När det kommer till provanställningar upplever flera att okunskapen många gånger är anledningen till att en provanställning avslutas, eller att en internutbildning avbryts.³⁹ När SCB i sin arbetsenkät frågar om upplevelsen av diskriminering, uppger var fjärde

34 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Arbetsmarknad bas 191 svarande

35 Arbetsförmedlingen (2015) återrapportering 2015 En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

36 FN - Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

37 Nordiskt välfärdscentrum (2014) Dags för jobb: Arbetsgivaren i centrum

38 Myndigheten för delaktighet (2014) Rivkraft Arbetsmarknad bas 1 295 svarande

39 Diskrimineringsombudsmannen (2014) Att mötas av hinder

person med funktionsnedsättning att de har upplevt sig diskriminerade,⁴⁰ siffran i Rivkraft är fyra av tio.⁴¹ Det är en högre andel med nedsatt arbetsförmåga som upplevt diskriminering i jämförelse med de med funktionsnedsättning utan nedsatt arbetsförmåga, 32 procent jämfört med 8 procent. Omkring 8 procent av personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga uppger även att de har blivit utsatta för mobbning eller trakasserier från chefer och arbetskamrater på grund av funktionsnedsättningen.⁴²

Sammanfattande analys

Uppföljningen av arbetsmarknaden visar att det fortfarande är många människor med funktionsnedsättning som står utanför den ordinarie arbetsmarknaden. Avsaknad av sysselsättning bland personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga är stor och mer än var fjärde inskriven på Arbetsförmedlingen har en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga. FN:s övervakningskommitté konstaterade i sina kommentarer 2014 att utvecklingen när det gäller sysselsättning för personer med funktionsnedsättning är oroväckande.

Samtidigt har trenden vänt, andelen med nedsatt arbetsförmåga som får en sysselsättning av de inskrivna på Arbetsförmedlingen ökar. Detta gäller också personer under 30 år, som är en särskilt prioriterad grupp.

Att andelen inskrivna med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga är konstant samtidigt som fler kommer i arbete är paradoxalt. Förklaringen kan enligt Arbetsförmedlingen vara att personer strömmar till från sjukförsäkringen. Detta i högre omfattning än antalet personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga kommer ut på arbetsmarknaden.

Samtidigt har också antalet personer inom aktivitetsersättningen ökat. Framförallt är de psykiska diagnoserna tongivande. Här har dock bra insatser gjorts, exempelvis Samhalls utvecklingsuppdrag som innefattar unga upp till 30 år inom jobb- och utvecklingsgarantin. Detta uppdrag kan tänkas motverka att personer med nedsatt arbetsförmåga blir kvar inom själva jobb- och utvecklingsgarantin.

40 SCB (2015) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2014

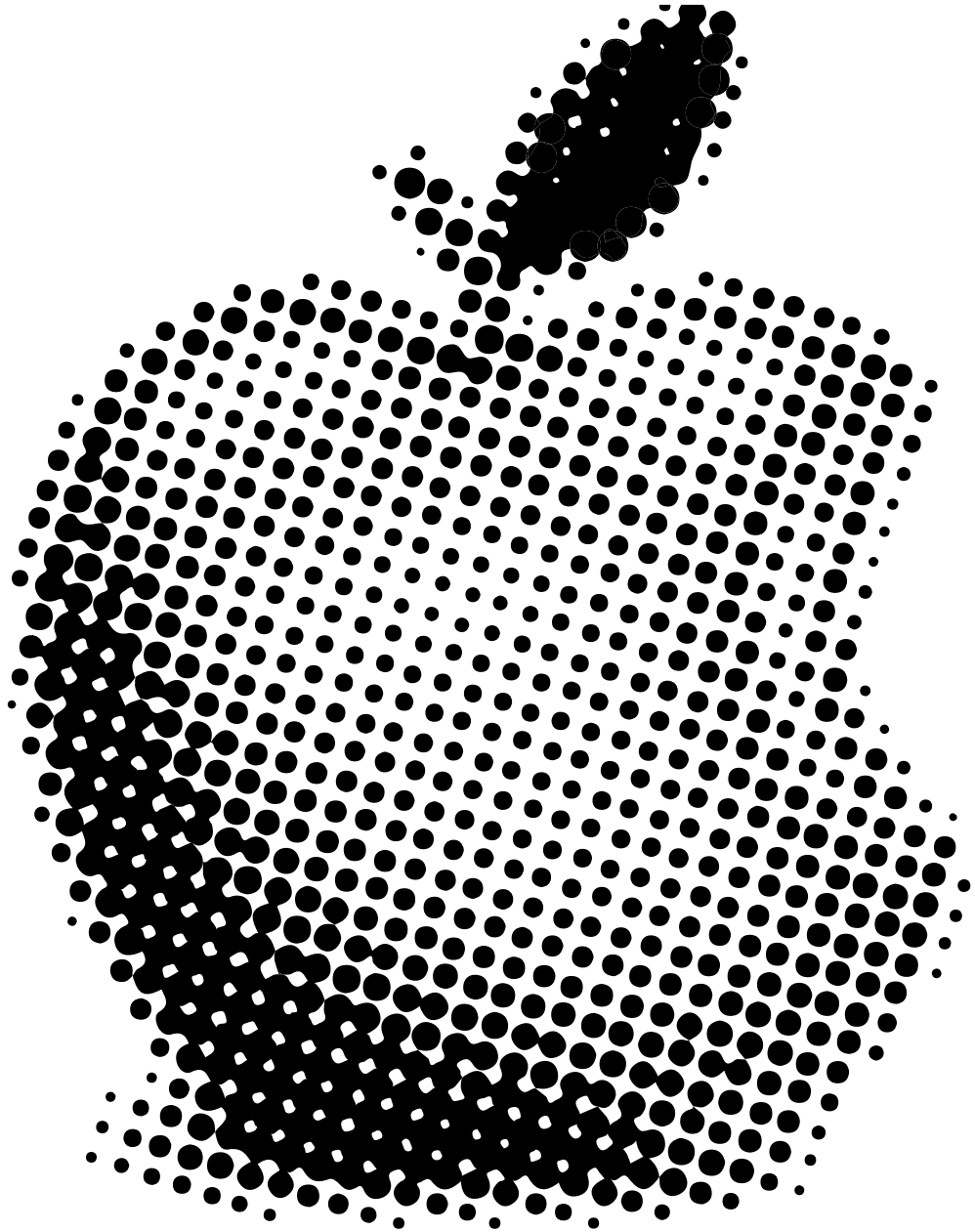
41 Myndigheten för delaktighet (2014) Rivkraft Arbetsmarknad bas 1 295 svarande

42 SCB (2015) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2014

Arbetsförmedlingens bild av framtiden är att det finns risk att särskilt utsatta grupper hamnar ännu längre ifrån den reguljära arbetsmarknaden än övriga. Personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga har exempelvis många gånger lägre utbildning än andra grupper i samhället.

Fler kommuner använder sig av konventionen och fler kommuner har mätbara mål för att öka sysselsättningsgraden bland personer med funktionsnedsättning. Det främjar tillgängligheten på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning. Det kan också tänkas hjälpa till med att förändra attityderna hos arbetsgivarna som ofta kan vara ett hinder. Förändrade attityder och att arbetsgivare vågar anställa handlar om att arbetsmarknaden öppnas upp. Detta tillsammans med ökad tillgänglighet på arbetsplatser skulle skapa bättre förutsättningar, med färre hinder, för många personer med funktionsnedsättning. Bland personer med funktionsnedsättning beskrivs att ökad flexibilitet skulle förbättra möjligheterna på arbetsmarknaden. Det handlar exempelvis om att kunna få anpassat arbetstempo eller anpassade arbetsförhållanden.

Utvecklingen och trenderna på arbetsmarknaden är inte helt enkla att tyda. De olika källorna visar hur komplex arbetsmarknaden är, där en källa kan peka på positiv utveckling medan en annan visar negativ utveckling. Tydligt är dock att många personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga står långt ifrån den reguljära arbetsmarknaden. Detta får naturligtvis konsekvenser för andra aspekter av livet som ekonomin, hälsan och välbefinnandet.

Lågstadiet var ett helvete, då hade jag inte fått min ADHD-diagnos. Det var bortkastad tid, allt rullade som en snabbspolad film. Men när jag bytte till en annan skola blev allt bättre. Där hade jag hjälp av en assistent och en specialpedagog och fick jobba självständigt när jag ville.

Citat ur Lyssna på oss ungdomar! (H)järnkoll

Utbildning

Fakta i korthet

- Ungefär hälften av granskade grund- och gymnasieskolor har ett otillräckligt arbete när det gäller särskilt stöd.
- Åtta av tio lärare uppger att elever med engagerade föräldrar i större utsträckning kan få särskilt stöd.
- 41 procent i den totala befolkningen har eftergymnasial utbildning, jämfört med 32 procent bland personer med funktionsnedsättning.
- Det är dubbelt så vanligt att elever med funktionsnedsättning uppger att de mobbas jämfört med övriga elever.
- Två av tio studerande vid yrkeshögskolan får inte det stöd de behöver.

Inriktningsmål

- Varje barn, elev och vuxenstuderande ska ges förutsättningar att utveckla sina kunskaper så långt som möjligt.
- Med utgångspunkt i de förtydligade bestämmelserna i plan- och bygglagen och i skollagen ska tillgängligheten samt uppföljningen av tillgängligheten för elever med funktionsnedsättning i förskola och samtliga skolformer förbättras.
- Kunskaperna om funktionsnedsättningar och hur undervisningen kan utformas efter varje barns, elevs eller vuxenstuderandes behov ska förbättras.

Inledning

Skollagen fastslår att alla ska ha lika tillgång till utbildning och att alla barn har rätt till kostnadsfri utbildning i den allmänna skolan. I FN-konventionen fastslås också att ingen på grund av funktionsnedsättning ska stängas ute från obligatorisk grundutbildning utan att personer med funktionsnedsättning ska på lika villkor som andra få en utbildning med samma kvalitet. Inriktningsmålen för utbildningsområdet innehåller också liknande skrivningar, det handlar om att alla ska kunna utveckla sina kunskaper så långt som möjligt. För att kunna säkerställa allas rätt till utbildning krävs att skolorna är tillgängliga. I praktiken handlar det om att lokaler och undervisning är tillgängliga, att lärare har rätt kompetens, att elever och studerande kan få de hjälpmedel som är nödvändiga, att behov av eventuella anpassningar genomförs och att rätten till särskilt stöd tillgodoses med mera. Utbildningsväsendets uppgift är att ge varje elev och vuxenstuderande den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och i sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.⁴³

43 Skollag (2010:800), FN - Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Skolverket (2014) Skolverkets allmänna råd om Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram

Lägesbeskrivning

Skillnader i utbildningsnivå

Generellt är utbildningsnivån lägre bland personer med funktionsnedsättning än i övriga befolkningen. Bland personer med funktionsnedsättning 16-64 år är det 15 procent som har förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå jämfört med 19 procent bland den totala befolkningen.⁴⁴ 41 procent i den totala befolkningen har eftergymnasial utbildning, jämfört med 32 procent av personer med funktionsnedsättning. Sedan 2000 har utbildningsnivån bland personer med funktionsnedsättning ökat successivt. Det är en större andel, 32 procent, som 2014 har en eftergymnasial utbildning som högst avslutad utbildningsnivå jämfört med 2000 då andelen var 21 procent. Eftersom statistiken avser personer 16-64 år är det i många fall länge sedan personerna var i utbildningssystemet. Även om förutsättningarna för utbildningen förändras finns därmed resultatet från tidigare arbete med i statistiken.

Skillnader syns redan tidigt i livet. I Folkhälsomyndighetens enkätundersökning om skolbarns hälsovanor finns skillnader bland annat mellan unga med och utan funktionsnedsättning avseende val av program till gymnasiet.⁴⁵ Det är en mindre andel bland unga med funktionsnedsättning som tänkt läsa ett högskoleförberedande program än unga utan funktionsnedsättning, 62 procent jämfört med 67 procent. I gengäld är det en större andel som tänkt läsa ett yrkesförberedande program, 22 procent jämfört med 17 procent. Andelen osäkra på sitt gymnasieval är densamma i båda grupperna, cirka 15 procent.

Vanligare att pojkar har åtgärdsprogram

För vissa elever är särskilt stöd en förutsättning för att klara av skolan. Åtgärdsprogrammet ska fungera som ett stöd i genomförandet av den pedagogiska verksamheten kring eleven och vara en skriftlig bekräftelse på elevens behov av särskilt stöd samt vilka åtgärder som ska vidtas. Skolverket har samlat in statistik om särskilt stöd i grundskolan från 98 procent av alla grundskoleenheter och grundskoleelever läsåret 2013/14. Drygt 12 procent av eleverna i grundskolan har ett åtgärdsprogram. Det är vanligare att pojkar har ett åtgärdsprogram

44 SCB (2015) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2014

45 Folkhälsomyndigheten (2015) Skolbarns hälsovanor 2013/14 – hälsa, levnadsvanor, sociala relationer och skolupplevelse bland barn med funktionsnedsättning

jämfört med flickor. Andelen elever med åtgärdsprogram ökar från årskurs 1 till 5. Därefter sker en minskning fram till och med årskurs 7 för att sedan åter öka fram till årskurs 9. Andelen elever med åtgärdsprogram är som högst i årskurs 9 där 20 procent av pojkarna och 14 procent av flickorna har ett åtgärdsprogram.

Den kraftiga nedgången i andel elever med åtgärdsprogram mellan årskurs 6 och 7 och den kraftiga uppgången av andelen elever i årskurs 8 och 9 menar skolmyndigheterna tyder på att det finns brister i uppföljningen av stödbehov vid byten mellan årskurs 6 och 7 och att behovet av stöd återupptäcks i de senare årskurserna.⁴⁶ I skolenheter med alla grundskolans årskurser är utbildningen troligtvis mer sammanhållen och överlämningar av elever till andra skolenheter inte lika vanlig. Där återfinns heller inte samma tydliga mönster att andelen elever med åtgärdsprogram sjunker i en årskurs för att öka i nästa. Detta mönster i statistiken återfinns sedan provinsamlingen 2011, enligt Skolverket, Skolinspektionen och Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Otillräckligt arbete vad gäller särskilt stöd

Skolinspektionen genomför regelbunden tillsyn av skolors verksamheter. I tillsynen framgår att av de granskade skolorna är det 56 procent av grundskolor och 48 procent av de granskade gymnasieskolorna som har ett otillräckligt arbete när det gäller särskilt stöd.⁴⁷

Över fyra av tio granskade grund- respektive gymnasieskolor brister i att skyndsamt utreda behovet av särskilt stöd, samt att besluta om åtgärdsprogram. I många fall handlar det om brister i att upprätta åtgärdsprogram där det anges vilka behov eleven har, hur de ska tillgodoses samt hur åtgärderna ska följas upp. Den vanligaste bristen Skolinspektionen sett i den regelbundna tillsynen tidigare år är att åtgärdsprogram inte upprättas när elever är i behov av särskilt stöd.

Under 2014 är det dock färre skolor som får kritik för detta. Enligt Skolinspektionen beror det troligtvis på att skollagen ändrades den 1 juli 2014. Ändringen innebär att man inte längre behöver upprätta åtgärdsprogram om en elev ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen, utan något formellt beslut. Exempel på extra anpassningar kan vara att hjälpa en elev

46 Skolverket, Skolinspektionen och Specialpedagogiska skolmyndigheten (2015). Rapportering om utvecklingen av funktionshinderspolitiken år 2014 för Skolverket, Skolinspektionen och Specialpedagogiska skolmyndigheten

47 Skolinspektionen (2014) Regelbunden tillsyn 2014

att planera och strukturera ett schema över skoldagen med hjälp av digital teknik. Det kan också handla om att göra enstaka specialpedagogiska insatser, t.ex. att en speciallärare arbetar tillsammans med eleven period.

Vårdnadshavare och barns syn på stöd

Lärarnas riksförbund genomförde 2014 en undersökning bland 1 200 lärare i den svenska grund- och gymnasieskolan om i vilken utsträckning dessa upplever att elevernas föräldrar försöker påverka skolan och undervisningen.⁴⁸ I rapporten framkommer att åtta av tio lärare uppger att elever med engagerade föräldrar i större utsträckning kan få särskilt stöd. Två tredjedelar av dessa lärare uppger att detta har ökat över tid. Ökningen är störst vid skolor där föräldrarna har högre utbildningsnivå.

I Skolinspektionens skolenkät framkommer att mindre än hälften, 45 procent, av vårdnadshavarna upplever att deras barn i förskoleklass får det stöd hen behöver. I grundskolan är det 59 procent av vårdnadshavarna som upplever att deras barn får det stöd hen behöver.⁴⁹

I Myndigheten för delaktighets intervjuundersökning bland barn med olika funktionsnedsättningar framgår det att de i grundskolan har haft små möjligheter att påverka det stöd de får.⁵⁰ Kampanjen (H)järnkoll har genomfört en likande studie bland barn med psykisk ohälsa, neuropsykiatrisk diagnos eller psykisk funktionsnedsättning. Studien visar att barnen har upplevt svårigheter under skoltiden redan i första klass, men att det dröjde många år innan de har fått extra hjälp.⁵¹

Kvaliteten ökar med speciallärare/specialpedagog

Läraryrskommitténs undersökning bland lärare i grund- och gymnasieskolan visar att nio av tio lärare anser att kvaliteten ökar när speciallärare/specialpedagog är med och utreder, dokumenterar och föreslår åtgärder. Omkring hälften av lärarna uppger att eleverna sällan eller aldrig får stöd av speciallärare/specialpedagog trots att de har påpekat behovet. Inte ens i 4 procent av fallen bedömer lärarna att skollagens krav är säkert uppfyllda, och att alla elever

48 Lärarnas riksförbund (2014) Så påverkar föräldrarna

49 Skolinspektionen (2014) Skolenkäten 2014

50 Handisam (2014) Barn äger

51 NSPH/Hjärnkoll (2014) Lyssna på oss ungdomar!

får tillräckligt stöd av en speciallärare/pedagog. Rapporten visar också att möjligheten att få specialpedagogiskt stöd är åtta gånger större på en kommunal än på en fristående gymnasieskola.⁵²

Brister vid mottagande och verksamhet inom grund- och gymnasiesärskolan

Grundsärskolan ska enligt skollagen ge elever med utvecklingsstörning en för dem anpassad utbildning som ger kunskaper och värden och utvecklar elevernas förmåga att tillägna sig dessa. Omkring 16 700 elever studerade läsåret 2014/2015 i grundsär- eller gymnasiesärskola.⁵³

Vid tillsyn fann Skolinspektionen att tre av tio inspekterade skolhuvudmän brister när det gäller mottagandet av elever till grund- och gymnasiesärskolan enligt skollagens krav. Besluten föregås inte alltid av en utredning som omfattar en pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning. När utredningen brister riskerar elever att placeras i särskola på felaktiga grunder. Nästan tre av tio grundsärskolor som varit föremål för tillsyn sedan 2009 kritiseras för att lärarna inte har den kompetens som krävs för den undervisning de ska bedriva. Då eleverna i grundsärskolan ska nå målen utifrån sina förutsättningar, ställs enligt Skolinspektionen höga krav på anpassning av undervisningen och på lärarnas kompetens gällande bedömning av måluppfyllelsen.⁵⁴

Fler än sex av tio granskade grundsärskolor kritiseras också i tillsynen för att rektor inte ser till att grundsärskolans arbete och resultat kontinuerligt följs upp och utvärderas samt dokumenteras i det systematiska kvalitetsarbetet. Nästan fyra av tio grundsärskolor kritiseras för att undermålig informationen om elevernas kunskapsutveckling ges till elever och vårdnadshavare i utvecklingsplaner och skriftliga omdömen. Även i gymnasiesärskolor brister det systematiska kvalitetsarbetet. Kritiken beror ofta på att rektor inte ser till att skolans arbete och resultat kontinuerligt följs upp, utvärderas eller dokumenteras. Vidare brister nära fyra av tio gymnasiesärskolor i rektorns arbete med att skyndsamt utreda behov och besluta om åtgärdsprogram när det befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.⁵⁵

52 Lärarförbundet (2014) Skriande behov av fler speciallärare/specialpedagoger

53 www.skolverket.se

54 Skolinspektionen (2014) Från huvudmannen till klassrummet – tät styrkedja viktig för förbättrade kunskapsresultat Skolinspektionens erfarenheter och resultat från tillsyn och kvalitetsgranskning.

55 Skolinspektionen (2014) Regelbunden tillsyn 2014

Vantrivsel, kränkningar och mobbning vanligare bland elever med funktionsnedsättning

Folkhälsomyndighetens undersökning om skolbarns hälsovanor visar att elever med funktionsnedsättning trivs sämre i skolan än övriga elever. Elever med funktionsnedsättning har också en sämre uppfattning om lärarna. Bland elever med funktionsnedsättning tycker 80 procent att lärarna bryr sig om dem som person jämfört med 84 procent bland övriga elever. Samma mönster gäller andelen som håller med om att lärarna accepterar dem som de är. Bland elever med funktionsnedsättning anger 89 procent det jämfört med 92 procent bland övriga elever.⁵⁶

Det är vanligare att elever med funktionsnedsättning upplever att de har för mycket skolarbete, att skolarbetet är svårt och att de känner sig stressade över skolarbetet. Bland elever med funktionsnedsättning är det 27 procent som upplever att de ofta eller väldigt ofta har för mycket skolarbete. Det kan jämföras med 20 procent bland övriga elever. När det gäller andelen som tycker att skolarbetet ofta eller väldigt ofta är svårt, är andelen 13 procent jämfört med 9 procent. Andelen som känner sig ganska eller mycket stressade av skolarbetet är 36 procent bland elever med funktionsnedsättning och 28 procent bland övriga elever.

Enligt Folkhälsomyndigheten är det dubbelt så vanligt att elever med funktionsnedsättning uppger att de mobbas jämfört med övriga elever.⁵⁷ 8 procent har blivit mobbade minst två till tre gånger i månaden de senaste månaderna, jämfört med 4 procent bland övriga elever. Det är lika vanligt att flickor och pojkar mobbas.

I Skolinspektionens sammanfattning av fem års tillsyn i förskolan framkommer att förskolan brister i det förebyggande arbetet mot kränkande behandling. Resultaten speglas i anmälningsärenden, där nästan tre av tio inkomna anmälningar gällande förskolan innefattar kränkande behandling.⁵⁸

Av tio kommuner som Skolinspektionen undersökt kritiserades sju för att ha

56 Folkhälsomyndigheten (2015) Skolbarns hälsovanor 2013/14 – hälsa, levnadsvanor, sociala relationer och skolupplevelse bland barn med funktionsnedsättning

57 Folkhälsomyndigheten (2015) Skolbarns hälsovanor 2013/14 – hälsa, levnadsvanor, sociala relationer och skolupplevelse bland barn med funktionsnedsättning

58 Skolinspektionen (2014) Från huvudmannen till klassrummet – tät styrkedja viktig för förbättrade kunskapsresultat Skolinspektionens erfarenheter och resultat från tillsyn och kvalitetsgranskning.

brister i planen mot kränkande behandling och en bristfällig kartläggning av de eventuella behoven på den enskilda skolan. Skolinspektionen genomför också kvalitetsgranskningar av enskilda skolor där det framkommer att över hälften av grundskolor och över sex av tio gymnasieskolor brister vad gäller kränkande behandling.⁵⁹ Bland tillsynade grundsärskolor har nära sju av tio kritiserats för att inte ha ett tillräckligt målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av elever. Tidigare år kritiserades över åtta av tio grundsärskolor inom detta område.

Tillgänglighetsbrister förhindrar fritt skolval

En förutsättning för att elever fritt ska kunna välja skola är att skolorna är fysiskt tillgängliga för alla elever. När Skolverket 2008 granskade den fysiska tillgängligheten bedömde de att nästan hälften av skolorna skulle behöva göra omfattande förändringar för att bli tillgängliga för personer som använder rullstol.⁶⁰

Kommunerna har ett stort ansvar när det gäller tillgängligheten i kommunala skolor. 54 procent av kommunerna avsätter medel för att öka den fysiska tillgängligheten i kommunens grundskolor. För att kunna genomföra åtgärder är inventering av tillgängligheten ett första steg. Under perioden 2012–2014 har 28 procent av kommunerna inventerat tillgängligheten av samtliga grundskolor. En liknande andel, 25 procent har genomfört inventeringar men inte av samtliga grundskolor och 48 procent har inte inventerat eller vet inte om det genomförts. Av de kommuner som genomfört tillgänglighetsinventeringar är det 74 procent som också har åtgärdat brister utifrån dessa.

Tillgänglighet omfattar inte endast den fysiska miljön utan omfattar också exempelvis bibliotekstjänster och skolmaterial. För att slippa åtgärda brister och slippa använda otillgängliga läromedel är krav på tillgänglighet i upphandling ett effektivt verktyg. Hela 63 procent av kommunerna ställer krav på tillgänglighet vid upphandlingar som rör kommunens grundskoleverksamheter.⁶¹

59 Skolinspektionen(2014) Regelbunden tillsyn 2014

60 Skolverket (2008) Tillgänglighet till skolors lokaler och valfrihet för elever med funktionsnedsättning

61 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Utbildning bas 200 svarande

Bristande pedagogiskt stöd i högskolestudier

Vid högskolestudier finns medel för särskilt pedagogiskt stöd för studenter som är i behov av det. Studenterna tar då kontakt med samordnaren på respektive lärosäte. Under 2014 var 11 063 studenter i kontakt med samordnaren. Det är en ökning med 12 procent jämfört med 2013 och nästan en fördubbling jämfört med 2009. Gruppen bestod 2014 av 64 procent kvinnor och 36 procent män vilket innebär att andelen kvinnor som kommer i kontakt med samordnare är något större än i studentpopulationen i övrigt.⁶² Samtidigt kommer långt ifrån alla studenter med funktionsnedsättning i kontakt med samordnare. Under 2014 hade ungefär 15 procent av studenter med funktionsnedsättning kontakt med samordnare.⁶³

Högskoleverket konstaterade utifrån tillsynsbesök 2002–2012 att de flesta högskolor hade information till sökande, studenter och lärare om de stödåtgärder som finns för studenter med funktionsnedsättning. Däremot kan problem uppstå när kursplaner och litteraturlistor inte finns tillgängliga förrän en månad före kursstart, då det kan ta upp till två månader att få en ny bok inläst. Ett annat problem kan vara att kursplanerna inte är entydiga vad gäller examinationsformen, exempelvis salstenta men och/eller hemtentamen. Det kan vara av särskild betydelse för studenter med funktionsnedsättning, inte minst för studenter med dyslexi och neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, vars antal har ökat för varje år under den undersökta perioden. Studenter med funktionsnedsättning hade enligt Högskoleverket heller inte fått de mentorstimmar de behövt, eller stöd i en begränsad omfattning. Det har också hänt att studenters behov av teckenspråkstolk inte tillgodosetts eftersom studenten inte kontaktade samordnaren i tid.⁶⁴

I Högskoleverkets tillsynsbesök framhöll flera lärosäten att en större generell tillgänglighet minskade behovet av individuellt stöd. Då det finns många studenter som har svårigheter med svenska och matematik vore det enligt Högskoleverkets slutsatser bra med en generell förstärkning i form av exempelvis utlåning av talböcker på universitetsbibliotek, lässtudio, datorprogram som underlättar för personer med funktionsnedsättning, lärare som lägger ut föreläsningsanteckningar digitalt i förväg samt olika alternativ för att ta del av distanskurser. Ett utökat stavningsprogram skulle gagna alla studenter, inte bara de med funktionsnedsättningar.

62 Stockholms universitet (2015) Statistik från www.studeramedfunktionshinder.nu

63 Universitets- och högskolerådet (2014) Eurostudent 5

64 Högskoleverket (2013) Funktionshindrade studenter – en sammanställning av resultaten från Högskoleverkets tillsynsbesök

Nya krav på särskilt stöd i yrkeshögskolan

Inom utbildningsformer som yrkeshögskola, komvux, högskola och svenska för invandrare (sfi) är kraven på arbete med särskilt stöd betydligt lägre än inom grund- och gymnasieskolan. Men en ändring i förordningen (2009:130) om yrkeshögskolan gör att utbildningsanordnaren också ska se till att de studerande som behöver särskilt pedagogiskt stöd i utbildningen får sådant stöd.⁶⁵

Myndigheten för yrkeshögskolan genomförde tidigt 2015 en enkät till studerande på yrkeshögskoleutbildningar. Av de svarande studenterna var det närmare två av tio som svarade att de inte får det stöd de behöver. 8 procent av de svarande studenterna bedömde att de behövde stöd för att kunna avsluta sina studier. Av dessa angav 40 procent att de behövde pedagogiskt stöd av mentor, 34 procent att de behövde förlängd examinationstid och 32 procent att de var i behov av ökad lärartid. Andra stödbehov som angavs var extra stöd vid lärande i arbete och alternativ examination vilket 30 procent av studenterna angav.

Sammanfattande analys

Uppföljningen av utbildningsområdet visar att det fortsatt finns brister inom utbildningssystemet. I grund- och gymnasieskola handlar det om att det särskilda stödet brister. Utredningar av behovet och upprättandet av ett åtgärdsprogram går för långsamt. Bristerna handlar också om att uppföljningen av stödbehov vid byten mellan årskurs 6 och 7 inte sker i den utsträckning som är nödvändig.

Brister finns även i grund- och gymnasiesärskolan. Det gäller utredningen innan placeringen och mottagningen i särskolan. Om placeringen i särskolan blir felaktig kan det för en del elever få allvarliga följder och eleverna får inte den möjlighet till framtida studier och arbetsliv som de har rätt till. Behovet av speciallärare och specialpedagoger är stort, men få lärare bedömer att alla elever får tillräckligt stöd.

Elever med funktionsnedsättning trivs sämre i skolan än övriga elever. De känner sig mer stressade, upplever att de har för mycket skolarbete och att skolarbetet är svårt i högre utsträckning än övriga elever. Elever med funktionsnedsättning upplever också att de är mer mobbade än övriga elever.

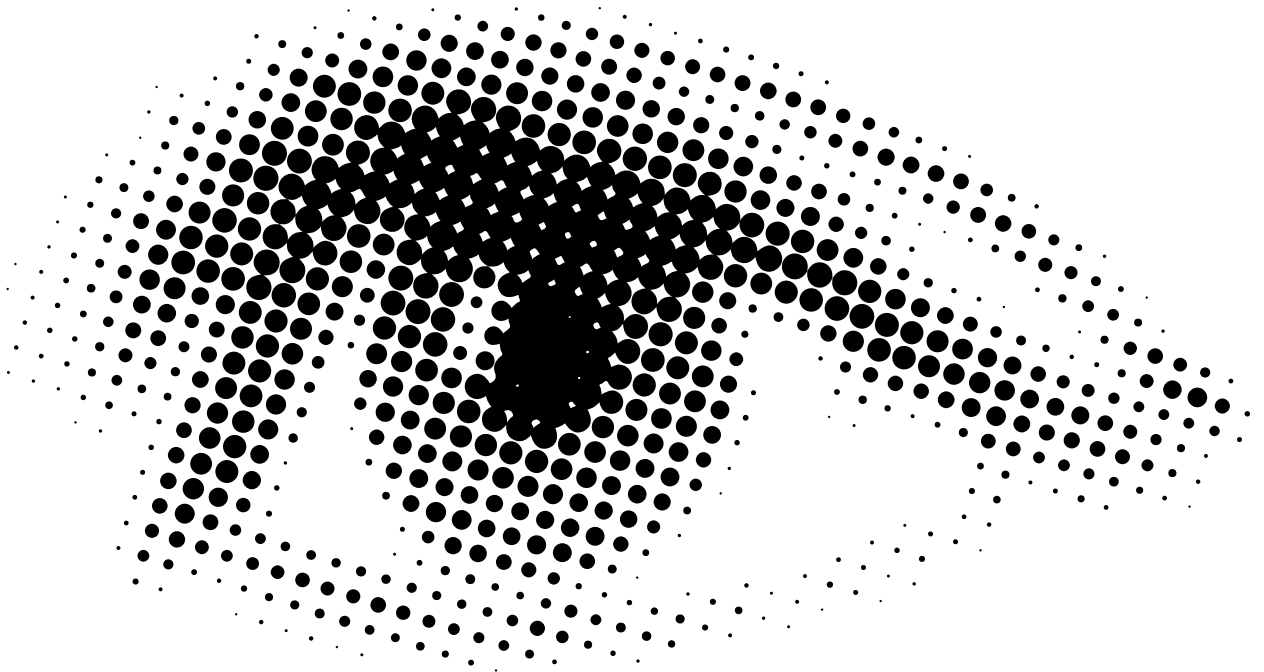
65 2 kap. 3§ Förordning (2014:1 098) om yrkeshögskolan

För att kunna säkerställa allas rätt till utbildning krävs att utbildningen är tillgänglig. Nästan en tredjedel av kommunerna uppger att de inte inventerat den fysiska tillgängligheten i grundskoleenheterna. Närmare en fjärdedel av grundskoleenheterna har heller inte inventerats utifrån fysisk tillgänglighet.

Fler studenter på högskolan vänder sig för varje år till samordnaren. Uppföljningen visar att det finns flera områden på högskolan som kan förbättras. Exempelvis att det säkerställs att de digitala lärplattformar som införs vid kurser ska kunna kombineras med det stödprogram vissa studenter använder.

Det finns också behov av generella åtgärder som kan underlätta både för personer med funktionsnedsättning vid högskolan, men också för övriga studenter. Exempelvis att lärare lägger ut föreläsningssanteckningar digitalt i förväg eller flexibla examinationsformer.

Mycket finns kvar att göra inom utbildningsområdet. Framför allt är det bristerna i det särskilda stödet som leder till att många elever inte får den utbildning de har rätt till. Lärares kompetens och möjlighet att stödja eleverna måste förbättras bland annat genom stöd av speciallärare och adekvata hjälpmedel. Tillgängligheten till utbildning måste öka på alla nivåer inom utbildningsväsendet. Att inte kunna vara delaktig och få en utbildning på lika villkor som andra ger sämre framtidsutsikter för elever med funktionsnedsättning.

Jag är nöjd att jag har möjligheten att komma ut. Både för nöjes skull men också för livsviktiga saker som att handla eller gå till läkaren. Dock räcker inte timmarna.

Citat ur Rivkraft

Socialpolitik

Fakta i korthet

- Insatsen ledsagarservice har minskat med 40 procent sedan 2007 för de personer som bor i bostad med särskild service.
- 84 procent av utförarna anger att de har aktuella genomförandeplaner när det kommer till boende med särskild service för vuxna. 88 procent uppger också att den enskilde har getts möjlighet att vara delaktig i upprättandet av planen.
- Personer med privata anordnare respektive brukarkooperativ beviljas i genomsnitt tre respektive sju assistanstimmar mer per vecka än personer med kommunal anordnare.
- Män beviljas i snitt 2 timmar mer per vecka i assistansersättning.
- Lex Sarah anmälningarna angående stöd till personer med funktionsnedsättning har ökat något sedan föregående år.

Inriktningsmål

- Kunskapen om i vilken utsträckning de individuella stödets utformning bidrar till de övergripande funktionshinderspolitiska målen ska öka.

Inledning

I ett brett perspektiv handlar socialpolitiken om direkta eller indirekta statliga åtgärder för att lösa eller förebygga sociala problem. I FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning beskriver flertalet artiklar individens rättigheter inom socialpolitiken. Artikel 19 fastställer exempelvis rätten till det stöd som behövs för att leva ett självständigt liv och att delta i samhället. Artikel 20 berör den personliga rörligheten, där ingår bland annat att underlätta tillgången till hjälpmedel av kvalitet samt andra former av assistans. Artikel 28 belyser rätten till en tillfredställande levnadsstandard och social trygghet.

På nationell nivå finns flera lagar om individuella stöd inom det socialpolitiska området, bland annat socialtjänstlagen (SoL), lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS), och hälso- och sjukvårdslagen (HSL). SoL fastställer att socialtjänsten, på demokratins och solidaritetens grund, ska främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor samt bidra till aktivt deltagande i samhällslivet. Syftet med LSS är att ge personer med funktionsnedsättning det stöd som behövs för att kunna leva ett så självständigt liv som möjligt. HSL reglerar landstingens och kommunens skyldigheter när det kommer till bland annat rehabilitering, habilitering och hjälpmedel och avser även sörja för en god hälsa och vård på lika villkor. Socialförsäkringen, som tillhandahålls av Försäkringskassan, erbjuder också insatser som är speciellt riktade till personer med funktionsnedsättning. Några av dessa är vårdbidrag, handikappersättning och assistansersättning. Inom funktionshinderspolitiken ger dessa individuella stöd en förutsättning för att de funktionshinderspolitiska målen ska uppnås. De individuella stödets utformning avgör många gånger i vilken grad personer har möjlighet att delta på lika villkor i samhället. Detta gäller allt från att kunna ha ett arbete och skaffa sig en utbildning till att kunna motionera eller ta del av kulturen.⁶⁶

66 FN – Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387), Socialtjänstlag (2001:453), Hälso- och sjukvårdslag (1982:763)

Lägesbeskrivning

Individuella stöd för delaktighet

Socialpolitik är direkta eller indirekta statliga åtgärder för att lösa eller förebygga sociala problem men också för att tillförsäkra enskilda individer skäliga levnadsförhållanden. På en övergripande nivå ges stöd till att åstadkomma detta genom socialtjänsten i form av socialtjänstlagen (SoL), men även mer specifikt genom lagen stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). De båda lagarna syftar till att skapa delaktighet via olika former av insatser. Genom SoL kan dessa exempelvis vara hemtjänst och särskilt boende medan daglig verksamhet, ledsagning eller personlig assistans är exempel på LSS-insatser. Inom SoL beviljades under 2013, 21 300 personer hemtjänst i ordinärt boende, vilket är ökning med 40 procent sedan 2010. När det kommer till personer som bor i särskilda boendeformer så har antalet minskat med cirka 300 personer sedan 2012 och under 2013 var det 3 900 personer som tog del av denna insats.⁶⁷

LSS ger individen rättigheter

LSS är en så kallad rättighetslag. Detta innebär att personer som ingår i en av de tre personkretsarna har en möjlighet att kräva sina rättigheter i domstol. Bestämmelserna i lagen ska också garantera personer med omfattande och varaktiga funktionsnedsättningar goda levnadsvillkor, att de får den hjälp de behöver och att de kan påverka vilket stöd och service de får. Det grundläggande målet är att den enskilde får möjlighet att leva som andra.

Idag är det fler som får en eller flera insatser enligt LSS, närmare bestämt 65 300 personer under 2013, vilket är en ökning från föregående år. De totala insatserna uppgick till 112 100 stycken under 2013. Den vanligaste insatsen som gavs var daglig verksamhet.

Lex Sarah innebär att anställda genast ska rapportera missförhållanden till den som bedriver verksamheten. Dessa har ökat något sedan föregående år. Där de flesta anmälningarna avser insatser enligt LSS. Merparten av anmälningarna berör främst bemötande och beviljade insatser som är felaktigt utförda. Fast även fysiskt våld och övergrepp från personal eller medboende förekommer, liksom

⁶⁷ Socialstyrelsen (2015) Tillståndet och utvecklingen inom hälso- och sjukvård och socialtjänst

psykiska övergrepp och kränkningar. Samtidigt som rapporten också visar att kunskapsnivån om lex Sarah fortfarande är låg inom verksamheterna.⁶⁸

Fler kan ta del av sina rättigheter

För att kunna ta del av LSS-insatserna är det viktigt att informationen finns tillgänglig för dem som insatserna avser. Enligt Socialstyrelsen har andelen kommuner som erbjuder information om LSS i alternativa format ökat på alla områden under de senaste åren. Under 2014 erbjöd 42 procent av kommunerna information om LSS på lättläst svenska, 46 procent talad information, 59 procent i textfil. Siffran är fortfarande betydligt lägre när det kommer till att erbjuda information om LSS på teckenspråk. Endast 10 procent av kommunerna erbjöd detta, vilket ändå är en ökning från föregående år.⁶⁹

För personer med psykisk funktionsnedsättning kan det många gånger vara svårt att ta del av kommunens information, och där behövs mer än att informationen anpassas till alternativa format. Ett sätt för kommunen är då att sprida informationen via uppsökande verksamhet. Här har dock andelen kommuner som bedriver detta minskat från 44 procent förra året till endast 40 procent under 2014.⁷⁰

Utvecklingen inom assistansersättningen

Personlig assistans kan ges till den som har en omfattande funktionsnedsättning. Syftet är att med hjälp av den personliga assistansen kunna leva ett så självständigt liv som möjligt. Den som behöver assistans för sina grundläggande behov på 20 timmar eller mer i veckan får assistansersättning från Försäkringskassan.

Enligt Försäkringskassans statistik fick 15 866 personer assistansersättning under 2013. Omfattningen var totalt 99 miljoner beviljade timmar. Det är en ökning med två miljoner timmar från föregående år. Av dessa timmar gick 46 procent till kvinnor och 54 procent till män. Män beviljas i genomsnitt fler timmar än kvinnor i de flesta åldersgrupperna.⁷¹ Enligt Försäkringskassan beviljas män i genomsnitt två assistanstimmar mer per vecka än kvinnor. Samtidigt finns det ett samband mellan valet av anordnare och antalet timmar som beviljas. Perso-

68 Socialstyrelsen (2015) Tillståndet och utvecklingen inom hälso- och sjukvård och socialtjänst

69 Socialstyrelsen (2015) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderspolitiska strategin delrapport 4

70 Socialstyrelsen (2014) Öppna jämförelser 2014

71 Försäkringskassan (2014) Socialförsäkringen i siffror 2014

ner med privata anordnare respektive brukarkooperativ beviljas i genomsnitt 3 respektive 7 assistanstimmar mer per vecka än personer med kommunal anordnare.⁷² Antal beviljade timmar i genomsnitt har ökat under perioden 2002–2013, både när det kommer till grundläggande och övriga behov. För grundläggande behov har ökningen i genomsnitt legat på 20 timmar, för övriga behov drygt 25 timmar. Av de 373 beslut om fortsatt assistansersättning som Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) granskat, har det vanligaste utfallet för dem som behåller sin assistans vid omprövning varit att fler timmar beviljats.

Enligt ISF har antalet nybeviljanden minskat genom åren. Antalet nybeviljanden låg 2013 på 43 procent, att jämföra med 2004 då siffran var 66 procent. Det är fler män än kvinnor som får nybeviljande. När det kommer till avslagsbesluten så har dessa ökat konstant under de senaste åren. 2013 fick drygt 1 400 personer avslag på ansökan om assistansersättning, vilket är en fördubbling jämfört med 2004. Enligt ISF kan en möjlig förklaring vara att andelen fattade beslut har ökat, och därför skulle antalet avslag och indragningar kunna relateras till den ökade volymen. Den vanligaste orsaken är att personen inte bedöms ha tillräckligt omfattande grundläggande behov. Samtidigt har det blivit allt vanligare att avslaget utgår från att personen inte bedöms uppfylla kriterierna för att tillhöra personkretsen. Antalet indragningar har ökat från framförallt 2008 och framåt. Mellan 2008–2010 var antalet i genomsnitt 70 procent, under samma period ökade dock det totala antalet personer med assistansersättning med 27 procent. Under de senaste tre åren har antalet indragningar legat på samma nivå vilket, enligt ISF, beror på att tvåårsomprövningarna nu bidrar till en högre nivå på antalet indragningar. ISF menar att när alla ärenden är tvåårsomprövade, utifrån förtydligandet om de grundläggande behoven och med det nya tidsinstrumentet, borde antalet indragningar återigen minska och stabilisera sig på en lägre nivå.⁷³ Det höga antalet indragningar av den statligt finansierade assistansen var något som FN:s kommitté kommenterade i samband med Sveriges första rapport. I kommentarerna uttrycktes oro över de konsekvenser som uppkommit i samband med de ändrade tolkningarna av grundläggande behov och andra personliga behov. I

72 Försäkringskassan (2015) Uppdrag om delmål, uppföljning och redovisning inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

73 Inspektionen för socialförsäkringen (2014) Assistansersättningen och kommunala stöd till personer med funktionsnedsättning

kommentarerna uppmärksammades också att personer som fortfarande får assistans drabbats av kraftiga minskningar utan tydlig motivering.⁷⁴

Delaktighet i besluten

Personer med funktionsnedsättning är ofta i frekvent kontakt med olika aktörer. En viktig aspekt av detta är att få känna sig delaktig i de beslut som tas. I en kundundersökning genomförd av Försäkringskassan framkommer det att antalet som känner sig delaktiga i handläggningen av sitt ärende har ökat sedan 2013. Mätningen utgår från en femgradig skala där 1 är i liten utsträckning och 5 i stor utsträckning. Medeltalet för 2014 var 3,2, vilket är en ökning med 0,3 från föregående år. När det kommer till personer med aktivitetsersättning finns en liknande tendens, där medeltalet för 2014 låg på 3,3 vilket är en ökning med 0,2 från föregående år.⁷⁵

Fler ansökningar om särskild avgift gäller LSS

Många gånger kan personer få vänta länge på insatser som de beviljats av kommunen enligt SoL och LSS. För att komma till rätta med detta infördes en skyldighet för kommuner att rapportera gynnande beslut som inte verkställs inom tre månader. Från och med 2013 har IVO ett tillsynsuppdrag när det gäller kommunal rapporteringsskyldighet avseende ej verkställda beslut.

”IVO:s rapport Hur länge ska man behöva vänta” visar att det är generellt sett vanligare med längre väntetider för LSS-insatser jämfört med insatser enligt SoL. När det kommer till de ej verkställda besluten under perioden 2010–2013 rörde endast 29 procent LSS-beslut. Samtidigt avsåg ansökningarna om särskild avgift hos förvaltningsrätten i större utsträckning LSS-beslut, 57 procent. Därmed är det fler LSS-beslut som lett till ansökan om särskild avgift än SoL-beslut. Inom LSS är den särskilda avgiften framförallt knuten till insatserna bostad för vuxna och kontaktperson. Inom SoL är det bostad för äldre, kontaktperson och kontaktfamilj.⁷⁶ Ej verkställda beslut för vissa insatser har dock minskat över tid, enligt Socialstyrelsens kartläggning. Inom SoL är det framförallt kontaktperson

74 FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) Concluding observations on the initial report of Sweden, CRPD/C/SWE/CO/1

75 Försäkringskassan (2015) Uppdrag om delmål, uppföljning och redovisning inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

76 IVO (2014) Hur länge ska man behöva vänta?

som år efter år har minskat i antal. När det kommer till särskilt boende har inga större förändringar skett. Den LSS-insats som fortfarande är svårast att verkställa är bostad med särskild service för vuxna där det skett en ökning från januari 2012 till och med januari 2015. En minskning har däremot skett när det kommer till insatserna kontaktperson och ledsagarservice. Det är fler män än kvinnor som berörs av de ej verkställda besluten. En förklaring, enligt Socialstyrelsen, är att det är fler män som beviljas insatser enligt LSS.⁷⁷

Ledagarservice varierar mellan kommunerna

Socialstyrelsens kartläggning av LSS-insatserna visar på att riktlinjerna i kommunerna många gånger gör det svårt att bland annat kombinera LSS-insatser. Ett tydligt exempel som lyfts fram är bostad med särskild service och ledsagning där insatsen ledsagarservice har minskat med 40 procent sedan 2007 för de personer som bor i bostad med särskild service. Samtidigt konstaterar Socialstyrelsen att det finns stora skillnader mellan kommunerna när det kommer till att bevilja ledsagning i samband med resor. En majoritet, 60 procent av kommunerna, uppfattar att de inte kan bevilja ledsagarservice utanför Norden. För personer som bor i bostad med särskild service innebär dessa avgränsningar att de inte har samma möjligheter att åka utomland eller ta sig ut på egna aktiviteter som de som har personlig assistans. Det är inte i linje med lagens intentioner att ge den enskilda möjlighet att leva som andra, enligt Socialstyrelsen.⁷⁸

Genomförandeplanerna ökar

Hur en insats ska genomföras bör dokumenteras i en genomförandeplan som upprättas hos utföraren med hänsyn tagen till den enskildes bestämmanderätt och integritet. Två undersökningar genomförda av Socialstyrelsen som sedan följts upp av IVO under 2014 respektive 2015, visar att det är vanligt att barn, ungdomar och vuxna med insatsen bostad med särskild service, enligt LSS, är mer delaktiga i arbetet med genomförandeplaner än tidigare. Dock visar den inspektion som IVO genomfört att verksamheterna behöver utveckla sitt arbete med planeringen av hur insatserna ska utföras. Framförallt handlar det om att barn, ungdomar och vuxna behöver bli mer delaktiga.⁷⁹ När det kommer till bo-

77 Socialstyrelsen (2015) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderspolitiska strategin delrapport 4

78 Socialstyrelsen (2015) Kartläggning och analys av vissa insatser enligt LSS delredovisning av regeringsuppdrag

79 Socialstyrelsen (2015) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderspolitiska strategin delrapport 4

ende med särskild service och daglig verksamhet för vuxna anger 84 procent av utförarna att de har aktuella genomförandeplaner och 88 procent uppger också att den enskilde har getts möjlighet till delaktighet i upprättandet av planen.⁸⁰

Risken för institutionalisering ökar

Antalet som beviljas insatsen bostad med särskild service, service- eller grupp- bostad, har ökat med 14 procent under perioden 2007–2011. För att bostad med särskild service enligt LSS inte ska få en institutionell prägel ska hänsyn tas till utformning och lokalisering. För att undvika detta bör bostad med särskild service, enligt Socialstyrelsens rekommendationer, inte vara belägen i nära anslutning till en annan sådan bostad, eller andra bostäder som inte är ordinära som korttidshem eller särskilda boendeformer för äldre. Bostad med särskild service bör inte heller samlokaliseras med lokaler för daglig verksamhet. Socialstyrelsens kartläggning visar dock en tendens mot fler boende och högre grad av samlokalisering med andra verksamheter. Hälften av kommunerna i undersökningen uppger att bostad med särskild service ligger nära en annan sådan verksamhet. Det förekommer dessutom i 40 procent av kommunerna att bostad med särskild service ligger nära daglig verksamhet enligt LSS och särskilda boenden för äldre.⁸¹

Att följa upp beslut gynnar individen

Att följa upp fattade beslut är ett sätt att säkerställa att individer får det stöd som de beviljats och har behov av. Socialstyrelsen har i sin delrapport om delmålen för första gången valt att lyfta fram andelen LSS-beslut som följs upp inom ett år. Denna beräkning visar att kommunerna följer upp allt fler beslut. När det kommer till andelen beslut om bostad med särskild service så följs 32 procent av besluten upp 2014. Detta är samma siffra som för 2013 men en ökning med sex procent jämfört med 2012. Uppföljningen av daglig verksamhet har däremot ökat från året innan med 2 procent, vilket innebär att 37 procent av besluten har följts upp under 2014. Besluten om ledsagarservice ligger på 55 procent.⁸²

80 Socialstyrelsen (2014) Öppna jämförelser 2014

81 Socialstyrelsen (2015) Kartläggning och analys av vissa insatser enligt LSS delredovisning av regeringsuppdrag

82 Socialstyrelsen (2015) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderspolitiska strategin delrapport 4

Anhörigas behov av stöd fortfarande stort

Många människor behöver hjälp för att de på grund av sjukdom, hög ålder och funktionsnedsättning har svårt att klara av vardagen på egen hand. Denna hjälp ges ofta genom den offentliga vården och omsorgen, samtidigt spelar familjen och de anhöriga spelar en stor roll när gäller omvårdnaden.

I dag beräknas var femte person i vuxen ålder vårda, hjälpa eller stödja en närstående. Enligt Socialstyrelsen ökar de negativa konsekvenserna av att ge omsorg i takt med omfattningen. Det är generellt sett fler kvinnor än män som ger omsorg, 53 procent kvinnor jämfört med 47 procent män. Bland yngre omsorgsgivare i spannet 18–44 år är andelen kvinnor betydligt större än andelen män. Av alla omsorgsgivare så skattar 30 procent sitt hälsotillstånd som nedsatt, i jämförelse med befolkningen totalt där siffran ligger på drygt 20 procent. I undersökningen uppger dock en större del att de inte behöver något stöd från det offentliga, och att de ofta får stöd från familj och anhöriga.

Samtidigt uppger endast var fjärde person som ger omsorg att de känner till att kommunerna är skyldiga att erbjuda stöd till personer som vårdar en närstående.⁸³

I Socialstyrelsens slutrapport angående stöd till personer som vårdar och stödjer är anhörig-, patient-, funktionshinders, frivillig- och pensionärsorganisationer överlag kritiska till bristen på stöd, de stora skillnaderna i kvalitet och de stora variationerna mellan kommunerna. De pekar dessutom på att stödet som medlemmarna behöver inte enbart kan tillgodoses av socialtjänsten, utan att stöd krävs från sjukvården, skolan, arbetsgivaren och myndigheter. En problematik som till viss del även fångas av socialtjänstens företrädare, som pekar på det begränsade samarbetet med sjukvården när det gäller stödet till anhöriga.⁸⁴

Jämlik sjukvård

Hälsan är generellt sämre hos personer med funktionsnedsättning än hos den övriga befolkningen. Därför har mycket kommit att handla om vilka skillnader som finns och hur stora de är. Som en fördjupning i sitt delmål om jämlik vård har Socialstyrelsen gjort jämförelser angående somatisk vård vid samtidig psykisk sjukdom. Socialstyrelsens rapport visar att det finns en mycket tydlig överdödlighet för patienter med psykosjukdom, främst när det kommer till akut hjärtin-

83 Socialstyrelsen (2014) Anhöriga som ger omsorg till närstående

84 Socialstyrelsen (2014) Stöd till personer som vårdar och stödjer närstående slutrapport 2014

farkt. Gruppen har också en överdödlighet när det gäller exempelvis lungcancer och cancer i matstrupen. Vid diagnoserna diabetes och stroke visar rapporten att gruppen med psykisk sjukdom och gruppen med psykos har tydligt högre dödlighet jämfört med befolkningen i övrigt. Här finns en viss otydlighet kring gruppen med psykisk sjukdom då fallen är få.⁸⁵ Till skillnad från psykosgruppen kan en sjunkande trend ses för personer med annan psykisk sjukdom när det gäller dödlighet, precis som befolkningen i övrigt. Socialstyrelsen konstaterar också att personer med psykisk sjukdom troligen har ett större behov av somatisk vård än många andra grupper. Där skulle stöd i högre utsträckning behövas för att både för att komma till vården samt för att förstå informationen.⁸⁶

Andelen psykiska diagnoser som ligger till grund för vårdbidraget har fortsatt att öka. År 2013 motsvarade de psykiska diagnoserna 54 respektive 70 procent av alla nybeviljade vårdbidrag för flickor och pojkar, vilket är en ökning med 3 respektive 6 procent från föregående år. Inom aktivitetssättningen kan en liknande utveckling ses där de psykiska diagnoserna står för 84 respektive 85 procent av alla nybeviljade aktivitetssättningar för kvinnor och män. Sjukersättningen har haft en liknande utveckling där de psykiska sjukdomarna har kommit att bli den största diagnosgruppen. År 2013 motsvarade de psykiska diagnoserna 43 procent av de nybeviljade sjukersättningarna för kvinnor och 39 procent för männen.⁸⁷

Att insjukna i psykisk sjukdom kan medföra allvarliga konsekvenser senare i livet när det kommer till utbildning, hälsa och dödlighet, konstaterar Socialstyrelsen.⁸⁸ Ungdomar mellan 16 och 24 år som vårdats i slutenvården på grund av psykisk ohälsa hade sämre hälsa än de som inte vårdats för psykisk sjukdom i ungdomen, enligt rapporten. Den förra gruppen hade också ett ökat användande av psykofarmaka vid 25–29 års ålder och högre dödlighet.

I en annan studie undersöks unga vuxna med aktivitetssättning och risken för självmordsförsök. Särskilt fokus har lagts på de psykiska diagnoserna, på grund av utvecklingen inom aktivitetssättningen. Studien visar att det finns en betydande risk för självmordsbenägenhet bland unga vuxna med aktivitetssättning jämfört med dem utan, både vad gäller självmordsförsök och genomförda självmord.

85 Socialstyrelsen (2014) Öppna jämförelser 2014 jämlik vård

86 Socialstyrelsen (2015) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderspolitiska strategin delrapport 4

87 Försäkringskassan (2014) Socialförsäkringen i siffror 2014

88 Socialstyrelsen (2013) Psykisk ohälsa bland unga – underlagsrapport till barn och ungas hälsa, vård och omsorg 3013

Risken var som högst hos dem med aktivitetsersättning på grund av en psykisk diagnos.⁸⁹

Socialstyrelsen fastställer i sin återrapportering att användandet av psykofarmaka är högre bland unga personer med en utvecklingsstörning, autism eller autistliknande tillstånd, jämfört med andra i samma åldersgrupp. Där ungefär 10 procent av pojkar/unga män i gruppen 13–21 år i personkrets 1 använder antipsykotika. Både den höga och långvariga användningen bland unga i personkrets 1, finner Socialstyrelsen anmärkningsvärd eftersom antipsykotika vanligen anvisas vid schizofreni och liknande tillstånd. En psykosproblematik som inte är uttalad för den berörda gruppen. Andelen för flickor/unga kvinnor i samma grupp är något lägre. Bland övriga i motsvarande åldersgrupp ligger siffran på 0,5 procent, både för pojkar och för flickor.⁹⁰

Sammanfattande analys

Att stöden fungerar är väsentligt för att personer ska kunna vara delaktiga. Därför måste tydliga mål och riktlinjer finnas för att individens rättigheter ska kunna infrias. Uppföljningen av socialpolitiken visar att genomförandeplanerna har ökat när det kommer till insatsen bostad med särskild service för barn, ungdomar och vuxna, samt att individer ges mer delaktighet i utformandet av dessa.

Samtidigt som genomförandeplanerna ökar visar Socialstyrelsens granskning av LSS-insatserna att kommunernas riktlinjer många gånger skiljer sig åt. I riktlinjerna har det även skett tolkningar som inte helt överensstämmer med lagens intentioner. Detta skapar inte bara geografiska skillnader som gör att utformningen av stöden ser olika ut beroende på var i landet personer bor. Utan också att personer ibland inte kan kombinera olika LSS-insatser.

Det finns också skillnader i de individuella stöden utifrån kön. Exempelvis har fler kvinnor sjukersättning, fler män har aktivitetsersättning och män får i snitt fler timmar i assistansersättningen vilket kan bero på att det är fler män i personkrets 1 och att fler män får nybeviljande av assistansersättningen. Det finns också skillnader i antalet beviljade timmar beroende på utföraren.

Den psykiska ohälsan fortsätter att dominera inom de olika stöden, framförallt

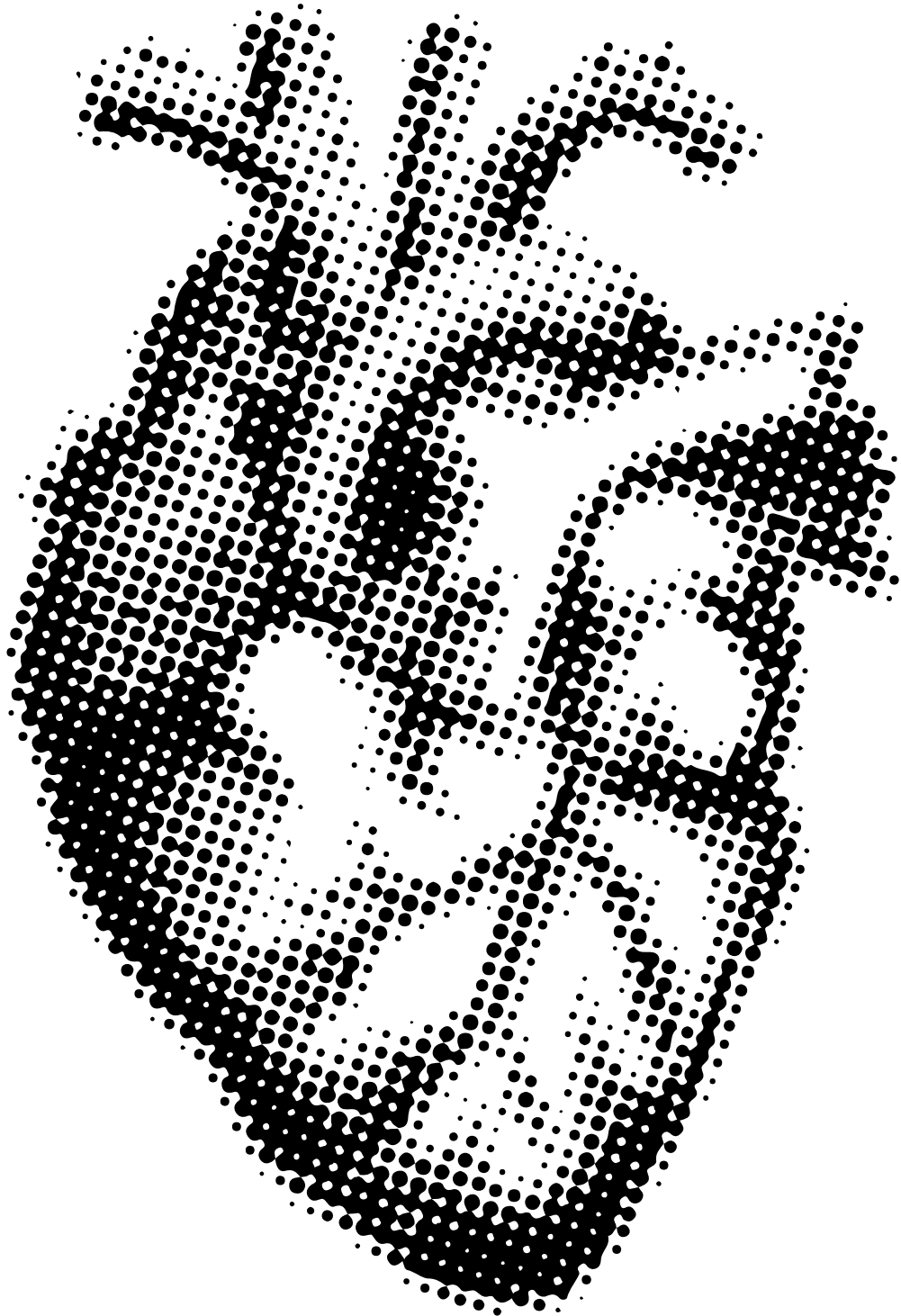
89 SOU (2013) Unga vuxna med aktivitetsersättning – risk för suicidförsök och suicid

90 Socialstyrelsen (2015) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderpolitiska strategin delrapport 4

inom aktivitetsersättningen. Unga vuxna med aktivitetsersättning och psykisk ohälsa visar i högre grad upp riskbeteenden och det finns också en högre dödlighet hos gruppen. Den uppsökande verksamheten fortsätter att minska hos kommunerna. En insats finns för att individerna ska kunna nås av samhällets insatser och således få möjligheten till ökad delaktighet i samhället. Dock pågår arbete, den psykiska ohälsan har lyfts fram i både rapporter och media det senaste året, bland annat genom kampanjen (H)järnkolls arbete.

Förändringar av de individuella stöden kan leda till omvälvande förändringar i individens vardag. Det kan också innebära ett större ansvar för anhöriga. Var femte person i vuxen ålder beräknas exempelvis vårda, hjälpa eller stödja en anhörig. Där omsorgsgivarna, framförallt de till barn med funktionsnedsättning, i större utsträckning skattar sitt hälsotillstånd som sämre i jämförelse med den övriga befolkningens. Hälsan upplevs dessutom bli sämre i relation till omfattningen av omsorgsgivandet. Den nuvarande situationen påverkar inte enbart omsorgstagarnas hälsotillstånd och möjligheter utan även barnens framtida förutsättningar.

Kunskapen om i vilken utsträckning de individuella stödets utformning bidrar till att alla kan delta på lika villkor ökar. Nästa steg är att de skillnader och förändringar som får negativa konsekvenser för individen åtgärdas. De individuella stöden är en förutsättning för att många personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i samhället på lika villkor dvs. kunna arbeta, gå i skolan, motionera med mera.

Friheten, flexibiliteten, tryggheten i ekonomi, att veta att jag kan bli sjuk utan att falla igenom trygghetssystemen, att det innebär värdighet att ha ett jobb, att utanförskapet bryts, att det är ett sätt att träffa många människor och få självrespekt.

Citat ur Rivkraft

Folkhälsa

Fakta i korthet

- Endast 42 procent bland personer med funktionsnedsättning uppger att hälsan är god i jämförelse med övriga befolkningen, där andelen ligger på 82 procent.
- Det är tio gånger vanligare att personer med funktionsnedsättning upplever sin hälsa som dålig, 20 procent jämfört med 2 procent bland övriga.
- 67 procent bland 15-åriga elever med funktionsnedsättning uppger att de har minst ett psykiskt besvär. Siffran bland elever utan funktionsnedsättning är 51 procent.
- Kvinnor som lever med barn med funktionsnedsättning anger i större utsträckning dålig självskattad hälsa.
- Fler personer med funktionsnedsättning, 16 procent uppger att de röker dagligen jämfört med 10 procent i den övriga befolkningen.

Inriktningsmål

- Uppföljningen av hälsans bestämningsfaktorer bör uppmärksamma hälsan för personer med funktionsnedsättning.
- Uppföljningen av det hälsofrämjande och förebyggande arbetet nationellt, regionalt och lokalt ska omfatta hur detta inkluderar personer med funktionsnedsättning.

Inledning

I FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning formuleras rätten till hälsa i artikel 25. Där fastslås att personer med funktionsnedsättning har rätt till bästa möjliga hälsa och att inte utsättas för diskriminering. Likt konventionen lyfter strategin för genomförandet av funktionshinderspolitiken fram vikten av en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Folkhälsoarbetet utgår från hälsans bestämmelsefaktorer, det vill säga de faktorer i livsmiljö, samhällstruktur och levnadsförhållanden som i sin tur skapar förutsättningar för god hälsa. Enligt Folkhälsomyndigheten har den dåliga hälsan inte bara har med funktionsnedsättningen i sig att göra, utan att den också kan förklaras av hinder i omgivningen som begränsar aktivitet och delaktighet, något som i sin tur påverkar hälsan negativt. Folkhälsan utgår från elva övergripande målområden. Exempel på dessa är delaktighet och inflytande i samhället, ekonomiska och sociala förutsättningar, barn och ungas uppväxtvillkor, fysisk aktivitet, friluftsliv, hälsofrämjande hälso- och sjukvård och sexualitet och reproduktiv hälsa. När det kommer till att stävja den sämre hälsan hos personer med funktionsnedsättning måste därför strukturen tas i beaktande.⁹¹

Lägesbeskrivning

Livsvillkoren fortsätter att vara ojämlika

I nationella folkhälsoenkäten skattar personer med funktionsnedsättning överlag sin hälsa som mindre god jämfört med den övriga befolkningen. Andelen kvinnor med funktionsnedsättning som skattar den egna hälsan som god är 38

⁹¹ FN – Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, www.folkhalsomyndigheten.se

procent i jämförelse med 79 procent bland kvinnor utan funktionsnedsättning. Siffran för män med funktionsnedsättning är något högre 46 procent, i jämförelse med män utan funktionsnedsättning där andelen är 82 procent. Det är också en större andel personer med funktionsnedsättning som uppger att den egna hälsan är dålig, omkring 20 procent jämfört med cirka 2 procent av övriga befolkningen. Precis som tidigare år uppger också personer med funktionsnedsättning att de har sämre livsvillkor än övriga befolkningen, enligt Folkhälsomyndighetens återrapportering. Framförallt förvärvsarbetar personer med funktionsnedsättning i betydligt lägre utsträckning, 37 procent jämfört med 62 av de övriga. De som arbetar är mer oroliga för att förlora jobbet än befolkningen i övrigt, 20 procent jämfört med 13 procent. Det finns också betydande skillnader mellan män och kvinnor med funktionsnedsättning när det kommer till arbete, 33 procent jämfört med 41 procent bland männen förvärvsarbetar. En skillnad som inte är lika tydlig i övriga befolkningen. Det är också en betydande andel av personer med funktionsnedsättning som saknar kontantmarginal, 29 procent jämfört med 17 procent hos den övriga befolkningen. Det är återigen betydligt fler kvinnor än män som saknar detta, 34 procent jämfört med 23 procent. Skillnaden återfinns även hos den övriga befolkningen, dock i mindre utsträckning.⁹²

Skolan skapar grunden

I undersökningen av skolbarns hälsovanor uppger en något mindre andel bland barnen med funktionsnedsättning att de har en bra eller mycket bra hälsa, 86 procent jämfört med 93 procent. För båda grupperna är det pojkar som i högre grad uppger att deras hälsa är god. Med stigande ålder minskar dock andelen som uppger att de har en god hälsa. Det är, enligt Folkhälsomyndigheten, särskilt tydligt bland barn med funktionsnedsättning, där andelen minskar från 94 procent vid 11 års ålder till 80 procent vid 15 års ålder. Utvecklingen för barn utan funktionsnedsättning går från 97 procent till 90 procent. De psykiska besvaren bland barn med funktionsnedsättning ökar med stigande ålder, i jämförelse med barn utan funktionsnedsättning. Bland 11-åringarna anger 45 procent med funktionsnedsättning att de har minst ett psykiskt besvär, andelen för barn utan funktionsnedsättning är 37 procent. När 15-åringarna tillfrågas uppger en större andel, 67 procent, av de med funktionsnedsättning att de har minst ett psykiskt besvär, jämfört med 51 procent bland elever utan

⁹² Folkhälsomyndigheten (2015) Delrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

funktionsnedsättning. De psykiska besvären förekommer oftare bland flickor. Detta gäller för båda grupperna.⁹³

Sämre hälsa hos föräldrar

Kvinnor som lever med barn med funktionsnedsättning anger i större utsträckning dålig självskattad hälsa, närmare 8 procent i jämförelse med närmare 3 procent bland kvinnor som lever med barn utan funktionsnedsättning. De anger också i lägre utsträckning att hälsan är god, 68 procent i jämförelse med 81 procent. Vad gäller gruppen män finns inga statistiskt säkerställda skillnader mellan män som lever med barn med respektive utan funktionsnedsättning.⁹⁴ Betydligt fler kvinnor än män är mottagare av vårdbidraget. Under 2013 mottog 41 713 kvinnor vårdbidrag i jämförelse med 7 298 män. Antalet män som mottar vårdbidrag har ökat över tid, trots detta fortsätter de procentuella skillnaderna mellan män och kvinnor att vara oförändrade.⁹⁵

När det kommer till vuxna med funktionsnedsättning som lever med hemmabonde barn finns ett liknande mönster som det ovan. Det är en högre andel kvinnor än män med funktionsnedsättning som skattar sin hälsa som sämre i relation till personer utan funktionsnedsättning.⁹⁶

Fler kvinnor än män – upplever omsorgssituationen som psykiskt påfrestande

När det kommer till anhöriga som ger omsorg till närstående, visar resultaten att omsorgsgivandet försämrar möjligheterna att förvärvsarbeta och studera. Det gäller speciellt åldersgruppen 30–44 år och i högre grad kvinnor, enligt Socialstyrelsens rapport. Ungefär 27 procent av gruppen 30–44 år ger omsorg till ett barn och 36 procent till en förälder. Omkring 63 procent av alla omsorgsgivare rapporterar att de i hög utsträckning känner en psykisk påfrestande. Den psykiska påfrestande är störst bland omsorgsgivare i åldersgruppen 30–44 år. 74 procent uppger detta, vilket enligt Socialstyrelsens analys är en anmärknings-

93 Folkhälsomyndigheten (2015) Skolbarns hälsovanor 2013/2014 – hälsa levnadsvanor, sociala relationer och skolupplevelse bland barn med funktionsnedsättning

94 Folkhälsomyndigheten (2015) Delrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

95 Försäkringskassan (2014) Socialförsäkringen i siffror 2014

96 Folkhälsomyndigheten (2015) Delrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

vårt hög siffra. Fler kvinnor än män uppger att de upplever omsorgssituationen som psykiskt påfrestande. När det kommer till möjligheten att förvärvsarbeta anger en något större andel kvinnor än män att de till följd av omsorgsåtagandet har fått sämre möjligheter till att arbeta. Vanligast är detta i åldersgruppen 30–44 år. Konsekvenserna inom gruppen är särskilt märkbara för dem som ger omsorg till ett barn, enligt Socialstyrelsen. Det är även denna grupp som i högst utsträckning anger att de alltid/nästan alltid, ofta eller ibland får ekonomiska problem på grund av sitt omsorgstagande.⁹⁷

Vårdbidragets två aspekter

Vårdbidraget har två aspekter. Den ena handlar om föräldern som mottagare och den andra om barnet. Försäkringskassan gjorde 2012 en uppföljning och undersökning på de barn som haft vårdbidrag 1985, och hur deras situation såg ut 2009. Det visade sig att barn som hade vårdbidrag när de var yngre i större utsträckning än övriga idag är ensamstående och är även i högre grad ensamstående föräldrar. Det kan ha en direkt inverkan på försörjningssituationen.

Trots vissa brister, på grund av begränsad data, visade det sig att personer som hade vårdbidrag som unga också i större utsträckning enbart hade förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå. Skillnaden var ännu större när det gäller eftergymnasiala studier. Det fanns också stora skillnader när det gäller förvärvsarbete. Det var nästan dubbelt så vanligt att personer som hade vårdbidrag som unga inte förvärvsarbetade. Gruppen var också överrepresenterad när det gäller sjukersättning. Över hälften mottog sådan ersättning. Av dessa hade 88 procent sjukersättning på garantinivå.⁹⁸

Lågt socialt deltagande

Delaktigheten handlar om alla områden, inklusive arbete. För en individ är det viktigt att kunna delta i aktiviteter, ha sociala nätverk och att känna en trygghet i det stöd som ges för att åstadkomma detta. Upplevelsen av socialt deltagande är lägre hos personer med funktionsnedsättning än hos den övriga befolkningen visar hälsoenkäten. Den största skillnaden för båda könen gentemot övriga befolkningen ligger inom åldersgruppen 30–64 år, där 32 procent av både män och kvinnor med funktionsnedsättning uppger lågt socialt deltagande. För övriga

97 Socialstyrelsen (2014) Anhöriga som ger omsorg till närstående

98 Försäkringskassan (2012) Vårdbidraget utveckling fram till i dag och försörjningssituationen i morgon

befolkningen är siffrorna 14 procent för kvinnor och 16 procent för män. Personer med funktionsnedsättning och som lever med hemmaboende barn uppger även de ett lägre socialt deltagande än befolkningen i övrigt. Samtidigt uppger personer med funktionsnedsättning att de i högre grad saknar praktiskt stöd än övriga befolkningen. De största skillnaderna återfinns i ålderskategorin 30-64 år, både för kvinnor och för män.⁹⁹ Det kan även finnas andra faktorer bakom. En studie kring ungas organisering visar att delar av ungdomsgruppen 16-25 år har avstått från att besöka en fritidsverksamhet på grund av rädsla för att bli dåligt bemött. Andelen är särskilt hög bland unga med funktionsnedsättning, där 30 procent uppger detta i jämförelse med 17 procent bland flickor och 12 procent bland pojkar utan funktionsnedsättning. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (Mucf) konstaterar i rapporten att bemötandet, tillsammans med ekonomin, är de största hindren när det kommer till att begränsa deltagandet inom olika fritidsaktiviteter. Där bemötandet framförallt gäller unga personer med funktionsnedsättning.¹⁰⁰

Vanor som leder till sämre hälsa

Hälsan påverkas i stor utsträckning av vilka vanor en person har. Att motionera och äta nyttigt påverkar hälsan i en positiv riktning. Medan stillasittande, rökning och alkoholvanor har en negativ effekt på densamma. Svaren i folkhälsoenkäten visar på att personer med funktionsnedsättning i många fall har sämre levnadsvanor än den övriga befolkningen. De uppger i högre utsträckning att de har en stillasittande fritid, cirka 25 procent, jämfört med 11 procent i den övriga befolkningen. I åldersgruppen 16-29 år är det framförallt män med funktionsnedsättning som uppger detta, 20 procent jämfört med 12 procent bland övriga män. Fler personer med funktionsnedsättning, 16 procent, uppger också att de röker dagligen jämfört med 10 procent i den övriga befolkningen. Den största variationen, i jämförelse med den övriga befolkningen, återfinns i åldersspannet 30-64 år, 18 procent gentemot 10 procent. Det är också vanligare att kvinnor med funktionsnedsättning röker dagligen, det gäller för alla åldersgrupper. Det är även en större andel personer med funktionsnedsättning som uppger att de är överviktiga jämfört med den övriga befolkningen, 22 procent i jämförelse med 12 procent. Det är även vanligare att ha ett lägre intag av frukt och grönt.

99 Folkhälsomyndigheten (2015) Delrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

100 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014) Fokus 14 ungas fritid och organisering

Det är framförallt män med funktionsnedsättning som uppger detta i högre utsträckning än kvinnor med funktionsnedsättning.¹⁰¹

Mucf har i en rapport valt att analysera ungdomsenkäten från 2012. Enkäten är riksrepresentativ och omfattar gruppen 16–25år. Resultatet från analysen visar att en dubbelt så stor andel unga med funktionsnedsättning upplever att de har så mycket fritid att de inte vet vad de ska göra av den, 20 procent respektive 10 procent. Elever med funktionsnedsättning på högstadiet anger även de att de har för mycket fritid jämfört med dem som inte har en funktionsnedsättning. Det finns vissa variationer i vilken utsträckning flickor och pojkar uppfattar sin fritid. Där skillnaderna, enligt Mucf, kan bero på begränsningarna i ledsagning och assistans.¹⁰² Att en individ upplever att den har för mycket fritid kan bero på att denna inte har en möjlighet att delta. När en person inte kan delta i aktiviteter och sociala sammanhang finns det också en uppenbar risk för att fritiden blir mer stillasittande och vanorna sämre.

Sammanfattande analys

Enligt Världshälsoorganisationens (WHO) definition är hälsa ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och inte endast liktydig med frånvaron av sjukdom och funktionsnedsättning. Det innebär att hälsan kan ses som summan av bakomliggande faktorer som exempelvis att ha ett arbete eller kunna motionera. Detta överensstämmer med synen på folkhälsan och dess bestämningsfaktorer.

Uppföljningen av folkhälsan visar att fler personer med funktionsnedsättning uppger att den övergripande känslan av välmående är sämre i jämförelse med den övriga befolkningen. Färre personer med funktionsnedsättning skattar också den egna hälsa som god. Elever med funktionsnedsättning skattar också sin hälsa som sämre och uppger även i högre grad att de lider av psykiska besvär.

Föräldrar till barn med funktionsnedsättning skattar den egna hälsan och sitt välmående som sämre, samtidigt som de i högre utsträckning saknar praktiskt

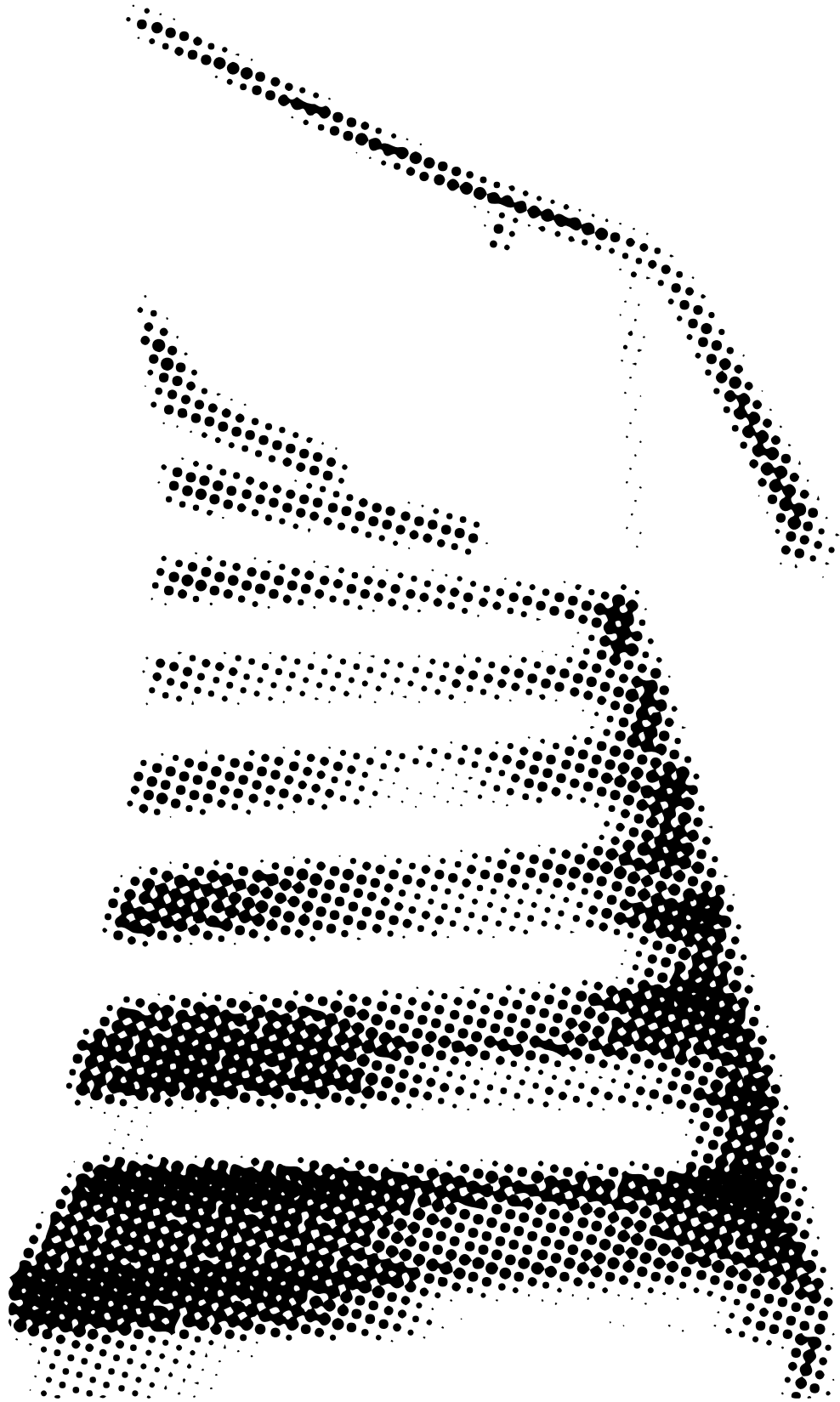
101 Folkhälsomyndigheten (2015) Delrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

102 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014) Fokus 14 ungas fritid och organisering

stöd i jämförelse med övriga föräldrar. Vilket även är fallet för föräldrar som själva har en funktionsnedsättning. Detta påverkar inte bara föräldrarnas förutsättningar för delaktighet utan också barnens välmående och framtidstro.

Likt tidigare år fortsätter levnadsvanorna att vara sämre för personer med funktionsnedsättning, fler uppger att de har en stillasittande fritid och ett lågt socialt deltagande. Individens vanor avgörs många gånger av livsvillkoren, här kan vi se att det är en högre andel av de med funktionsnedsättning som uppger att de inte förvärvsarbetar. Att oron för att förlora sitt jobb är högre och kontantmarginalen mindre. Detta är faktorer som i hög utsträckning påverkar möjligheten att delta socialt och som långsiktigt även kan ha negativa effekter på individens vanor.

Precis som Folkhälsomyndigheten konstaterar skulle den sämre hälsan hos personer med funktionsnedsättning inte behöva vara så dålig som den är. Stora delar av det allmänna hälstillståndet utgår från vilka levnadsvillkor och möjligheter människor har. Ges möjligheten till utbildning så ökar chanserna till jobb, med jobb förbättras de ekonomiska villkoren. För att detta ska ske behövs tillgänglighet och stöden för fysisk aktivitet och socialt deltagande främjas. Det handlar med andra ord om att möjligheterna och förutsättningarna för en bättre hälsa har ett samband med samhällsstrukturen.

Simhall/gym byggdes om för ett par år sedan utan att man utökade antalet handikappanpassade omklädningsrum. Män och kvinnor måste dela det enda som finns.

Citat ur Rivkraft

Fysisk tillgänglighet

Fakta i korthet

- 46 procent av kommunerna ställer krav på tillgänglighet i lokaler vid upphandling av verksamheter.
- 86 procent av kommunerna har hörselteknisk utrustning i det rum kommunfullmäktige sammanträder.
- 15 procent av kommunerna genomför inte tillsyn av tillgänglighet enligt PBL.
- 36 procent av myndigheterna inkluderar tillgänglighet fullt ut i dokument som rör det systematiska arbetsmiljöarbetet.
- 50 procent av myndigheterna avråder från parfym för att undvika starka dofter i arbetslokaler.

Inriktningsmål

- Den fysiska tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning ska förbättras, bland annat genom att enkelt avhjälpna hinder undanröjs.

Inledning

Att den byggda miljön är tillgänglig och utformad så att alla kan använda den oavsett funktionsförmåga är en förutsättning för att öka delaktigheten för många personer med funktionsnedsättning. Brister i den fysiska utformningen, till exempel avsaknad av hiss, smala dörrbredder, avsaknad av ledstråk eller kontrastmarkering, höga trösklar etc. skapar onödiga funktionshinder.

Det finns lagar, föreskrifter, allmänna råd och handböcker om hur sådana hinder kan avhjälpas. Krav på tillgänglighet för personer med rörelseinskränkningar eller orienteringsproblem finns i plan- och bygglagen (PBL), samt plan- och byggförordningen. Dessa övergripande krav på användbarhet och tillgänglighet i den byggda miljön för personer med funktionsnedsättningar detaljeras i Boverkets föreskrifter och allmänna råd vad gäller byggnadsutformning i Boverkets Byggregler (BBR), samt tilläggen enkelt avhjälpna hinder (HIN 3) allmänna platser och inom områden för andra anläggningar än byggnader (ALM 2).

Artikel 9 i FN-konventionen beskriver att staterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva oberoende och fullt ut delta i alla livets områden och att på lika villkor få tillgång till den fysiska miljön, transporter, information och kommunikation, tjänster med mera. Tillgänglighet handlar om utformningen av många olika områden. Ett av dessa områden är fysisk tillgänglighet.¹⁰³

Sedan 1 januari 2015 finns en ny form av diskriminering. Det handlar om bristande tillgänglighet till lokaler som är öppna för allmänheten. Lagändringen innebär att individer med funktionsnedsättning får en bättre möjlighet att hävda sin rätt till full delaktighet i situationer där de uppenbarligen har missgynnas genom att en verksamhet inte vidtagit rimliga åtgärder för att skapa bättre tillgänglighet i den byggda miljön, så att den personen kan komma i en jämförbar situation med

103 Plan- och bygglag (2010:900), Plan- och byggförordning (1987:383, Boverkets byggregler, Hin 3, ALM 2), FN – Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

personer utan den funktionsnedsättningen.¹⁰⁴ Tillgänglighet som begrepp är mångfacetterat och aktuellt i princip alla funktionshinderspolitikens områden. Tillgänglighet en grundläggande princip i FN-konventionen och en viktig förutsättning för delaktighet i samtliga artiklar och områden.

Lägesbeskrivning

Brister i tillgängligheten leder till funktionshinder

Brister i den fysiska tillgängligheten till den byggda miljön är fortfarande en orsak till att många personer funktionshindras. I Myndigheten för delaktighets undersökning Rivkraft, som görs bland personer med funktionsnedsättning, framgår att exempelvis 33 procent av dem som röstade i valen 2014 upplevde brister i tillgängligheten till vallokalen. En liknande andel, 25 procent, upplever ofta brister i tillgängligheten på sitt arbete.¹⁰⁵ Detta är endast ett par exempel på hur brister i tillgängligheten leder till att personer med funktionsnedsättning inte kan delta på lika villkor.

Arbetet med att öka tillgänglighet fortsätter

I vardagen behöver vi alla vara i kontakt med statliga myndigheter och kommuner på olika sätt. Det är också därför av stor vikt att den tillgängligheten till dessa aktörer är god, både i den byggda miljön och på andra sätt. Sveriges statliga myndigheter ska enligt förordning SFS 2001:526 särskilt verka för att deras lokaler, verksamhet och information är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.¹⁰⁶ Dessa myndigheter ska i sitt tillgänglighetsarbete vara förebilder för andra aktörer i samhällslivet.

I Myndigheten för delaktighets myndighetsenkät framgår att 93 procent av myndigheterna har en automatisk dörröppnare och i 88 procent finns inga trösklar som kan innebära hinder vid huvudentrén. I stort sett alla myndigheter har också kompletterat eventuell trappa med ramp vid huvudentrén. När det kommer till tillgänglighet för personer med nedsatt syn är resultaten sämre. Av myndighe-

104 Diskrimineringslag (2008:567)

105 Myndigheten för delaktighet (2014) Rivkraft enkät om val bas 1 226 svarande – enkät om arbetsmarknad bas 1 295 svarande

106 Förordning om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av funktionshinderspolitiken (2001:526)

terna har 62 procent kontrastmarkerat samtliga trappor och i 22 procent saknas punktskrift helt på knappar i hissen. En större andel av myndigheterna har tillgång till hörselteknisk utrustning, 59 procent har utrustning i flera lokaler och 19 procent har utrustning i en lokal medan 22 procent saknar detta helt. Ofta kan tillgänglighet handla om enkla saker som mer berör rutiner än stora och kostsamma åtgärder men som kan innebära stora hinder. För personer med allergi handlar det oftast om dessa typer av hinder. Exempelvis avråder 50 procent av myndigheterna från parfym och hela 91 procent använder oparfymerat rengöringsmedel vid städning.¹⁰⁷

Myndigheten för delaktighets kommunuppföljning visar att 86 procent av kommunerna har tillgång till hörselteknisk utrustning i de samlingslokaler där kommunfullmäktige sammanträder. Det är något färre kommuner, 71 procent som har kontrastmarkerat samtliga trappor och nivåskillnader inomhus i kommunhuset. Utomhus är det fler som kontrastmarkerat, 84 procent. Slutligen när det gäller parfymfria rengöringsmedel är det 53 procent av kommunerna som använder dessa i sin lokalvård. Dock är det en stor andel, 32 procent, som inte är medvetna om rengöringsmedlen är parfymfria. Cirka 12 procent av kommunerna använder inte parfymfria medel.¹⁰⁸

Ökad tillgänglighet kräver medvetenhet

I arbetet med att öka tillgängligheten till byggd miljö i samhället är det viktigt att detta prioriteras i styrdokument och policies. Myndighetsenkäten visar att 70 procent av myndigheterna har en handlingsplan för att öka tillgänglighet och 61 procent har utsett en samordnare för detta arbete. Många av myndigheterna inkluderar också tillgänglighet i styrdokument för andra områden. Exempelvis är det 54 procent som till viss del inkluderar tillgänglighet i dokument om det systematiska arbetsmiljöarbetet och 36 procent som gör det fullt ut. I brandskyddsarbetet inkluderas tillgänglighet till viss del hos 51 procent av myndigheterna medan 31 procent inkluderar tillgänglighet fullt ut.¹⁰⁹

Myndigheten för delaktighets kommunuppföljning visar att av de svarande kom-

107 Myndigheten för delaktighet (2015) Myndighetsenkät preliminära resultat 95 procent svarsfrekvens

108 Myndigheten för delaktighet (2015) kommunuppföljning Fysisk tillgänglighet bas 191 svarande

109 Myndigheten för delaktighet (2015) Myndighetsenkät preliminära resultat 95 procent svarande

munerna har 42 procent mätbara mål för att öka den fysiska tillgängligheten. Av kommunerna har 85 procent förankrat dessa mål i den politiska ledningen i kommunen. När det kommer till handlingsplan för ökad tillgänglighet finns detta i cirka hälften, 54 procent, av kommunerna. Mer än hälften av kommunerna, 63 procent, använder också FN-konventionen i arbete med att öka den fysiska tillgängligheten.¹¹⁰ Länsstyrelserna har under 2014 genomfört enkäter till byggnadsnämnderna i kommunerna. Av byggnadsnämnderna är det 55 procent som inte har en tjänsteman eller funktion med uttalat ansvar för tillgänglighetsfrågorna.¹¹¹

Inventering och åtgärder av brister

För att öka den fysiska tillgängligheten handlar det i praktiken om två delar: att åtgärda befintliga brister och att säkerställa att det görs tillgängligt från början. För att kunna åtgärda befintliga brister krävs oftast en inventering av de lokaler och miljöer som är aktuella. I myndighetsenkäten framgår att de flesta av myndigheterna har inventerat sina lokaler utifrån tillgänglighet och det är också en stor andel som har åtgärdat brister. Omfattningen av åtgärder är något större i publika utrymmen än personalutrymmen.¹¹²

Tabell 2 Andel i procent av myndigheterna som inventerat tillgängligheten i lokalerna.

Omfattning	Andel
Inventerat fullständigt	49
Inventerat en stor andel	41
Inventerat till hälften	2
Inventerat delvis	7
Ej påbörjat inventering	1

110 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Fysisk tillgänglighet bas 191 svarande

111 Boverket (2015) Sammanställning enkät till byggnadsnämnder svarsfrekvens 74 procent www.boverket.se

112 Myndigheten för delaktighet (2015) Myndighetsenkät preliminära resultat 95 procent svarsfrekvens

Tabell 3 Andel i procent av myndigheterna som åtgärdat lokalerna.

Omfattning	Andel som åtgärdat publika utrymmen	Andel som åtgärdat personalutrymmen
Åtgärdat fullständigt	31	25
Åtgärdat en stor andel	52	52
Åtgärdat till hälften	4	6
Åtgärdat delvis	10	13
Ej påbörjat åtgärder	3	4

I kommunuppföljningen framgår att åtta av tio kommuner någon gång de senaste fem åren har genomfört inventeringar. Det skiljer en del i vad som inventerats, vanligast är att kommunhuset inventerats. Av de som inventerat är det runt sju av tio som också åtgärdat brister. Det finns också stora skillnader i hur stor andel man inventerat och åtgärdat.

Tabell 4 Andel i procent kommuner som inventerat och åtgärdat brister i tillgängligheten.

Typ	Andel som har inventerat	Andel av de som inventerat som har åtgärdat
Kommunhuset	70	78
Torg	51	73
Kommunala förskolor	45	72
Kommunalt bostadsbestånd	24	50
Privat bostadsbestånd	10	*

*Ansvaret för att åtgärda brister i det privata bostadsbeståndet är inte kommunalt.

Boverket genomför årligen bostadsmarknadsenkäten. Av den framgår att inventeringen av tillgänglighet i flerbostadsbeståndet ökar. År 2010 var det endast 31 kommuner som inventerat sådan bebyggelse ur tillgänglighetssynpunkt medan det år 2014 har ökat till 115 kommuner.¹¹³

Bygga rätt från början

Det mest effektiva och billigaste sättet att öka tillgängligheten är att utforma byggnader, lokaler och miljöer rätt från början. För att kunna säkerställa att det

¹¹³ Boverket (2015) Strategin för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016 redovisning 2014

byggs rätt från början krävs att granskning avseende krav i olika planer och att krav på tillgänglighet ställs i upphandling.

I Myndigheten för delaktighets kommunundersökning anger 46 procent av kommunerna att de ställt krav på lokalernas tillgänglighet vid upphandling av olika verksamheter. En tredjedel, 33 procent, ställer krav i de flesta upphandlingarna medan 13 procent har gjort det i enstaka fall. Kommunerna har också en roll i plan- och byggprocesserna. I dessa processer har 91 procent av kommunerna rutiner för hur fysisk tillgänglighet ska beaktas i dessa processer. Vanligast är det med rutiner i bygglovsprocesserna och minst vanligt är att det finns rutiner gällande översiktsplaner. Många av kommunerna, 87 procent, säkerställer också att det finns sakkunnig kompetens om fysisk tillgänglighet vid nybyggnationer och bygglovsprocesser. Slutligen har kommunerna också en möjlighet att yttra sig om fysisk tillgänglighet vid tillståndsgivande. Vid etablering av nya verksamheter använder 64 procent av kommunerna alltid möjligheten att yttra sig och 15 procent gör det vid enstaka tillfällen. När det gäller användande av allmän plats yttrar sig 42 procent av kommunerna alltid kring fysisk tillgänglighet och 23 procent vid enstaka tillfällen.¹¹⁴

Att genomföra tillsyn ett krav enligt lagen

Tillsyn är ett verktyg utöver att inventera och åtgärda befintliga brister tillsammans med ett arbete för att göra miljöer och byggnader är tillgängliga från. Sedan 2001 finns bestämmelser i Plan- och bygglagen (PBL) om att enkelt avhjälpna hinder ska avhjälpas i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser. Kommunernas byggnadsnämnder ska utöva tillsyn så att reglerna om enkelt avhjälpna hinder följs. I enkäten som länsstyrelserna genomfört bland de kommunala byggnadsnämnderna framgår att över 60 procent genomfört en inventering av lokaler dit allmänheten har tillträde. Samtidigt är det 20 procent som inte genomfört eller planerat någon inventering. Det är 16 procent av byggnadsnämnderna som fattat beslut om åtgärdsföreläggande när det gäller enkelt avhjälpna hinder.¹¹⁵

I Myndigheten för delaktighets kommunuppföljning svarar 15 procent av kommunerna att tillsyn av fysisk tillgänglighet utifrån PBL inte genomförs mot var-

114 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Fysisk tillgänglighet bas 191 svarande

115 Boverket (2015) Sammanställning enkät till byggnadsnämnder svarsfrekvens 74 procent www.boverket.se

ken kommunala verksamheter, kommunala bolag eller privata aktörer.¹¹⁶ Både Myndigheten för delaktighet och länsstyrelsernas enkät vittnar om att kommunerna har brist på resurser för att kunna arbeta i den mån man önskar med tillsyn av enkelt avhjälpna hinder och med att öka den fysiska tillgängligheten generellt.

Tillgängligheten i vallokalerna 2014

Ett tillfälle då vikten av tillgänglighet särskilt hamnar i fokus är vid valen. Vid valen 2014 gällde en ändring i vallagen som innebär att kommunerna inte längre kunde söka dispens för att använda vallokaler med bristande tillgänglighet. I samband med detta genomförde Myndigheten för delaktighet en undersökning om tillgängligheten till vallokalerna. Vallokalerna är ofta befintliga lokaler som skolor, bibliotek, ungdomsgårdar, kulturhus, äldreboenden etc. som används varje dag mellan valen. Vid EU-parlamentsvalet genomfördes ett stickprov på nästan 200 vallokaler. Resultaten visade att det fanns brister kvar i vallokalerna, en del brister handlade om specifika aspekter relaterade till valet som röstbås, röstskärmar och valsedlarnas placering. Samtidigt fanns också brister som mer hör till själva lokalerna. Exempelvis saknades kontrastmarkeringar av glasytor i 11 procent av vallokalerna, i 16 procent var ljudförhållandena dåliga och i 13 procent saknades dörröppnare. Vid de nationella valen tillfrågades deltagarna i Rivkraft om deras upplevelse av valen. Av de svarande var det 21 procent som upplevde svårigheter att ta sig runt i lokalerna och 18 procent upplevde svårigheter att överhuvudtaget ta sig in i lokalerna.¹¹⁷ Det visar att brister i tillgängligheten fanns kvar i de lokaler och miljöer där medborgarna vistas och det skapar brist på delaktighet för många personer med funktionsnedsättning.

Sammanfattande analys

Det finns tydliga krav i lag som gäller tillgänglighet, exempelvis har landstigningen om Enkelt avhjälpna hinder funnits i tolv år. Trots det visar uppföljningen att det finns brister kvar i den fysiska tillgängligheten

Utifrån konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har Sverige fått kommentarer från FN:s granskningskommitté. I kommentarerna

116 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Fysisk tillgänglighet bas 191 svarande

117 Myndigheten för delaktighet (2014) Val på lika villkor

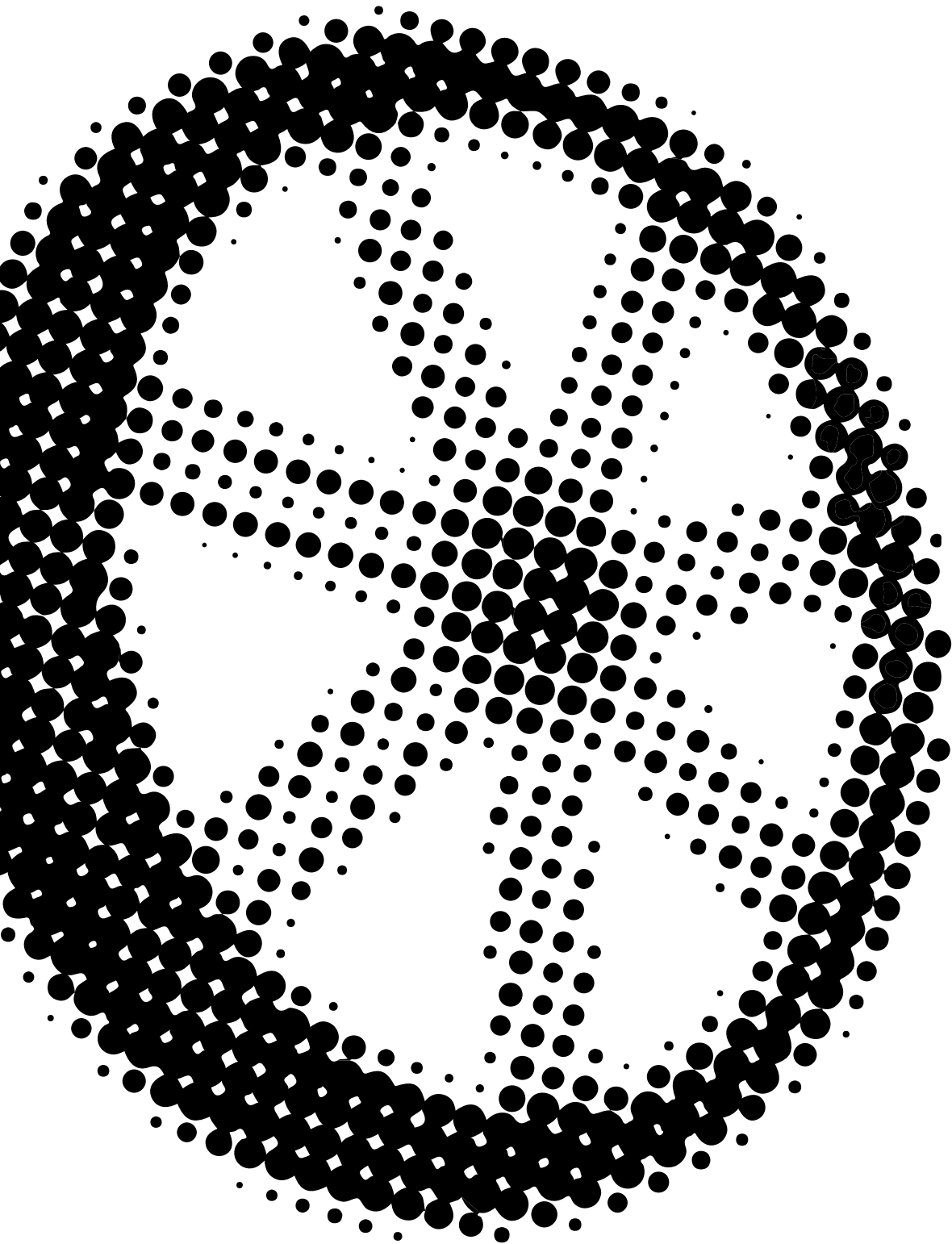
uttrycks en oro över att de regler som finns kring tillgänglighet i byggnader inte följs tillräckligt samt att upphandling som verktyg för att främja tillgänglighet inte används fullt ut.

Inventering och åtgärder genomförs inte i tillräckligt hög utsträckning. I både Boverkets och Myndigheten för delaktighets enkäter uppger kommunerna att det saknas resurser för inventering, åtgärder och tillsyn. Det går att söka medel för inventering av flerbostadshusbestånd. En förordning som trädde i kraft i februari 2014 innebär att kommuner under åren 2014-2015 kan söka ekonomiskt stöd hos Boverket.¹¹⁸

Mycket kan vinnas på att bygga rätt från början. Uppföljningen visar också att krav på tillgänglighet i upphandling inte används i så stor utsträckning som är möjligt. Myndigheten för delaktighet ser ett tydligt behov av ökad kunskap och stöd till myndigheter och kommuner om hur de kan ställa krav i upphandling. Krav i upphandling är ett verktyg som i många fall kan förebygga funktionshinder.

Ökad tillgänglighet i den byggda miljön är något som hela samhället vinner på. Det är inte endast personer med olika funktionsnedsättningar som får ökad delaktighet genom att brister avhjälpas. Fysiskt tillgängliga lokaler, byggnader och miljöer är bra för många fler personer, som föräldrar med barnvagnar, äldre personer, barn samt yrkespersonal med ärenden på olika våningar i flera byggnader. Med en ändrad befolkningssammansättning med fler äldre personer behöver den fysiska tillgängligheten öka om vi ska kunna säkerställa och upprätthålla rättigheterna för alla, inklusive personer med funktionsnedsättning.

118 Boverket (2015) Strategin för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016 redovisning 2014

Jag använder Permobil och upplever det som bökigt med sådan på buss och spårvagn. Dessutom är man inte garanterad plats. Kör hellre egen bil eller åker färdtjänst än åker kollektivt.

Citat ur Rivkraft

Transport

Fakta i korthet

- Den totala reslängden per capita är kortare för personer med funktionsnedsättning jämfört med övriga. Också barn med funktionsnedsättning reser kortare än övriga barn.
- Majoriteten av de svarande i Rivkraft är nöjda med den allmänna kollektivtrafiken, 8 procent är mycket nöjda och 53 procent är ganska nöjda.
- Under 2014 åtgärdades 118 busshållplatser i det nationella nätet. Det betyder att 79 procent av de planerade busshållplatserna (till 2016) har åtgärdats.
- 14 av de 21 regionala kollektivtrafikmyndigheterna har mätbara mål för ökad tillgänglighet och användbarhet.
- 76 procent av fordonen i kollektivtrafiken har audiovisuellt hållplatsutrop. Detta är en ökning från förra året med 4 procent.

Inriktningsmål

- Transportsystemet utformas så att det är användbart för personer med funktionsnedsättning.

Inledning

Inom transportområdet och framförallt kring kollektivtrafiken finns flera riktlinjer som på olika sätt fastslår att transportsystemet ska vara tillgängligt och användbart för alla, oavsett funktionsförmåga. I FN-konventionen fastslås i artikel 9 att personer med funktionsnedsättning ska ha möjlighet att leva oberoende och kunna delta på alla livets områden, bland annat ska konventionsstaterna säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång till transporter på lika villkor som andra. I lagen om handikappanpassad kollektivtrafik finns liknande skrivelser som pekar mot vikten av att personer med funktionsnedsättning ska kunna använda kollektivtrafiken. Utöver det finns också EU-förordningar som beskriver passagerares rättigheter, förordning om motorfordons säkerhet med krav på tillgänglighet, mål för både funktionshinderspolitiken och transportpolitiken som pekar mot samma sak, riktlinjer för tillgänglighet, lagstadgade mål i trafikförsörjningsprogram med mera. Transportområdets policy är tydlig, alla ska kunna resa på lika villkor.¹¹⁹

I praktiken handlar det om att fordon, bytespunkter, informations- och biljettsystem utformas så att alla kan använda dem oavsett funktionsförmåga. Det handlar också om att tjänster som är avsedda specifikt för personer med funktionsnedsättning håller en hög kvalitet som färdtjänst och ledsagning i kollektivtrafiken.

119 FN – Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Lag om handikappanpassad kollektivtrafik (1979:558), EU:s förordningar om passagerares rättigheter, Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 661/2009, Lag om kollektivtrafik (2010:1065)

Lägesbeskrivning

Skillnader i resvanor

Den nationella resvaneundersökningen visar att personer med funktionsnedsättning generellt reser i mindre utsträckning. Den totala reslängden per capita är kortare för personer med funktionsnedsättning jämfört med övriga. Undersökningen visar också att barn med funktionsnedsättning reser kortare sträckor än övriga barn. Användandet av färdställen till fots, cykel och allmän kollektivtrafik är också lägre bland personer med funktionsnedsättning. Däremot används färdställen skolskjuts, taxi, färdtjänst i högre utsträckning av personer med funktionsnedsättning.

Transportsystemet innefattar många olika delar men mest kunskap och fokus utifrån tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning finns kring kollektivtrafiken. Bland de som svarat i Myndigheten för delaktighets panel som genomförs bland personer med olika funktionsnedsättningar, Rivkraft, är det tre av tio som ofta använder den allmänna kollektivtrafiken. Samtidigt är det nästan en av fem, 22 procent som aldrig åker med allmän kollektivtrafik. Av de som åker med den allmänna kollektivtrafiken är det 47 procent som skulle vilja kunna resa oftare än vad de gör idag. Av de 22 procenten som aldrig åker svarar sex av tio att orsaken är att tillgängligheten brister. Det största hindret beskrivs som problem att komma ombord på fordon.

Trots att många upplever brister i tillgängligheten är samtidigt majoriteten nöjd med den allmänna kollektivtrafiken, 8 procent är mycket nöjda och 53 procent ganska nöjda. När det gäller missnöje är det 9 procent som är mycket missnöjda och 25 procent som är ganska missnöjda. Uppfattningarna om den allmänna kollektivtrafiken i Rivkraft är ungefär densamma som för två år sedan. De aspekter som flest pekar mot som skulle göra att kollektivtrafiken fungerar bättre är tydligare och enklare information, enklare att köpa biljetter, bättre tillgänglighet på hållplatser, perronger och vid bytespunkter, bättre bemötande samt bättre tillgänglighet på fordonen.¹²⁰

Tillgängligheten en förutsättning för ökat resande

För att fler personer med funktionsnedsättning ska kunna resa med den allmänna kollektivtrafiken krävs en ökad tillgänglighet och användbarhet. I praktiken

¹²⁰ Myndigheten för delaktighet (2015) Rivkraft Transport bas 1 226 svarande

handlar det om att fordon, stationer, hållplatser, informations- och biljettsystem med mera är utformade så att resenärer med bredast möjliga funktionsvariationer kan använda dem. För att mäta användbarheten har Trafikanalys i samarbete med Trafikverket, Transportstyrelsen och Sjöfartsverket tagit fram ett index som ska visa nivån av användbarhet för personer med funktionsnedsättning inom kollektivtrafiken.

År 2013 genomfördes de första mätningarna. Under 2104 har indexet utvecklats och viktats för att öka i kvalitet. Modellen går ut på att användbarheten graderas på en skala mellan 0-100. Desto högre siffra desto högre grad av användbarhet. Totalt får användbarheten på långväga resor ett värde på 73. När det gäller regionala resor är motsvarande värde 46. Indexet mäter också användbarheten på olika moment. Vid regionala resor är användbarheten minst vid avstigning, 22, och byte av färdslag, 41. Bäst användbarhet har köp av färdbiljett och resecentrum med 75. Användbarheten ombord på fordonen är också bland de bättre med 68. Utifrån typ av funktionsnedsättning visar indexet att användbarheten vid regionalt resande för olika grupper varierar. Lägst grad av användbarhet är det för gruppen med astma och allergi och gruppen med nedsatt hörsel. Högst grad av användbarhet är det för gruppen med nedsatt rörelseförmåga. Dock är denna siffra endast 51 vilket betyder att många hinder finns kvar innan kollektivtrafiken är användbar för alla. Bättre grad av användbarhet finns vid långväga resor. För gruppen med dyslexi är användbarheten 95 och för gruppen med utvecklingsstörning 82.¹²¹

Tempot i att tillgängliggöra bytespunkter ökar

Trafikverket ansvarar för att se till att bytespunkter i det nationella nätet åtgärdas utifrån tillgänglighetssynpunkt. Under 2014 har fyra stationer åtgärdats vilket betyder att 76 procent av stationerna som ska vara åtgärdade till 2016 är klara. När det gäller busshållplatser har det under 2014 åtgärdats 118 stycken busshållplatser. Detta är en rejäl ökning jämfört med tidigare år och totalt har 79 procent av de planerade busshållplatserna till 2016 åtgärdats.

Ansvar för att bytespunkter ska bli tillgängliga finns också hos de regionala kollektivtrafikmyndigheterna och hos kommunerna. I Myndigheten för delaktighets uppföljning av de regionala kollektivtrafikmyndigheterna svarade 18 av 21 myndigheter på enkäten. Av de svarande är det elva som har inventerat bytespunkter och av dem är det sju stycken som åtgärdat brister. Myndigheten för delaktighets

121 Trafikverket (2015) Redovisning av delmålen i "En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016, rapportering 2015

uppföljning av kommunerna visar att 47 procent av kommunerna har inventerat busshållplatserna som de har ansvar för.

Fortsatt ökad tillgänglighet på fordonen i kollektivtrafiken

De senaste åren har fler fordon i kollektivtrafiken blivit tillgängliga, en utveckling som fortsätter. Sedan 2014 har ytterligare ett par procent av fordonen som används rullstolsplats, audiovisuellt hållplatsutrop, låggolv och ramp/lift. Den största ökningen finns kring audiovisuellt hållplatsutrop, 4 procent fler av fordonen har fått detta och totalt finns det i 76 procent av fordonen. Utifrån fordons-typ är tågen mest tillgängliga, bussar näst mest och spårvagnarna är tillgängliga i minst utsträckning.

Tabell 5 Andel fordon i procent utifrån tillgänglighetsaspekt 2015-04-10.¹²²

Tillgänglighetsaspekt	2013	2014	2015
Rullstolsplats	68	90	92
Ramp/Lift	85	87	90
Låggolv	71	73	75
Audiovisuellt hållplatsutrop	67	72	76

En orsak till att fordonen har blivit mer tillgängliga senaste åren är förmodligen att gamla fordon byts ut och de nya fordonen är mer tillgängliga. För att påverka att nya fordon är mer tillgängliga är kravställning i upphandling centralt.

Samtliga regionala kollektivtrafikmyndigheter ställde under 2014 krav på tillgänglighet och användbarhet vid upphandling av fordon.¹²³ Vilket är också pekar mot att fordonens tillgänglighet kommer fortsätta att öka. I Rivkraft beskriver 79 procent av de svarande att tunnelbanan fungerar bra. När det kommer till spårvagn är motsvarande andel 77 procent. Buss och pendeltåg beskrivs fungera bra av något färre, 64 procent när det gäller buss och 59 procent när det gäller pendeltåg.¹²⁴

122 Svensk kollektivtrafik (2015) FRIDA miljö- och fordonsdatabas www.svenskkollektivtrafik.se

123 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Fysisk tillgänglighet bas 191 svarande

124 Myndigheten för delaktighet (2015) Rivkraft bas 1 226 svarande , andel av svarande som använder färdställen

Ett medvetet arbete mot ökad användbarhet

I Myndigheten för delaktighets uppföljning av de regionala kollektivtrafikmyndigheternas arbete syns ett medvetenhet arbete med tillgänglighet och användbarhet. Att det finns uppsatta policydokument och mål är en förutsättning för ett strategiskt arbete. Av 18 svarande myndigheter är det 15 stycken som använder FN-konventionen i sitt arbete, ett par fler än förra året använder också konventionen i politiskt antagna styrdokument. När det kommer till mål har 14 myndigheter mätbara mål för ökad tillgänglighet och användbarhet och hos samtliga är målen förankrade i myndighetens politiska ledning. Sju av myndigheterna har under 2014 utbildat tjänstemän i tillgänglighet, användbarhet och bemötande och åtta myndigheter har utbildat förare i kollektivtrafiken om detsamma. När det gäller kommunerna visar Myndigheten för delaktighets kommunuppföljning att endast 29 procent har mätbara mål för att öka tillgängligheten på busshållplatserna.

Transportområdet består av många olika aktörer som myndigheter, kommuner, privata utförare med flera. Att samverka är en viktig förutsättning för att kunna säkerställa helhetsbilden. Elva av myndigheterna samverkar med andra kollektivtrafikmyndigheter regelbundet för att öka tillgängligheten och användbarheten. Något fler, femton stycken samverkar med kommuner regelbundet i frågan och i stort sett alla med Trafikverket. Alla myndigheterna samverkar med funktionshindersrörelsen på olika sätt. Sex av myndigheterna tar ofta beslut som berör tillgänglighet och användbart efter samråd med rörelsen, åtta tar ibland beslut baserat på samråd och fyra informerar om arbetet.¹²⁵

Färdtjänsten en förutsättning för delaktighet i vardagen

Utöver tillgänglighet och användbarhet i den allmänna kollektivtrafiken är färdtjänsten en viktig pusselbit för en del personer med funktionsnedsättning för att kunna resa och få ihop vardagen. Trenden de senaste åren har varit att färdtjänsten minskat stadigt i fråga om antalet tillstånd och antalet resor. Sedan 1991 har både antalet resor och antalet färdtjänstillstånd minskat med 28 procent. År 2013 hade cirka 318 000 personer i Sverige färdtjänstillstånd vilket är en minskning med 0,7 procent sedan föregående år. Antalet resor ökade dock en aning under 2013. Av de som har färdtjänstillstånd är 207 000 kvinnor och 111 000 män. En av orsakerna beskrivs av Trafikanalys att kvinnor generellt blir äldre. Skillnaden mellan kvinnor och män är mindre i lägre åldrar när det gäller färd-

125 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning enkät till regionala kollektivtrafikmyndigheter bas 18 svarande

tjänstillstånden. När det gäller åldersgrupper är cirka 80 procent av de som har färdtjänstillstånd äldre än 65 år.¹²⁶ En minskning av färdtjänsten kan vara positiv om det är en följd av att fler personer kan använda den ordinarie kollektivtrafiken, idag finns dock en kunskapslucka om detta är orsaken till minskningen.

Resenärers upplevelse av färdtjänsten

Av de som har färdtjänst i Rivkraft svarar 32 procent att de skulle vilja resa oftare än vad de gör idag, 54 procent är nöjda med omfattningen och vill inte resa oftare. Framförallt är önskan att resa oftare stor bland personer med neuropsykiatriska eller psykiska funktionsnedsättningar. Majoriteten av de svarande är nöjda med färdtjänsten, 14 procent är mycket nöjda och 49 procent ganska nöjda. Samtidigt är 11 procent mycket missnöjda och 24 procent ganska missnöjda. De största hindren i färdtjänsten handlar om att inte bli hämtad i tid eller över huvudtaget. Många upplever också bemötandet och att de inte får den hjälp som behövs från chaufförer som ett problem.¹²⁷ Av de regionala kollektivtrafikmyndigheterna som har ansvar för färdtjänst följer i stort sett alla upp hur många resor som blir försenade.¹²⁸ Däremot saknas ett gemensamt system där andelar av resorna som blir försenade redovisas.

Sammanfattande analys

Transportsystemet består av många delar. Uppföljningen i den här rapporten berör mestadels kollektivtrafiken. Naturligtvis finns mycket annat som har stor vikt exempelvis ett fungerande bilstöd och att gångvägar är tillgängliga. När det gäller kollektivtrafiken kvarstår arbete innan alla kan resa på lika villkor. Att kunna resa är en förutsättning för alla och hinder i resandet som försenad färdtjänst eller att inte kunna komma ombord på en buss skapar en osäkerhet för resenärerna.

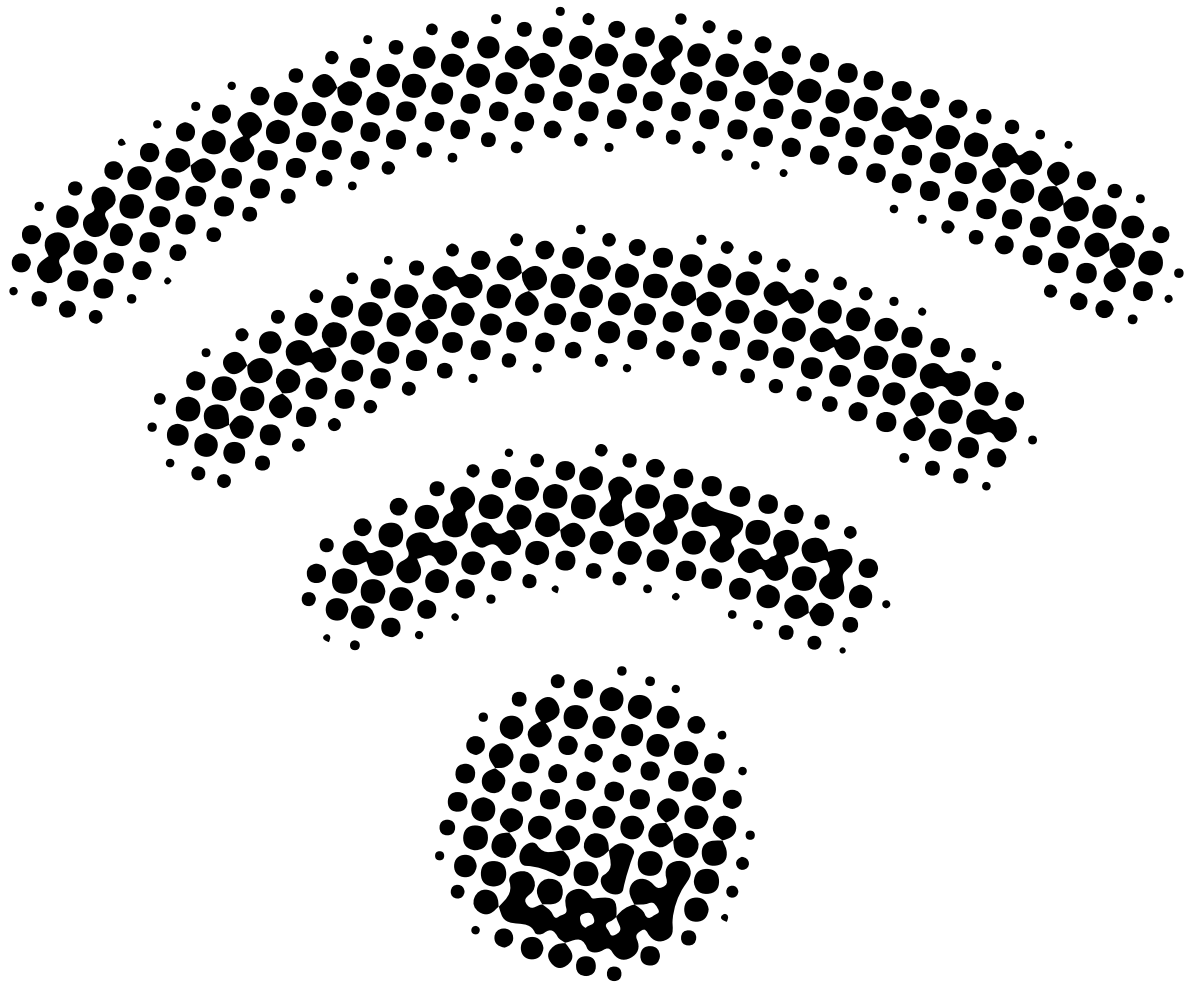
Uppföljningen av transportområdet visar att utvecklingen går mer mot ett användbart transportsystem och förmodligen kommer fler kunna resa framöver. Det finns en medvetenhet hos de ansvariga aktörerna på området och förbättringar genomförs kontinuerligt. Att ställa krav på tillgänglighet och användbarhet i upphandling förekommer i hög utsträckning, fordonen blir tillgängligare och fler och fler bytespunkter åtgärdas.

126 Trafikanalys (2015) Uppföljning av de transportpolitiska målen

127 Trafikanalys (2014) Färdtjänst och riksfärdtjänst 2013

128 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning enkät till regionala kollektivtrafikmyndigheter bas 18 svarande

Det finns dock fortfarande flera aspekter som skulle kunna göra att utvecklingen går i ännu mer positiv riktning. Exempelvis behövs mer samordning av transportsystemets aktörer där riktlinjer kan tas fram, där ansvar kan förtydligas och där helhetsbilden kan säkerställas. Det finns också en avsaknad av kvalitetsmått. Mycket av uppföljningen idag handlar om omfattning. Exempelvis finns uppföljning om reslängd men inget om upplevelsen av resor. Ett annat exempel är att ett system som gör det möjligt att identifiera hur stor andel av färdtjänstresorna som är försenade och vilka eventuella skillnader, exempelvis geografiska, som finns. En gemensam definition av förseningar, ett gemensamt system för uppföljning och en analys av resultaten skulle kunna stärka kvaliteten i färdtjänsten.

Eftersom jag är hörselskadad är jag beroende av att läsa text.
It har gjort det lättare för mig då jag kan kommunicera via skriven text.

Citat ur Rivkraft

It-politik

Fakta i korthet

- Nio av tio kommuner använder digitala ansökningsformulär och fyra av tio har säkerställt att de är tillgängliga.
- Bland yngre personer mellan 16-24 år finns i stort sett inga skillnader utifrån funktionsförmåga varken i tillgång till dator eller i användning av internet.
- Trots hög grad av användning upplever 5 procent av unga med funktionsnedsättning stora svårigheter och 12 procent upplever vissa svårigheter i användningen av datorer och internet.
- Offentliga webbplatser har i snitt högre grad av tillgänglighet än privata.
- 82 procent av de svarande i Rivkraft har fått en underlättad vardag tack vare it-utvecklingen.

Inriktningsmål

- Tillgängligheten och användbarheten till offentliga webbgränssnitt ska öka.
- Kunskapen och beställarkompetensen kring tillgänglighet och användbarhet ska stärkas i anslutning till offentliga upphandlingar av e-tjänster.

Inledning

Sverige ska vara bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter enligt målet i den digitala agendan. Där beskrivs digitalt innanförskap och att alla som vill ska kunna använda de möjligheter som digitaliseringen erbjuder. FN-konventionens artikel 9 slår fast att konventionsstaterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång till informations- och kommunikationsteknik på lika villkor. Staterna ska främja utformning och utveckling av informations- och kommunikationsteknik som är tillgänglig i ett tidigt stadium. Inriktningsmålen i strategin handlar om just aspekter som ska leda till att fler kan använda it. Att webbplatsernas gränssnitt är tillgängliga och användbara handlar i praktiken om att de behöver byggas och designas så att de fungerar för fler. Exempelvis behöver en webbplats fungera för personer som använder skärmläsare. Beställarkompetens och kunskap om tillgänglighet och användbarhet är av stort vikt om produkter och tjänster ska få rätt utformning från början. För att säkerställa tillgänglighet finns riktlinjer och standarder. När det gäller tillgänglig webb refereras det ofta till riktlinjerna, och tillika internationell standard, WCAG 2.0. Riktlinjerna innehåller ett stort antal rekommendationer för att göra webb-innehåll mer tillgängligt. Förra året trädde också en ny europeisk standard i kraft. Standarden EN301549 beskriver tillgänglighetskrav lämpliga att ställa vid offentlig upphandling av IKT-produkter och -tjänster.¹²⁹

129 Regeringskansliet (2011) It i människans tjänst - en digital agenda för Sverige, W3C - WCAG 2.0, FN - Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, EN 301549:2 014

Lägesbeskrivning

Ålder spelar stor roll i fråga om användning

I SCB:s undersökning om levnadsförhållanden framgår att när det gäller tillgång till datorer och användning av internet är det framförallt äldre personer med funktionsnedsättning som i mycket lägre grad har tillgång till datorer och använder internet. Användandet sjunker generellt med stigande ålder. Har personen i fråga dessutom en funktionsnedsättning sjunker användningen ännu mer ju äldre man blir.

I åldersgruppen mellan 25-64 år finns skillnader mellan personer med funktionsnedsättning och övrig befolkning. Dessa skillnader är dock inte statistiskt signifikanta. När det kommer till yngre personer mellan 16-24 år finns i stort sett inga skillnader varken i tillgång till dator eller i användning av internet mellan unga med funktionsnedsättning och övriga unga.

Tabell 6 Andel i procent med tillgång till dator i bostaden.

Ålderskategori	Personer med funktionsnedsättning	Övrig befolkning
16-29 år	97	98
25-64 år	90	96
65år+	50	66

Tabell 7 Andel i procent som använt internet på fritiden för att betala räkningar, beställa, boka eller handla något senaste 12 månaderna.¹³⁰

Ålderskategori	Personer med funktionsnedsättning	Övrig befolkning
16-29 år	83	83
25-64 år	72	86
65 år+	24	38

SCB:s undersökning Privatpersoners användning av datorer och internet visar liknande mönster. I den totala gruppen mellan 16-85 år finns skillnader i andelen som använt en dator i stort sett varje dag de senaste månaderna. Bland personer med funktionsnedsättning är andelen 69 procent jämfört med 77 procent bland övriga. Skillnaderna består dock i att äldre med funktionsnedsättning mer

¹³⁰ SCB (2012) Undersökningarna om levnadsförhållanden

sällan använder dator. Bland unga i åldern 16-24 år finns till och med en högre användning bland unga med funktionsnedsättning jämfört övriga unga. Dessa skillnader är dock inte statistiskt signifikanta.¹³¹

Användning av webbplatser och tjänster

SCB:s undersökning visar att det finns skillnader i användningen av tjänster. Exempelvis använder 69 procent bland personer med funktionsnedsättning internetbanken jämfört med 80 procent i övriga befolkningen. Här finns inga skillnader utifrån funktionsförmåga mellan de i åldern 25-44 år, utan det är både unga och äldre med funktionsnedsättning som använder internetbanken i lägre grad jämfört med övriga i samma ålder.

I Myndigheten för delaktighets undersökning Rivkraft, som genomförs bland personer med olika funktionsnedsättningar, framgår att majoriteten av de svarande använder olika tjänster och webbplatser. Av de svarande tar 87 procent del av nyheter digitalt, 79 procent handlar på internet och 72 procent köper biljetter. En stor del, 91 procent, använder sociala medier och 89 procent utför bankärenden. Något färre, 79 procent, använder internet för kontakt med myndigheter och 74 procent för kontakt med kommunen.

Alla använder inte it-tjänster

Resultaten i Rivkraft visar att det kring alla tjänster och webbplatser är en andel som inte använder dem. De två mest förekommande anledningarna till det är att tjänsterna eller webbplatserna inte är utformade på ett sätt som fungerar för de användarna och att kunskap om hur man gör saknas. Det är också alltid en bestående liten andel som inte kan använda it och som hindras i sin vardag mycket på grund av den ökade digitaliseringen. Av de svarande är det 7 procent som har fått en försvårad vardag. Många av dessa är personer som är överkänsliga mot elektromagnetiska fält och ökad användning av mobiltelefoner och wifi blir ofta ett hinder för dem.¹³²

Otillgänglig webb funktionshindrar

Även om många med funktionsnedsättning använder internet betyder det inte att de inte funktionshindras i användningen av datorer och internet. SCB:s undersök-

131 SCB (2015) Privatpersoners användning av datorer och internet

132 Myndigheten för delaktighet (2015) Rivkraft Transport och it bas 1 226 svarande

ning visar att de flesta, 77 procent, inte upplever svårigheter alls vid användning av datorer och internet. Dock finns många som upplever svårigheter och detta påverkas inte av ålder på samma sätt som själva tillgången och omfattningen av användning. Bland unga med funktionsnedsättning mellan 16-24 år upplever 5 procent stora svårigheter och 12 procent upplever vissa svårigheter. Motsvarande andelar för alla åldrar mellan 16-85 är att 3 procent upplever stora svårigheter och 12 procent vissa svårigheter.¹³³

Ökad webbtillgänglighet är en nyckel för att färre ska hindras och uppleva svårigheter i användningen. För att en webbplats ska fungera för alla är det viktigt att det exempelvis går att navigera med tangentbord, att navigation, struktur och utformning är konsekventa samt att rubriker är korrekt uppmärskade samt att kontrasterna är tydliga.

E-delegationen beställde 2013 en tjänst som genomförde löpande stickprov av tillgängligheten på webbplatser varje vecka mellan december 2013 till januari 2015. Webbplatserna testades på 21 punkter med ett automatiskt verktyg. Syftet med testen var att se om det fanns en skillnad i tillgängligheten mellan privata och offentliga webbplatser. Resultatet visar att i snitt klarade de privata 64 procent och de offentliga 75 procent av testpunkterna.¹³⁴

Att mäta tillgänglighet med automatiska verktyg är inte heltäckande. Många aspekter av tillgänglighet kräver en manuell granskning för att kunna bedömas. Företaget Funka har på uppdrag av EU-kommissionen, genomfört tester av tillgängligheten utifrån manuella granskningar. Samtliga 27 EU-länder ingick och ett par andra strategiskt viktiga länder, USA, Kanada, Norge och Australien. Tolv webbplatser valdes ut som viktiga i medborgarnas vardag. De testades sedan utifrån tio punkter ur WCAG 2.0. Resultatet visar att Sveriges offentliga webbplatser som testades i snitt klarar 60 procent av testerna. Detta är bland de bästa av länderna. Sverige ligger över medel i EU och före länder som Holland och Finland. Samtidigt finns ett par länder som i snitt har högre grad av tillgänglighet. Kanada, Norge och USA överträffar Sverige.¹³⁵

Ofta handlar tillgänglighet till webbplatser och tjänster om medvetenhet. I Myn-

133 SCB (2015) Privatpersoners användning av datorer och internet

134 PTS (2015) På väg mot användbar IKT Uppföljning av PTS funktionshinderspolitiska delmål 2014

135 EU-kommissionen (2013) STUDY ON ASSESSING AND PROMOTING E-ACCESSIBILITY

digheten för delaktighets kommunuppföljning framgick år 2014 att 82 procent av de svarande kommunerna använde digitala ansökningsformulär. Av dessa har 23 procent säkerställt att de var tillgängliga och 51 procent visste inte om det säkerstälts. I årets uppföljning syns positiva förändringar. Det är 92 procent av kommunerna som använder digitala ansökningsformulär och 40 procent har säkerställt att de är tillgängliga. Andelen som inte vet har minskat till 45 procent. Det är fortfarande många kommuner som inte vet, men medvetenheten har ökat på ett år.¹³⁶

Upphandling för ökad tillgänglighet

För att säkerställa att webbplatser och digitala tjänster blir tillgängliga, landar det ofta i att göra tydliga kravspecifikationer, ha beställarkompetens och ställa krav i upphandling.

I Myndigheten för delaktighets myndighetsenkät framgår att 46 procent av myndigheterna ställt krav på tillgänglighet vid upphandling av varor och tjänster. Detta innefattar dock mer än digitala tjänster. Det saknas uppföljning på hur stor andel som ställer krav vid upphandling av digitala tjänster.¹³⁷ I kommunuppföljningen visar resultatet att det finns en stor osäkerhet om krav på tillgänglighet ställs vid upphandling. Av de svarande kommunerna är det 20 procent som ställer krav vid upphandling av intranät och 68 procent som inte vet om krav ställts. När det gäller diariesystem är det 8 procent som ställt krav och 58 procent som inte vet. För tidsrapporteringsystem är motsvarande siffror 6 procent som ställt krav och 62 procent som inte vet.¹³⁸ Enkäten ställdes till ansvariga för arbetsmarknadsfrågor. Det är mycket möjligt att it- eller upphandlingsansvariga har större kännedom. Samtidigt är det en fråga om att kunna vara en tillgänglig arbetsgivare att ha tillgängliga interna system.

Utvecklingen ger möjligheter

Trots att brister kvarstår i tillgänglighet och användbarhet i många digitala lösningar har it-utvecklingen betytt ökad delaktighet för många personer med

136 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Arbetsmarknad bas 191 svarande

137 Myndigheten för delaktighet (2015) Myndighetsenkäten preliminär 95 procent svarande

138 Myndigheten för delaktighet (2015) kommunuppföljning Arbetsmarknad bas 191 svarande

funktionsnedsättning. Mobiltelefoner med inbyggda tillgänglighetsfunktioner, digitala hjälpmedel, information i nya format etc. underlättar vardagen för många. Av de svarande i Rivkraft har 82 procent fått en underlättad vardag tack vare it-utvecklingen. I SCB:s undersökning finns ett antal områden där personer med funktionsnedsättning i snitt använder tjänster oftare. Bland personer i åldern 16–24 år är det 98 procent som skickar e-post jämfört med 90 procent bland övriga i samma ålder. För de mellan 25–34 år är det 100 procent bland personer med funktionsnedsättning jämfört med 91 procent bland övriga som skickar e-post. Bland de mellan 25–34 år är det också fler, 97 procent jämfört med 88 procent bland personer med funktionsnedsättning, som använder internet för att söka information om varor eller tjänster.

Sammanfattande analys

Uppföljningen av it-området visar att utvecklingen innebär ökade möjligheter för många. Därför är delaktigheten bland personer med funktionsnedsättning generellt hög om vi jämför med andra områden. Nya möjligheter att ta del av information, att kommunicera och att utföra ärenden digitalt kan minska den isolering som kan uppstå på grund av exempelvis fysiska begränsningar i funktionsförmåga. Samtidigt är det mycket information och ibland komplicerad teknik vilket kan försvåra för många som har kognitiva funktionsvariationer.

Trots hög grad av användning betyder det inte med automatik att användningen löper felfritt. Det finns brister i tillgängligheten och användbarheten i många av de digitala lösningarna. Bristande tillgänglighet och brist på kunskap hos användarna gör att alla inte tar del av de möjligheter digitaliseringen ger.

För att öka tillgängligheten och användbarheten behöver beställarkompetensen öka. Att fler offentliga aktörer ställer krav på tillgänglighet och användbarhet i upphandling och att de tjänster och produkter som tas fram från början utformas utifrån breda spektrum av funktionsförmågor.

För mig skulle det behövas mycket bättre belysning vid olika former av uppträdanden, även dagtid för att kunna se trappor och avsatser. På muséer och konstutställningar är det oftast bra belysning, men ibland glömmar man områden som är mellan de olika utställningsföremålen.

Citat ur Rivkraft

Kultur

Fakta i korthet

- 48 procent av de personer som har en funktionsnedsättning har tagit del av kultur och underhållning de senaste tolv månaderna, jämfört med 64 procent i den övriga befolkningen.
- 24 procent av kommunerna har mätbara mål för att öka tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning.
- Av totalt 200 svarande folkbibliotek var det 38 procent som angav att de hade en handlingsplan för tillgänglighet, 30 procent angav att en sådan hade påbörjats.
- Under 2014 utbetalades 3,8 miljoner kr för fysiskt tillgängliggörande av kulturmiljöer, vilket är en ökning jämfört med 2013 då knappt 3 miljoner kr utbetalades via det så kallade kulturmiljöanslaget.
- Störst beredskap har de centrala museerna när det gäller att ta emot barn och unga med funktionsnedsättning, där cirka 75 procent anger att de har denna beredskap.

Inriktning

- Möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta i kulturlivet ska förbättras.
- Funktionshindersperspektivet ska vara integrerat i den ordinarie bidragsgivningen inom kulturområdet.

Inledning

I strategin för att genomföra funktionshinderspolitiken understryks tanken om att kulturens värden ska vara tillgängliga för alla, vilket uppnås genom bildningsarbete och möjligheter till eget konstnärligt skapande. Alla människor har rätt att ta del av och delta i kulturlivet på lika villkor som alla andra. Det fastslås i artikel 30 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Att ta del av kultur gäller både som utövare och mottagare. Alla, oberoende av funktionsförmåga, ska få möjligheten att utveckla och använda sin kreativa och artistiska förmåga, inte enbart för det egna intresset utan också för att berika samhället.

Att tillgängliggöra kulturen handlar i praktiken om att göra de miljöer kulturen finns i tillgängliga. Det handlar också om att se till att teater, litteratur, konst och konserter med mera kan göras på ett tillgängligt sätt exempelvis genom syn- och teckenspråkstolkning och ledstråk.

Tillgänglighet till kulturen går också att hitta i nationella lagar som exempelvis i bibliotekslagen där det står att bibliotek ska utgå ifrån olika behov och förutsättningar när de erbjuder litteratur.¹³⁹ Samtidigt handlar också kultur om att ha rätt till sin kulturella och språkliga identitet däribland teckenspråk och dövas kultur.

139 Bibliotekslagen (2013:801), FN – Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Lägesbeskrivning

Att kunna ta del av kulturen är komplext

Många personer med funktionsnedsättning deltar i kulturen i lägre utsträckning jämfört med övriga befolkningen. En undersökning som Konsumentverket har gjort visar att 48 procent av de personer som har en funktionsnedsättning har unnat sig kultur och underhållning de senaste tolv månaderna. Siffran hos den övriga befolkningen är 64 procent.¹⁴⁰

För att kulturen ska vara tillgänglig måste flera aspekter vägas in. Kulturutskottet genomförde under 2013-2014 en uppföljning av tillgängligheten inom kulturen. I uppföljningen har funktionshindersorganisationerna fått ge sina synpunkter på tillgängligheten inom kulturen. Flera anger att det inte går att skilja på att ta del av och att utöva kultur, utan att problemen är likartade. Först och främst finns det generella problem med tillgängligheten i lokalerna, men också med tillgänglig information och kommunikation i form av tolkningar, hörslingor, uppläsning av text och info i förväg i övrig besöksinformation.

En annan aspekt som lyfts fram är att möjligheten att ta del av kultur faktiskt utgår från att de grundläggande behoven är tillgodosedda, så som bostad, personlig assistans, ledsagning, tillgång till hjälpmedel och färdtjänst. Kulturen är dock inte ett prioriterat område när det kommer till stödets utformning, anser röster från funktionshindersorganisationerna, vare sig det handlar om att kunna ta del av eller att själva vara utövare av kultur.¹⁴¹

Kommunerna spelar en viktig roll i i arbetet med kulturen, en viktig aspekt är samverkan. I Myndigheten för delaktighets kommunuppföljning anger 7 procent av de svarande kommunerna att samverkan sker regelbundet med kollektivtrafiken, 16 procent säger att det sker vid enstaka tillfällen. Siffrorna är ungefär de samma när det kommer till samverkan med färdtjänsten. Där uppger 7 procent att detta sker regelbundet och 17 procent att det sker vid enstaka tillfällen. Siffrorna är betydligt högre när det kommer till sociala frågor, exempelvis socialförvaltningen. Där anger 23 procent av de svarande att detta sker regelbundet, hela 42 procent angav att det skedde vid enstaka tillfällen.¹⁴²

140 Konsumentverket (2015) Om delaktighet

141 Kulturutskottet (2014) För med och av – En uppföljning av tillgängligheten inom kulturen

142 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Kultur bas 209 svarande

Kravet på handlingsplaner ger resultat

Ett första steg mot att göra sin verksamhet tillgänglig är att ta fram en handlingsplan för tillgänglighet. Inom ramen för sitt uppdrag i funktionshinderspolitiken arbetar Statens kulturråd med tre delmål. Det första delmålet är att alla kulturinstitutioner som får statsbidrag ska ha en handlingsplan för ökad tillgänglighet.¹⁴³ 20 av 21 regioner ingår i kultursamverkansmodellen och i det ingår också att delmålen ska följas. Kulturrådet konstaterar att kultursamverkansmodellen på en övergripande nivå har bidragit till ett starkare genomslag i frågor om ökad tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning.¹⁴⁴ 2014 angav också samtliga regionala institutioner att de hade upprättat handlingsplaner för ökad tillgänglighet. Kulturrådet har under 2014 valt att följa utvecklingen genom att gå ut med enkäter till de kulturinstitutioner som tagit emot statsbidrag direkt från Kulturrådet och från regioner och landsting inom kultursamverkansmodellen. Det visar sig i enkätsvaren att majoriteten av de svarande kulturinstitutionerna har handlingsplaner. I de fall där handlingsplaner saknas tar Kulturrådet omedelbart en kontakt.¹⁴⁵

Den enkla vägen kräver kunskap

För att många överhuvudtaget ska kunna ta del av kulturen så är det väsentligt att den fysiska miljön är tillgänglig. Ett sätt att uppnå det är att undanröja så kallade enkelt avhjälpna hinder. Det innebär att offentliga lokaler och allmänna platser ska göras mer tillgängliga och användbara för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga.¹⁴⁶

Kulturrådet rapporterar att utvecklingen när det kommer till enkelt avhjälpna hinder är positiv. Samtidigt är antalet som helt har åtgärdat enkelt avhjälpna hinder för få. Endast 16 procent av samtliga svarande konst- och kulturaktörer med egna lokaler angav att enkelt avhjälpna hinder är fullständigt åtgärdade. Det är fler av kulturaktörerna som uppger att enkelt avhjälpna hinder har åtgärdats till stor del, eller till hälften, 55 procent angav detta. När det kommer till att fullständigt, eller till stor del ha åtgärdat de enkelt avhjälpna hindren har det skett en minskning från föregående år. En möjlig förklaring till denna utveckling, enligt Kulturrådet, kan vara att olika in-

143 Kulturutskottet (2014) För, med och av – En uppföljning av tillgängligheten inom kulturen

144 Kulturrådet (2015) Budgetunderlag 2016-2018

145 Kulturrådet (2015) Kultur för alla – inget hinder Redovisning av Kulturrådets arbete år 2014 med delmålen inom funktionshinderspolitiken

146 www.boverket.se

divider har svarat vid samma institutioner eller verksamheter, men det skulle också kunna vara att det skett en kunskaphöjning om vad enkelt avhjälpna hinder är. Här handlar det, enligt Kulturrådet, fortfarande om att sprida ytterligare information om vad som avses med enkelt avhjälpna hinder.¹⁴⁷

Få kommuner har mätbara mål när det kommer till kultur

I Myndigheten för delaktighets kommunuppföljning framkommer det att 24 procent av kommunerna har mätbara mål för att öka tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. Av kommunerna som har mål uppger 84 procent att målen är förankrade i antingen kommunstyrelse och/eller kommunfullmäktige. En viktig del är också att en återkommande uppföljning sker av de satta målen. Här anger 71 procent att detta har genomförts under 2014. Endast 10 procent svarade att detta inte hade gjorts.¹⁴⁸

Ekonomi skapar förutsättningar för kulturutövandet

En annan faktor som lyfts fram av funktionshindersorganisationerna i kulturutskottets uppföljning rör ekonomin. Det handlar både om individens egen ekonomi, men också om att exempelvis privata teatrar inte anser sig ha råd med tillgänglighetssatsningar i sina budgetar.¹⁴⁹ Aktörernas ekonomiska möjligheter är något som också tas upp av Kulturrådet. Där framhålls det att aktörer inom kultursektorn har olika förutsättningar och resurser när det kommer till att utveckla sina verksamheter, något som delvis styr de sätt som de kan tillgängliggöra sina verksamheter på.¹⁵⁰ Kulturrådet lyfter fram att den svaga finansieringen av det fria kulturlivet, försvårar arbetet med att uppnå målen. Därför skulle ökad grundfinansiering förbättra möjligheterna att få genomslag för funktionshinderspolitiken inom det fria kulturlivet.¹⁵¹

147 Kulturrådet (2015) Kultur för alla – inget hinder Redovisning av Kulturrådets arbete år 2014 med delmålen inom funktionshinderspolitiken

148 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Kultur bas 209 svarande

149 Kulturutskottet (2014) För med och av – En uppföljning av tillgängligheten inom kulturen

150 Kulturrådet (2015) Kultur för alla – inget hinder Redovisning av Kulturrådets arbete år 2014 med delmålen inom funktionshinderspolitiken

151 Kulturrådet (2015) Budgetunderlag 2016-2018

Fler söker bidrag för tillgängliggörande

En annan aspekt av kulturen är tillgängliggörandet av kulturarvet. Sedan två år tillbaka begär Riksantikvarieämbetet en särskild redovisning av länsstyrelserna. Där ska det bland annat redovisas vilka tillgänglighetsinsatser som genomförs med kulturmiljöanslaget och på vilket sätt dessa har bidragit till ökad tillgänglighet. Under 2014 utbetalades 3,8 miljoner kr för fysiskt tillgängliggörande, vilket är en ökning jämfört med 2013 då knappt 3 miljoner kr utbetalades. Hälften av länen uppger också att de har prioriterat förbättring av den fysiska tillgängligheten i form av bland annat vägar och ramper. Det pågår även en utveckling av taktila skyltar och QR-koder i nästan hälften av länen. Samtidigt visar resultaten, av en enkät riktad till länsstyrelsernas och länsmuseernas kulturmiljöenheter, att majoriteten svarade att de vare sig hade metoder för utvärdering eller uppföljning av hur tillgänglighet ska beaktas vid handläggning av kulturmiljövårdsbidraget. Liknande siffror framkommer när det kommer till metoder för utvärdering och uppföljning av hur tillgänglighet beaktas vid tillståndsgivning enligt kulturmiljölagen.¹⁵²

Museernas digitalisering fortsätter

I en rapport från Kulturanalys visar det sig att fler än hälften av museerna har verksamhet för barn och unga med behov av särskilt stöd, vilket är en ökning från föregående år. Störst beredskap har de centrala museerna när det gäller att ta emot barn och unga med funktionsnedsättning, där cirka 75 procent anger att de har denna beredskap. Samtidigt pågår en ökad digitalisering där många museer arbetar med att göra sina samlingar tillgängliga digitalt. Hälften av museerna som deltog i Kulturanalys studie har en strategi för digitalisering och 34 procent har en långsiktig plan för det digitaliserade materialets bevarande. Dock tydliggör Kulturanalys vikten av hur materialet används. Att material digitaliseras och presenteras på webben innebär inte per automatik att materialet är tillgängligt för alla. Därför är det viktigt att informationen görs sökbar och möjlig att tolka för exempelvis hjälpmedel som stödjer personer med olika typer av funktionsnedsättningar.¹⁵³

152 Riksantikvarieämbetet (2015) Kulturarv för alla 2014 Redovisning av 2014 års verksamhet inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

153 Kulturanalys (2015) Kulturanalys 2015

Få av folkbiblioteken har handlingsplaner

Kulturrådet har för första gången inom ramen för sitt strategiuppdrag följt upp folkbibliotekens arbete med tillgänglighet. Av totalt 200 svarande folkbibliotek angav 38 procent att de hade en handlingsplan för tillgänglighet, 30 procent angav att en sådan hade påbörjats. På frågan vad som inventerats i samband med att handlingsplaner för tillgänglighet tagits fram svarade 82 procent att de publika delarna av lokalerna har inventerats, 16 procent svarade till viss del och 54 procent angav att de övriga delarna av lokalerna har inventerats, och 46 procent att det har gjorts till viss del. När det kommer till information/kommunikation-uppgav 88 procent att detta har, eller till viss del har inventerats ur ett tillgänglighetsperspektiv. När det kommer att koppla handlingsplanen till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning svarade 27 procent att detta har gjorts, 17 procent anger att detta delvis har gjorts och 28 procent svarade nej på frågan.¹⁵⁴

Nedladdningarna av talböcker fortsätter öka

Under 2014 laddades över 600 000 talböcker ned från Legimus webbplats. Detta är en fortsatt ökning från föregående år med 19 procent. Även antalet registrerade användare har ökat med över 100 procent från föregående år, varav 54 procent är under 18 år.¹⁵⁵

Sammanfattande analys

Kulturområdet handlar att kunna vara en åskådare av kultur men minst lika viktigt är det att kunna vara en utövare av kultur. Där kan det många gånger handla om att arbeta med föreställningar och attityder som påverkar vem som får företräde inom kulturen. Inte bara den fysiska tillgängligheten.

Uppföljningen av kulturområdet visar att personer med funktionsnedsättning deltar i lägre utsträckning i kulturen i jämförelse med övriga befolkningen. Det saknas dock undersökningar och siffror som mer tydligt fastställer i vilken utsträckning personer med funktionsnedsättning är utövare/aktörer av kultur.

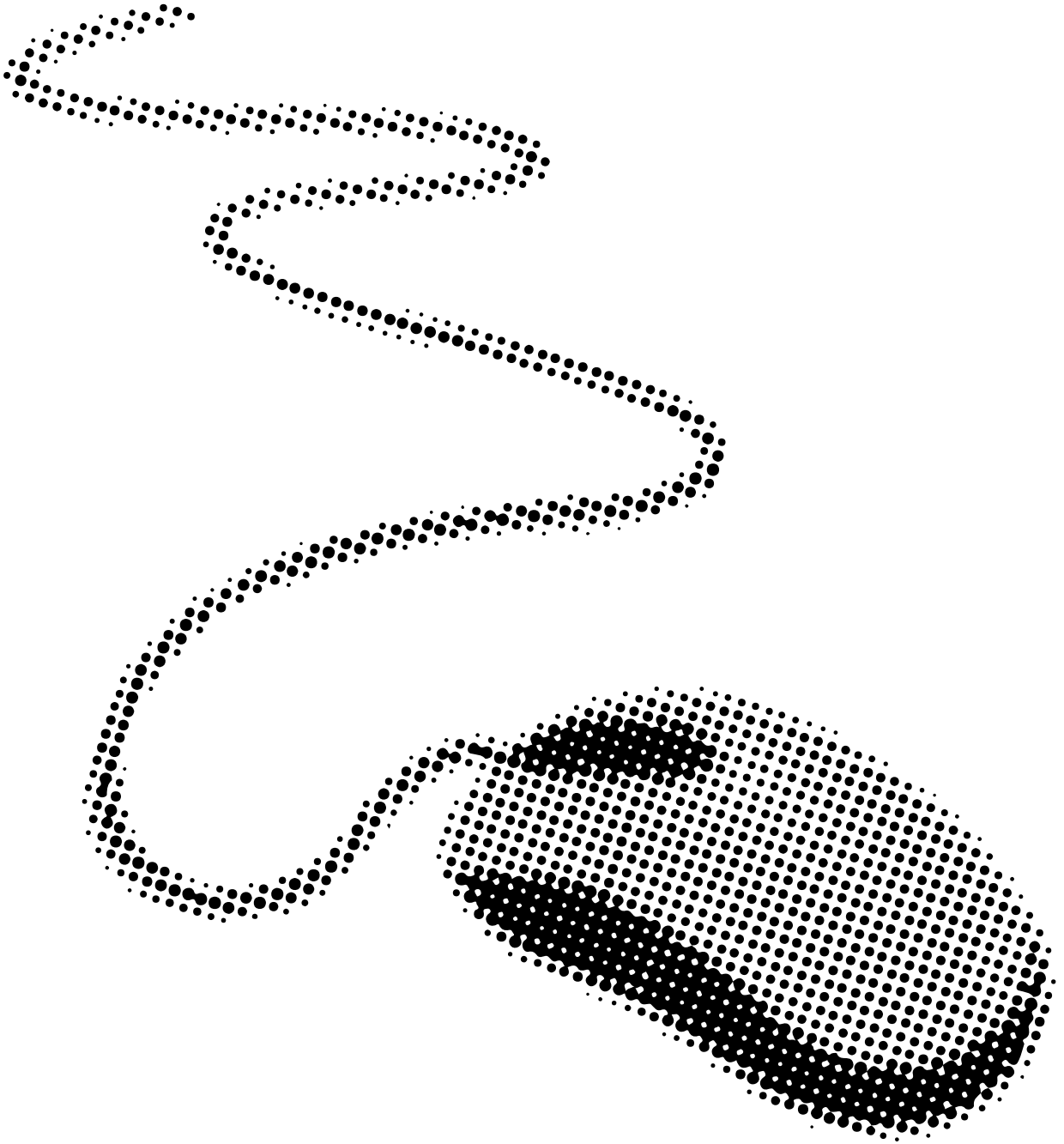
154 Kulturrådet (2015) Kultur för alla – inget hinder Redovisning av Kulturrådets arbete år 2014 med delmålen inom funktionshinderspolitiken

155 Myndigheten för tillgängliga medier (2015) statistik 2014 www.legimus.se

Kommunerna har en viktig roll när det gäller arbetet med att öka delaktigheten på kulturområdet. Nästan var fjärde kommun uppger att de har regelbunden samverkan när det kommer till sociala frågor. Arbetet är viktigt då delaktigheten och tillgängligheten till kulturen många gånger är komplex. Samtidigt är det få kommuner som uppger att de har mätbara mål inom kulturområdet. Avsaknaden av mätbara mål gör det svårt att kartlägga huruvida möjligheterna att delta i kulturlivet har förbättrats eller ej. De kommuner som uppger att de har sådana mål följer däremot upp dessa i stor utsträckning.

Uppföljningen visar att handlingsplaner, kopplade till bidragsgivningen, ger tydliga resultat. Kultursamverkansmodellen, där 20 av 21 regioner ingår, har kommit att bidra till ett genombrott för frågorna om tillgänglighet. Samtidigt som den på ett mer precist sätt har verkat för att det politiska beslutsfattandet kommit närmare kulturen i fråga om tillgänglighet. Denna utveckling knyter an till de övergripande inriktningsmålen, där funktionshindersperspektivet ska vara integrerat i den ordinarie bidragsgivningen och där förutsättningarna för individer med funktionsnedsättning att delta i kulturlivet ska förbättras.

Trots ökade handlingsplaner visar uppföljningen på att allt för få av kulturaktörerna helt uppfyllt eller har den kunskap de behöver om enkelt avhjälpna hinder. Det finns dessutom ekonomiska aspekter som motverkar och hindrar utvecklingen mot att kulturen ska vara tillgänglig för alla.

När jag ska se nyheter väljer jag gärna en kanal med som använder tydliga namnskyltar och har så mörk bakgrund som möjligt på sina textremsor. Väljer även gärna kanaler som erbjuder syntolkning i den mån det stämmer överens med mina önskemål om program.

Citat ur Rivkraft

Medier

Fakta i korthet

- 2014 textades 27 189 visningar av film på SF-bio på svenska vilket går att jämföra med 2013 då antalet var 9 873.
- I slutet av 2014 tog SF-bio ett beslut att alla filmer på svenska ska visas textade på sina biografer.
- Samtliga av SVTs och TV4s förinspelade program på svenska textas.
- Under perioden 1 juli 2013–30 juni 2014 syntolkade TV4 122 sändningstimmar.
- Under 2014 teckenspråkstolkade SVT 107 sändningstimmar.

Inriktningsmål

- Medietjänster och film ska i större utsträckning utformas på ett sätt som gör dem tillgängliga för personer med funktionsnedsättning

Inledning

Medierna har en central roll för att vi ska kunna utöva vår yttrande- och åsiktsfrihet. Artikel 21 i FN-konventionen slår fast att alla ska kunna söka, ta emot och sprida uppgifter på lika villkor och genom alla former av kommunikation. Enligt konventionen ska staterna uppmuntra massmedierna att göra sina tjänster tillgängliga för personer med funktionsnedsättning, samt erkänna och främja användning av teckenspråk. Krav på tillgänglighet finns också uttryckta i radio- och tv-lagen. I lagen fastslås att en leverantör av medietjänster ska utforma tjänsten så att den blir tillgänglig för personer med funktionsnedsättning genom textning, tolkning, uppläst text eller liknande teknik.

I praktiken handlar medieområdet mycket om tekniska lösningar för att kunna öka omfattningen av media som teckenspråks- och syntolkas, textning av film och tv, kvalitet och hörbarhet i ljud. Det handlar också om att få tillgång till tidningar i olika format. Sammansmältningen mellan media- och it-området är idag stor.

Artikel 8 i FN-konventionen handlar om att uppmuntra massmedier att framställa personer med funktionsnedsättning på ett sätt som är förenligt med konventionens syfte, samt att främja utbildningsprogram som ökar medvetenheten om personer med funktionsnedsättning och rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.¹⁵⁶

Lägesbeskrivning

Medieutvecklingen

Konkurrensen på medieområdet har ökat i och med att kanalerna för information och kommunikation blir fler. Digitala lösningar som exempelvis play-tjänster gör att möjligheterna till nya former av media ökar. Den absolut största delen

¹⁵⁶ Radio- och tv lag (2010:696), FN – Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

av marknaden har fortfarande nationella aktörer. Flest tittare har de stora etablerade tv-kanalerna med SVT och TV4 i topp. De traditionella medierna som dagstidningar och radio har dock svårt att fånga den unga publiken och minskningar i lyssnade på radio har skett sedan 2007. På samma sätt ses motsvarande ökning sedan 2007 i tiden vi lägger ner på internet.¹⁵⁷

Bland de svarande i Myndigheten för delaktighets undersökningspanel bland personer med olika funktionsnedsättningar, Rivkraft, tittar 92 procent på traditionell tv. Samtidigt använder sig en stor andel också av dator, surfplatta eller mobil.

Användarnas bild av tillgängligheten till TV

På ett generellt plan upplever de allra flesta i Rivkraft, 88 procent, att tv-tittandet fungerar bra och det är drygt hälften som använder någon form av tillgänglighetstjänst när de ser på TV. Det framkommer också att tillgänglighetstjänsterna påverkar valet av kanal för många. Många, 28 procent, har senastr året märkt förändringar i tillgänglighetstjänsterna och tycker det har blivit bättre för dem. Endast 4 procent har noterat förändringar som gjort att det blivit sämre för dem. Både förbättringarna och försämringarna upplevs främst när det gäller textning av program på svenska. I Rivkraft framkommer att den vanligaste aspekten som skulle göra att det fungerar bättre att titta på tv är bättre ljud och att fler program textas.¹⁵⁸

Krav på tillgänglighet i TV

Programbolag som sänder program på svenska i marknätet, via satellit eller genom tråd är skyldiga att utforma tjänsten på ett tillgängligt sätt. Tydligast och högst krav har public service aktörerna Sveriges Television (SVT), Utbildningsradion (UR), TV4 och andra kanaler som sjuan, 12:an med flera som ingår i TV4 AB har också krav på tillgänglighet. I kraven finns uppsatta mål för hur stora andelar av programmen som ska göras tillgängliga genom olika tjänster.

Enligt Myndigheten för radio och tv har TV4 AB uppnått kravet på att texta alla icke direktsända tv-program på svenska under perioden 1 juli 2013 – 30 juni 2014. Däremot uppnås inte kraven på att tillgängliggöra sändningar genom

157 Myndigheten för radio och tv (2014) Medieutveckling 2014

158 Myndigheten för delaktighet (2015) Rivkraft Medier bas 1 397 svarande

syntolkning och uppläst text. Orsaken är att teknikerna marknätet och via satellit inte använts. Enligt public service redovisningarna uppnår både SVT och UR sina krav att texta och syn- och teckenspråkstolka program. Kraven på textning är för alla de stora kanalerna relativt höga medan kraven på syn och teckenspråkstolkning endast omfattar någon procent av innehållet.¹⁵⁹ Cirka 40 aktörer utöver SVT och TV4-kanalerna har generella skyldigheter att tillgängliggöra sitt utbud. Av dessa är det 14 leverantörer som uppfyllde kraven och 26 som inte uppfyllde kraven för perioden 1 juli 2013–30 juni 2014.¹⁶⁰

Att texta program på svenska vanligaste tjänsten

Textning av program på svenska är den tillgänglighetstjänst som förekommer i högst utsträckning. SVT textade förra året 100 procent av de förinspelade programmen och 55 procent av de direktsända.¹⁶¹ UR har i sin tur textat 96 procent av de förinspelade programmen men inget av de direktsända. Att 4 procent av de förinspelade programmen inte textas beror på pedagogiska aspekter och att text saknas har en poäng.¹⁶² När det kommer till TV4 har de också textat 100 procent av de förinspelade programmen och cirka 22 procent av de direktsända programmen. Detta fördelat på 2 700 timmar av de förinspelade programmen och 575 timmar av de direktsända. Också när det kommer till kanalen sjuan har 100 procent av de förinspelade programmen textats och 50 procent av direktsändningarna.¹⁶³

Bland de svarande i Rivkraft är det nästan hälften som har behov av att program på svenska textas och 47 procent har använt tillgänglighetstjänsten senaste året. De flesta, 73 procent, är nöjda med textningen medan 25 procent är missnöjda. Bland de som är missnöjda är problemen oftast att direkttextningen inte är bra, att allt som sägs inte textas och att texten har eftersläpning.¹⁶⁴

159 Sveriges television (2015) Sveriges televisions public service-redovisning 2014, Utbildningsradion AB (2015) Public service redovisning UR 2014

160 Myndigheten för radio och tv (2014) En sammanställning av myndighetens uppföljning av leverantörer av medietjänster som tillgängliggjort tv-sändningar på svenska för personer med funktionsnedsättning under perioden 1 juli 2013 -30 juni 2014

161 Sveriges television (2015) Sveriges televisions public service-redovisning 2014

162 Utbildningsradion AB (2015) Public service redovisning UR 2014

163 TV4 AB (2014) Redovisning av tillgänglighet till tv-sändningarna sjuan

164 Myndigheten för delaktighet (2015) Rivkraft Medier bas 1397 svarande

Fler program syntolkas

Syntolkning innebär att innehållet som bara framgår av bilden tolkas till tal, vilket gör det möjligt för personer med nedsatt syn att ta del av ett program. År 2014 var första året SVT hade ett kvantitativt krav kring syntolkning. Kravet var att 0,5 procent av sändningarna skulle syntolkas vilket motsvarar 88 timmar. SVT syntolkade under året 119 timmar vilket är mer än kraven.¹⁶⁵ UR syntolkade 45 timmar vilket är en ökning med 31 timmar från föregående år och mer än kraven på 0,5 procent.¹⁶⁶ TV4 syntolkade 122 timmar vilket motsvarar 2 procent av det totala antalet timmar och på sjuan syntolkades 18 timmar vilket motsvarar 1 procent av det totala antalet timmar.¹⁶⁷

Av de svarande i Rivkraft är det en liten andel, 5 procent, som har använt syntolkning. Förmodligen en siffra som skulle stiga något om antalet syntolkade program ökade. Majoriteten av de som använder syntolkning är nöjda och bland de få som är missnöjda handlar det om en önskan att fler program syntolkas.¹⁶⁸

Skillnad på teckenspråkiga program och tolkning

För många personer med teckenspråk som sitt första språk är det av stor vikt att tv-program tolkas dvs. att det som sägs i tal översätts till teckenspråk. Samtidigt är också program gjorda på teckenspråk från början minst lika viktiga. Under 2014 teckenspråkstolkade SVT 107 timmar vilket är mer än kravet på 88 timmar. SVT sänder också program på teckenspråk. Totalt sändes under 2014 139 timmar på teckenspråk varav 67 timmar var förstagångssändningar. UR har under 2014 efter dialog med berörda grupper prioriterat att sända program på teckenspråk före att tolka program på teckenspråk. Trots detta teckenspråkstolkades 11 timmars program vilket motsvarar målet på 0,5 procent. När det gäller program på teckenspråk sändes totalt 17, 45 timmar varav 8,50 var förstagångssändningar. TV4 teckenspråkstolkade 190 timmar vilket motsvarar nästan 4 procent av sändningarna medan sjuan teckenspråkstolkade 2 timmar.¹⁶⁹

165 Sveriges television (2015) Sveriges televisions public service-redovisning 2014

166 Utbildningsradion AB (2015) Public service redovisning UR 2014

167 TV4 AB (2014) Redovisning av tillgänglighet till tv-sändningarna sjuan

168 Myndigheten för delaktighet (2015) Rivkraft Medier bas 1397 svarande

169 Sveriges television (2015) Sveriges televisions public service-redovisning 2014, Utbildningsradion AB (2015) Public service redovisning UR 2014, TV4 AB (2014) Redovisning av tillgänglighet till tv-sändningarna sjuan

I Rivkraft är det en liten andel, 3 procent, av de svarande som har behov av teckenspråkstolkning och program på teckenspråk. Precis som kring syntolkning skulle förmodligen denna andel öka något om fler program teckenspråkstolkades eller gjordes på teckenspråk. Majoriteten av de som använder tjänsten är nöjda och bland de få som är missnöjda handlar det om att fler program som tolkas önskas samt att tolkningen inte håller kvaliteten.¹⁷⁰

Uppläst textremsa

Uppläst textremsa är en teknisk tjänst där en syntetisk röst läser upp översättningstexten. SVT uppger att uppläsningen sker simultant med textningen i SVT distribueras via separata ljudkanaler. När det gäller TV4 redovisas att de har tillgängliggjort med uppläst text i tre timmars sändning. Det är svårt att utläsa av redovisningarna från programbolagen vilka krav som gäller för uppläst text. Endast 2 procent av de svarande i Rivkraft använder uppläst textremsa och lite mer än hälften är nöjda med tjänsten.

Hörbarhet i tv och radio

Både i TV och i radio är förbättrad hörbarhet något som många har stor nytta av. Själva graden av hörbarhet redovisas inte i redovisningarna och inga kvantifierade krav finns på området. Det framstår dock som att ett kontinuerligt arbete med att förbättra hörbarheten pågår hos programbolagen. Exempelvis beskriver SVT att det sedan 2011 finns två ljudfunktioner som stöd för programverksamheten. SVT noterar en fortsatt tydlig minskning av klagomål sedan ljudfunktionerna inrättades.¹⁷¹

Sveriges Radio beskriver att de arbetar kontinuerligt med tillgänglighetsfrågor relaterade till ljud utifrån såväl estetiska som tekniska aspekter. Programproduktionen har baserats på de riktlinjer för ljudet som tagits fram i det tidigare hörbarhetsarbetet. Dessa riktlinjer är nu en del av programbeställningarna, och har använts när hörbarhetsambassadörer och ljudtekniker återkopplat de enskilda programmen.¹⁷²

170 Myndigheten för delaktighet (2015) Rivkraft Medier bas 1397 svarande

171 Sveriges television (2015) Sveriges televisions public service-redovisning 2014

172 Sveriges radio (2015) Public service-redovisning 2014

Textning på bio har fått genomslag

Från och med första januari 2013 finns ett krav på att filmer som fått produktionsstöd ska kunna visas med svensk text. Något som under 2014 har gett en stor effekt. Under det gångna året låg antalet textade visningar på 27 189, vilket är att jämföra med 2013 då antalet visningar var 9 873. I slutet av 2014 tog dessutom SF-bios beslut att genomgående visa svensk film textad på sina biografier. Något som enligt Svenska Filminstitutet satte fokus på frågan om tillgänglighet. Antalet syntolkade filmvisningar minskade dock under 2014, från 160 filmvisningar 2013 till 146 filmvisningar 2014.¹⁷³ Svenska Filminstitutet och Post- och telestyrelsen har haft två uppdrag som rör tillgänglig bio. Det sista uppdraget avslutades i mars 2015 och resultatet är att tekniken har utvecklats så pass att syntolkning och uppläst text på bio kommer kunna finnas i tiotusentals visningar per år till skillnad mot de cirka 150 speciella visningar som tidigare visats med syntolkning.¹⁷⁴

Personer med funktionsnedsättning i medierna

Medierna spelar också en viktig roll i hur olika grupper och personer i samhället porträtteras. Exempelvis är Sveriges Radios policy att ge utrymme åt speciella frågor och livsvillkor för personer med funktionsnedsättning. Men också att låta personer med funktionsnedsättning medverka i sammanhang som inte berör funktionsnedsättningar. UR beskriver att de genomfört en analys utifrån mångfald där det framkommer att personer med funktionsnedsättning oftast medverkar i program som rör just funktionsnedsättning.¹⁷⁵

Sammanfattande analys

Medieområdet är naturligtvis bredare än endast TV, radio och bio. I den här uppföljningen är dock mycket fokus på TV. Orsaken till detta är att det på området finns tydliga krav som följs upp årligen. Kraven ger också resultat. De senaste åren har textning samt syn- och teckenspråkstolkningen ökat och fler personer kan ta del av TV-utbudet. När det gäller textning av förinspelade program kan vi idag i stort sett se det som en självklarhet på de största kanalerna. PTS har ett pågående uppdrag att utreda möjligheterna kring direkttextning av tv-program.

173 Svenska Filminstitutet (2015) Resultatredovisning 2014

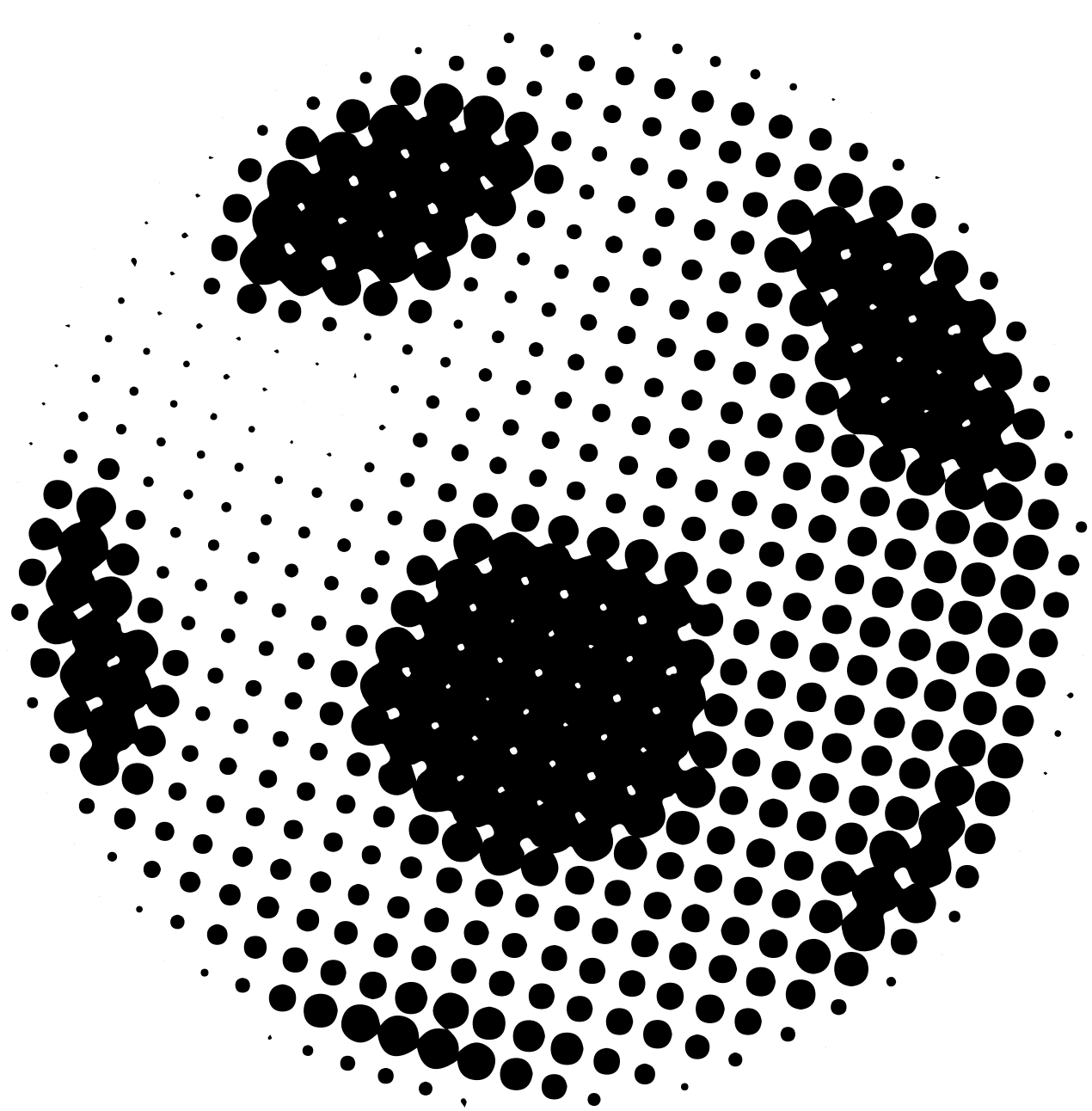
174 Svenska Filminstitutet (2015) Tillgänglig bio: Regeringsuppdrag för ökad tillgänglighet till film

175 Utbildningsradion AB (2015) Public service redovisning UR 2014

Vilket förhoppningsvis också gör att omfattningen och kvaliteten av direkttextning kommer att öka.

Mycket av utvecklingen på medieområdet är på frammarsch tack vare att tekniken tagits tillvara. Möjligheter att sända program med tillgänglighetstjänster på playkanaler, möjligheter att förbättra ljudkvalitet och möjligheter att ta fram teknik för syntolkning av filmer på bio är några exempel. Samtidigt är kraven fortfarande relativt låga när det gäller syn- och teckenspråkstolkning, och mycket utrymme för förbättring finns. Att syntolkningen kvantifierats i kraven är en ökning i ambitionsnivå och gör att fler med nedsatt syn kan ta del av medieutbudet. En annan skillnad är att fler och fler programbolag tycks gå åt rätt håll, där populära program prioriteras, snarare än program som handlar om funktionsnedsättningar.

Sammantaget gör tydliga krav tillsammans med teknikutvecklingen att medieområdet fortsätter utvecklas åt ett håll där fler, oavsett funktionsförmåga, kan ta del av medietjänster och film.

Instruktörer som håller i aktiviteter behöver få kunskap om hur de ska ta emot personer med synnedsättning i sina vanliga aktiviteter. Tror inkludering många gånger är bättre än att ha egna grupper för bara personer med synnedsättning. Det är ofta svårt att få ihop folk i specialgrupper och det är inte alltid nödvändigt.

Citat ur Rivkraft

Idrott

Fakta i korthet

- 25 procent av personer med funktionsnedsättning har en stillasittande fritid jämfört med 11 procent i övriga befolkningen.
- 41 procent av pojkar med funktionsnedsättning uppger att de tränar minst fyra gånger i veckan jämfört med 49 procent av pojkar utan funktionsnedsättning.
- 18 procent av de svarande kommunerna har mätbara mål för att öka tillgängligheten och delaktigheten till idrott för personer med funktionsnedsättning.
- 29 procent av kommunerna ställer krav på tillgänglighet och delaktighet i ordinarie bidragsgivning till idrottsföreningar.
- 24 procent av kommunerna tar oftast beslut baserat på samråd med funktionshindersrörelsen när det gäller ökad tillgänglighet och delaktighet till idrotten.

Inriktningsmål

- Möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta i kultur- och idrottslivet ska förbättras.
- Funktionshindersperspektivet ska vara integrerat i den ordinarie bidragsgivningen inom kultur- och idrottsområdet.

Inledning

Motion och fysisk aktivitet främjar både hälsa och välbefinnande. Idrotten fyller också en viktig social funktion i många människors vardag. Utöver att kunna utöva idrott och motion ska alla också kunna ta del av idrott som åskådare. I Riksidrottsförbundets vision och värdegrund framgår det att alla, oavsett fysiska och psykiska förutsättningar, ska kunna vara med i föreningsdriven idrottsverksamhet. Liknande skrivningar finns också i nationell lag, exempelvis i förordningen om statsbidraget till idrottsverksamheter. Statsbidrag ska delas ut för att utveckla intresse för idrott hos barn, ungdomar och personer med funktionsnedsättning och främja möjligheterna till allsidig träning efter var och ens fysiska och psykiska förutsättningar. Artikel 30 i FN-konventionen slår också fast rätten att utöva idrott på lika villkor.

För att alla, oavsett funktionsförmåga, ska kunna utöva och titta på idrott på lika villkor krävs tillgängliga lokaler och anläggningar. En annan viktig aspekt är att idrotten blir inkluderande, att befintlig idrottsverksamhet fungerar för fler. Det kan handla om ledares kompetens, tillgång till teckenspråkstolkning, tillgång till fritidshjälpmiddel med mera. Samtidigt finns också ett behov av särskilda lösningar för många med funktionsnedsättning. Det är här handikappidrotten fyller en viktig funktion. Om förutsättningarna att idrotta och motionera förbättras kommer också hälsan och välbefinnandet bli bättre för fler.¹⁷⁶

176 Förordning (1999:1177) om statsbidrag till idrottsverksamhet, Riksidrottsförbundet www.rf.se

Lägesbeskrivning

Färre personer med funktionsnedsättning idrottar

I nationella folkhälsoenkäten framgår att 20 procent av personer med funktionsnedsättning skattar sin hälsa som dålig jämfört med 2 procent av övriga befolkningen. Mycket av den dåliga hälsan som finns bland många med funktionsnedsättning är inte kopplad till funktionsnedsättningen i sig utan hälsan skulle gå att förbättra genom andra faktorer. Det är mer än dubbelt så vanligt att ha en stillasittande fritid bland personer med funktionsnedsättning, 25 procent bland personer med funktionsnedsättning, jämfört med 11 procent i övriga befolkningen. Det finns dock endast små skillnader mellan män och kvinnor med funktionsnedsättning. Bland vuxna som lever med hemmaboende barn uppger kvinnor och män med funktionsnedsättning att de är mer stillasittande jämfört med övriga befolkningen.

I Folkhälsomyndighetens undersökning om skolbarns hälsovanor syns också skillnader när det gäller träning. Bland barn i åldrarna 11, 13 och 15 år, är det 43 procent av barnen utan funktionsnedsättning som tränar minst fyra gånger i veckan utanför skoltid. Bland barn med funktionsnedsättning är siffran 39 procent. Skillnaderna syns enbart bland pojkar. 41 procent pojkar med funktionsnedsättning och 49 procent pojkar utan funktionsnedsättning uppger att de tränar minst fyra gånger i veckan. Bland flickor är andelen 38 respektive 37 procent och ingen statistisk skillnad är säkerställd.¹⁷⁷

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors uppföljning av fritid bland unga visar att en lägre andel unga i åldern 16-25 år med funktionsnedsättning idrottar eller motionerar i förening eller oorganiserat minst varje vecka, 68 procent jämfört med 79 procent bland övriga unga.¹⁷⁸

Krav på tillgänglighet och delaktighet i bidrag mindre vanligt

I arbetet att öka tillgängligheten och delaktigheten till motion och idrott finns många viktiga aktörer såsom Riksidrottsförbundet, distriktsförbund, Specialidrottsförbunden, lokala idrottsföreningar, kommuner med flera. Kommunernas roll är i mångt och mycket att skapa förutsättningar. Myndigheten för delaktig-

177 Folkhälsomyndigheten (2015) Skolbarns hälsovanor 2013/14 – hälsa, levnadsvanor, sociala relationer och skolupplevelse bland barn med funktionsnedsättning

178 Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014) Fokus 14

hets kommunuppföljning visar att 18 procent av de svarande kommunerna har mätbara mål för att öka tillgängligheten och delaktigheten till idrott för personer med funktionsnedsättning.¹⁷⁹ Mål är första steget för ett strategiskt arbete. Något fler av kommunerna, 35 procent, inkluderar dock strategier för ökad tillgänglighet och delaktighet inom idrottsområdet i sina styrdokument. 35 procent saknar styrdokument helt och hållet.

Ett sätt för kommunerna att öka föreningarnas möjligheter är att ställa krav på tillgänglighet och delaktighet i de ekonomiska bidragen. Detta har exempelvis visat sig vara en framgångsfaktor på kulturområdet. Endast 29 procent av kommunerna ställer krav på tillgänglighet och delaktighet i ordinarie bidragsgivning till idrottsföreningar. Av dessa ställer cirka en tredjedel krav i samtliga ordinarie bidrag. Samtidigt är det en större andel, cirka 50 procent, av kommunerna som delar ut medel utöver de ordinarie bidragen.

Även subventioner och nolltaxa kan vara ett sätt att på ekonomisk basis göra lokaler tillgängliga. I Riksidrottsförbundets kommunundersökning 2014 framkommer att 76 procent av kommunerna subventionerar lokaler i kommunen genom nolltaxa/ subventioner av hyra. Hela 57 procent av de svarande kommunerna uppger att de hade reducerad taxa för hyra för gruppen ”personer med funktionsnedsättning”, och 20 procent anger att de hade nolltaxa.

Dessutom visar Riksidrottsförbundets kommunundersökning att kommunerna, när de ska ge en högre tilldelning av det lokala aktivitetsstödet till en grupp, så prioriterar 22 procent av kommunerna gruppen personer med funktionsnedsättning.¹⁸⁰

Många kommuner samverkar för ökad delaktighet

I och med att det är många olika aktörer som bär ett ansvar för att öka tillgängligheten och delaktigheten till idrott är också samverkan en förutsättning. Av kommunerna är det 86 procent som samverkar med idrottsföreningar. De flesta samverkar också med funktionshindersrörelsen. Bland kommunerna tar 24 procent beslut oftast baserat på samråd med funktionshindersrörelsen när det gäller ökad tillgänglighet och delaktighet till idrotten.

179 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Idrott bas 207 svarande

180 Riksidrottsförbundet (2014) Kommunundersökning

I kommunens ansvarsområden ingår många olika funktioner därför blir samverkan mellan dessa viktiga. Majoriteten av kommunerna saknar emellertid eller känner inte till om samverkan sker mellan ansvariga för sociala frågor, teknik/fastigheter, utbildning, färdtjänst och allmän kollektivtrafik.

Tabell 8 Andel i procent av kommuner som samverkar.¹⁸¹

Ansvariga för:	Samverkan sker regelbundet	Samverkan sker vid enstaka tillfällen	Ingen samverkan sker	Vet ej
Teknik/fastigheter	36	36	5	20
Sociala frågor	18	38	8	32
Utbildning	10	36	14	36
Kollektivtrafik	8	15	29	44
Färdtjänst	9	12	26	50

Tillgänglighet – en förutsättning för ökat idrottande

En förutsättning för ökad delaktighet för många personer med funktionsnedsättning är ökad tillgänglighet till de lokaler och anläggningar där idrott utövas. Majoriteten av kommunerna har inventerat stora delar av de lokaler och anläggningar som finns de senaste fyra åren. Cirka en tredjedel av kommunerna har genomfört dessa inventeringar under 2014. Kommunerna åtgärdar identifierade brister i olika utsträckning beroende på anläggningstyp. Siffrorna varierar mellan 59 procent och 79 procent av kommunerna. Undantagen är friidrottsanläggningar och raketthallar där bara 45 procent respektive 28 procent av de kommuner som har sådana.

¹⁸¹ Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Idrott bas 207 svarande Internt bortfall på frågan redovisas ej

Tabell 9 Andel i procent av kommuner som inventerat tillgänglighet de senaste fyra åren utifrån typ av anläggning.

Typ av anläggning	Har inventerat 2014	Har inventerat 2010-2013	Inga inventeringar har genomförts	Finns inte i kommunen
Sporthallar	29	52	14	0
Fotbollsanläggningar	22	39	21	7
Ishallar	22	35	11	22
Badanläggningar	32	48	9	6
Friidrottsanläggningar	14	27	14	31
Friluftsanläggningar	20	30	20	11

Tabell 10 Andel i procent av kommuner av de som inventerat som åtgärdat brister i tillgängligheten.¹⁸²

Typ av anläggning	Har åtgärdat
Sporthallar	67
Fotbollsanläggningar	59
Ishallar	67
Badanläggningar	79
Friidrottsanläggningar	45
Friluftsanläggningar	68

Information på webben

Möjligheten för medborgare att hitta information handlar idag mycket om information på webben. Av kommunerna är det 32 procent som inkluderar information om tillgänglighet i den allmänna informationen om idrottsaktiviteter. Något färre, 29 procent, har särskild information om riktade idrottsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning. Dock är det 43 procent av kommunerna som inte har någon information alls om tillgänglighet eller idrottsaktiviteter särskilt för personer med funktionsnedsättning.

¹⁸² Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Idrott bas 207 svarande

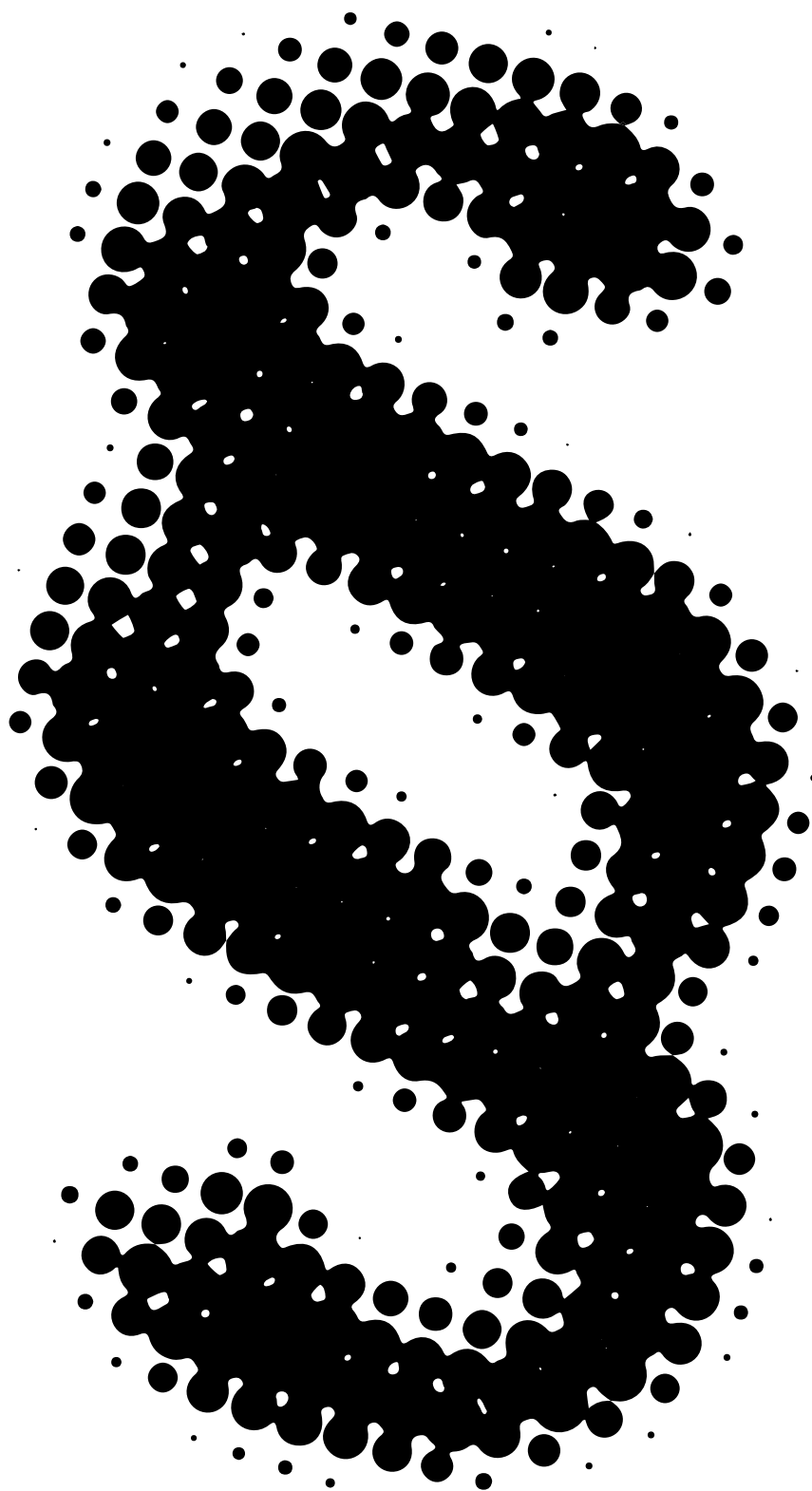
Sammanfattande analys

Uppföljningen av idrottsområdet visar att personer med funktionsnedsättning motionerar och idrottar i mindre utsträckning än övriga befolkningen. Detsamma gäller barn och unga med funktionsnedsättning. Uppföljningen visar också skillnader utifrån kön och idrottande bland barn. Mer kunskap om orsaken till dessa skillnader behövs.

En förutsättning för att kunna idrotta är att lokaler är tillgängliga, att information finns att tillgå och att transport till och från idrottsevenemang fungerar. Många kommuner saknar mål för att öka tillgängligheten och delaktigheten på idrottsområdet och det saknas också mycket samverkan.

En metod som visat sig framgångsrik på kulturområdet är att ställa krav på tillgänglighet och delaktighet i de ekonomiska bidragen. När det gäller tilldelning av LOK-stödet är gruppen personer med funktionsnedsättning ofta prioriterad. När det kommer till att ställa krav i andra bidrag som kommunen delar ut är det en tredjedel av kommunerna som ställer krav. För att inriktningsmålet på idrottsområdet ska nås behöver arbetet med att ställa krav i bidrag att öka.

Brister i tillgängligheten i de lokaler där idrotts utövas gör att många personer med funktionsnedsättning begränsas i sina möjligheter. Det är också vanligare att ha ansträngd ekonomi vilket inte heller ger bästa förutsättningarna för att kunna motionera och idrotta. Detta i sin tur påverkar hälsan för många personer med funktionsnedsättning.

Det gick utmärkt att ta ärendet på plats istället för telefon, vilket är viktigt med tanke på min hörselskada. Polisen återkom med besked i mitt ärende via brev inom rimlig tid.

Citat ur Rivkraft

Rättsväsendet

Fakta i korthet

- En större andel personer med funktionsnedsättning uppger att de utsatts för kränkande behandling än övriga befolkningen, 24 procent i jämförelse med 18 procent.
- I åldersgruppen 16-29 år uppger 18 procent av kvinnor med funktionsnedsättning att de har utsatts för våld eller hot om våld, i jämförelse med närmare 8 procent hos kvinnorna utan funktionsnedsättning.
- 37 procent av de tillfrågade skyddade boendena svarade att de kunde ta emot personer i behov av rullstol.
- 51 procent av domstolarna anger att de har en färdig handlingsplan för ökad tillgänglighet.
- Kunskapen om FN:s konvention har ökat överlag hos domare. Det är fler som uppger att de känner till innehållet ungefär, och en större andel än innan har nu också god kunskap om innehållet.

Inriktningsmål

- Kompetensen hos myndigheterna inom rättsväsendet kring förutsättningar och behov hos personer med funktionsnedsättningar ska stärkas ytterligare.

Inledning

I strategin beskrivs att det övergripande målet inom rättsområdet handlar om ge ökade möjligheter för personer med funktionsnedsättning att ta tillvara sina rättigheter. Rättsväsendet består av flera olika aktörer, vilka alla har ett ansvar när det kommer till den enskildes rättstrygghet och rättssäkerhet.

Inriktningsmålet handlar om att kompetensen ska stärkas. Bland annat ska myndigheterna arbeta med kompetensen kring behov och förutsättningar för personer med funktionsnedsättning bland den egna personalen, men också att det i chefsutbildningar och kurser ska finnas ett funktionshindersperspektiv. Det handlar också om att säkerställa den grundläggande tillgängligheten till domstolar och polis liksom att informationen även ges ut i tillgängligt format så att alla kan ta del av den.

I FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning berör flera artiklar rättsväsendet. Där fastslås bland annat att konventionsstaterna ska vidta ändamålsenliga åtgärder för att erbjuda tillgång till det stöd som personer med funktionsnedsättning kan behöva för att utöva sin rättskapacitet. För att säkerställa effektiv tillgång till rättssystemet ska konventionsstaterna främja en ändamålsenlig utbildning för dem som arbetar inom rättsväsendet, innefattande polisiär personal och fängelsepersonal.¹⁸³

183 Socialdepartementet (2011) En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016, FN – Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Lägesbeskrivning

Fler känner sig hotade

Alla ska kunna känna sig trygga och slippa utsättas för kränkningar och våld. Precis som tidigare år framkommer emellertid i nationella folkhälsoenkäten att det är en större andel personer med funktionsnedsättning som utsätts för kränkande behandling än övriga befolkningen. Generellt upplever unga personer en större utsatthet när det kommer till kränkande behandling, såväl unga med som utan funktionsnedsättning. Andelen är dock högre för unga med funktionsnedsättning. Var fjärde ung person med funktionsnedsättning uppger detta i jämförelse med knappt en femtedel bland övriga. Det är också en större andel kvinnor, drygt var fjärde kvinna med funktionsnedsättning i jämförelse med knappt var femte bland övriga kvinnor som upplever kränkande behandling.

Nationella folkhälsoenkäten visar att det framför allt är kvinnor med funktionsnedsättning som utsätts för våld eller hot om våld. Den största skillnaden inom gruppen kvinnor återfinns i åldersgruppen 16-29 år där 18 procent av kvinnor med funktionsnedsättning uppger att de har utsatts för våld eller hot om våld. Det kan jämföras med 8 procent hos kvinnor utan funktionsnedsättning. Bland personer med funktionsnedsättning finns också en större rädsla att gå ut själv, vilket gäller bland både kvinnor och män. Generellt sett är det dock kvinnor som i betydligt högre utsträckning är rädda för att gå ut ensamma. Den största skillnaden mellan könen finner vi i ålderskategorin 16-29 år, där uppger knappt 42 procent av kvinnorna med funktionsnedsättning att de är rädda för att gå ut ensamma, i jämförelse med drygt 7 procent bland männen med funktionsnedsättning.¹⁸⁴

Tillgängligheten på skyddat boende

Socialstyrelsen genomförde 2013 en kartläggning av de skyddade boendena i Sverige. Skyddat boende är ett av flera stöd som finns till för personer som lever under hot. Av de 195 skyddade boendena som besvarade Socialstyrelsens enkät bedrevs 71 procent i ideell regi, 21 procent i kommunal regi och 8 procent i privat regi. Av de svarande boendena uppgav 37 procent att de kunde ta emot personer med behov av rullstol och 35 procent hade möjlighet att ta emot personer med ledarhund. När det kom till personer med antingen personlig assistans eller

184 Folkhälsomyndigheten (2015) Delrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

ledsagare uppgav lite mer än hälften av de skyddade boendena att de hade möjlighet att ta emot dessa. Utifrån kompetensen att ta emot personer med särskilda behov, det vill säga utbildning eller erfarenhet, uppgav 43 procent att de hade kompetensen att ta emot personer med psykiska funktionsnedsättningar.¹⁸⁵

Den enskildes förståelse – en del av rättssäkerheten

Att en individ förstår vilken typ av process denna deltar i och varför utfallet blir som det blir är väsentligt för att rättsprocessen ska betraktas som rättsäker. Riksrevisionen har i en rapport granskat handläggningstider och information till enskilda som överklagar myndighetsbeslut till förvaltningsrätten. Undersökningen avser mål om sjukpenning, sjuk- och aktivitetsersättning samt ekonomiskt bistånd. Granskningen visar att klagande inte alltid förstår sin roll i processen. Det är inte heller alltid tydligt för den klagande att hen är del i en tvåpartsprocess, där myndigheten som fattat det överklagade beslutet är motpart. En enskild som överklagar har i huvudsak inte rätt till rättshjälp enligt rättshjälplagen utan förväntas kunna hantera processen själv utan ombud. Här finns det, enligt Riksrevisionen, en obalans mellan parterna vilken understryker vikten av att förvaltningsrätten ger relevant och begriplig information till den klagande. Bristen på detta innebär att tillräckliga förutsättningar inte ges för att förstå och hantera processen vilket, konstaterar Riksrevisionen, är en fråga om rättsäkerhet.¹⁸⁶ Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) kommer fram till liknande slutsatser i sin rapport. Där konstateras att parterna i socialförsäkringsmålen inte är jämnstarka. Individen saknar många gånger kunskap om socialförsäkringsreglerna och har kanske inte möjlighet att skaffa sig ett ombud. På motsatt sida står Försäkringskassan och dess professionella processförare. Enligt ISF behöver domstolarna tillräckligt med resurser för att utreda målen och skriva tydligare domskäl. ISF:s granskning av domar visar att en enskilds benägenhet att överklaga ökar när domskälen är utförliga. Samtidigt visar också granskningen att domar där den enskilde antingen får helt eller delvis bifall oftare har en tydligare motivering än avslagsdomar. Mot bakgrund av resultaten som framkommit i undersökningen anser ISF att rätten till juridiskt biträde samt domstolarnas syn på sin utredningskyldighet och på parternas roll behöver diskuteras vidare.¹⁸⁷

185 Socialstyrelsen (2013) Kartläggning av skyddade boenden i Sverige

186 Riksrevisionen (2014) Att överklaga till förvaltningsrätten

187 Inspektionen för socialförsäkringen (2014) Socialförsäkringsmål i domstolarna

Ökad tillgänglighet till domstolarna

Det första steget i arbetet med att öka tillgängligheten är ofta att ta fram en handlingsplan. På detta sätt kan hinder identifieras och undanröjas. I Myndigheten för delaktighets myndighetsenkät svarar 51 procent av de 68 svarande domstolarna att de har en färdig handlingsplan, som är antagen av myndighetens ledning, för hur lokalerna, verksamheten och informationen ska bli tillgänglig. Föregående år låg andelen på 50 procent. Fler domstolar har också utsett en samordnare för arbetet med att förbättra tillgängligheten. 53 procent uppger att de har gjort detta vilket är en ökning med 3 procent sedan 2014. För att jobba med tillgängligheten behöver förebyggandet och undanröjandet av hinder vara en naturlig del av ordinarie verksamhet. För att nå dit är det viktigt att perspektivet finns med i policydokument och planer. Det är 60 procent av domstolarna som uppger att perspektivet till viss del finns med i det systematiska miljöarbetet, vilket är en ökning med 9 procent från föregående år. Andelen som uppger att detta har gjorts fullt ut har ökat från 29 procent till 31 procent 2015. När det kommer till att ha rutiner för att hantera interna och externa klagomål på bristande tillgänglighet, uppger 66 procent att detta finns jämfört med 62 procent föregående år.¹⁸⁸

Kompetensen hos rättsväsendet

Att stärka kompetensen i rättsväsendet är det överliggande inriktningsmålet i strategin. I Domstolsverkets urvalsundersökning kan vi se att kunskapen om FN:s konvention har ökat överlag hos domarna. Det är fler som uppger att de känner till innehållet ungefär, 16,5 procent mot 9,5 procent föregående år. En större andel än innan har nu också god kunskap om innehållet, samtidigt som det är färre som uppger att de inte känner till konventionen. En liknande utveckling går att se hos beredningsjuristerna. Överlag är det fler av de tillfrågade detta år som känner till att konventionen finns. När det gäller att veta vilket stöd domstolen erbjuder vid förhandling är det fortfarande, precis som föregående år, den administrativa personalen som skattar sina kunskaper högst. När det kommer till att skatta de egna kunskaperna om funktionshinder och tillgänglighet är siffrorna låga. Där ungefär hälften, detta gäller för alla tillfrågade yrkeskategorier, rankar sina kunskapar som en tvåa på en femgradig skala.¹⁸⁹

188 Myndigheten för delaktighet (2015) Myndighetsenkät preliminära resultat 95 procent svarsfrekvens

189 Domstolsverket (2015) Rapport om arbetet med att uppnå delmålen i En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

De strategiska myndigheterna på rättsområdet, Domstolsverket, Brottsoffermyndigheten, Polismyndigheten och Migrationsverket har alla under 2014 fortsatt arbeta med att stärka kompetensen. Myndigheterna har också fortsatt sitt arbete mot att förbättra informationen från myndigheten så att fler kan ta del av den.¹⁹⁰

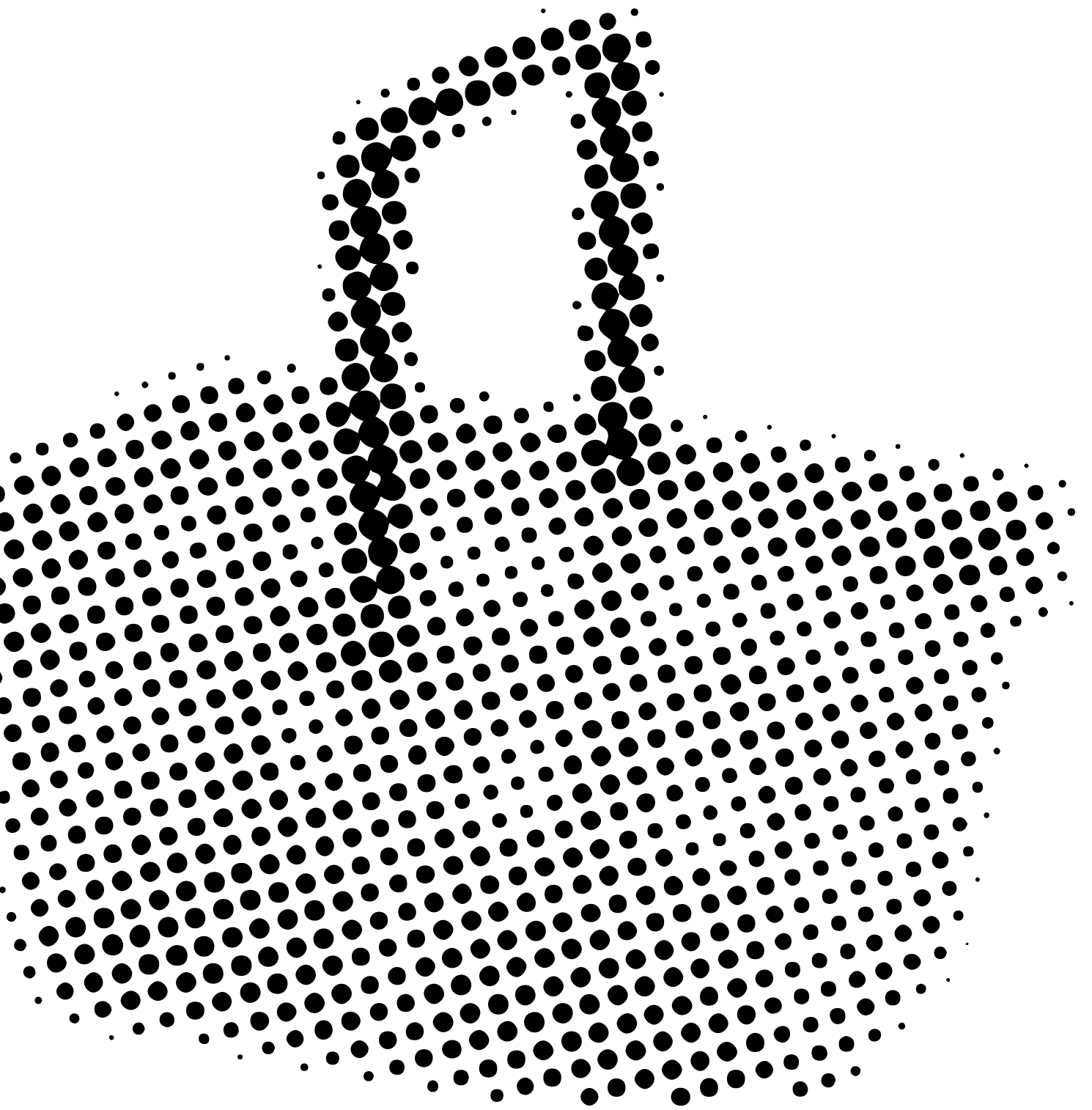
Sammanfattande analys

Personer med funktionsnedsättning är särskilt utsatta jämfört med övrig befolkning när det gäller otrygghet, hot, trakasserier och våld. Det är framförallt kvinnor med funktionsnedsättning som uppger detta, men även män med funktionsnedsättning anger att de är utsatta i högre grad än den övriga befolkningen. Undersökningen av de skyddande boendena visar att en stor del av boendena inte är tillgängliga. Detta innebär att en del personer med funktionsnedsättning inte har samma möjlighet att söka en fristad från våld på lika villkor som andra.

Domstolarnas arbete med att öka tillgängligheten ökar något jämfört med föregående år. Fler domstolar har integrerat tillgänglighetsperspektivet i det systematiska miljöarbetet och fler har rutiner för att hantera interna klagomål angående tillgänglighet. Det kan ytterligare höja kompetensen om de förutsättningar och behov som finns hos personer med funktionsnedsättning, och därmed undanröja fler av de hinder som finns inom rättsväsendet.

För att öka rättssäkerheten arbetar myndigheterna på området med kompetenshöjande insatser. Samtidigt saknas fortfarande mycket kunskap om vad som funktionshindrar inom rättsväsendet och i rättskedjan. Trots att arbetet går framåt finns fortfarande mycket att göra inom rättsväsendet för att personer med funktionsnedsättning ska ha lika tillgång till rättssystemets olika delar på lika villkor som andra.

190 Brottsoffermyndigheten (2015) Uppdrag om delmål, uppföljning och redovisning inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016, Polismyndigheten (2015) Redovisning av regeringsuppdrag avseende delmål inom En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016, Migrationsverket (2015) Rapport om Migrationsverkets arbete under 2014 för genomförande av regeringens handikappolitiska strategi 2011-2016

De som har ett eller flera trappsteg avstår jag besöka. Eller bojkottar m a ord. Känner mig ovälkommen. Vill vara så glad som jag egentligen är när jag går ut. Inte bromsas, hindras behöva känna mig som ett hinder. För jag är inte hindret. Otillgängligheten är det! Vi funkisar finns vi ingår i varje samhälle. Basta!

Citat ur Rivkraft

Konsumentpolitik

Fakta i korthet

- 29 procent av personer med funktionsnedsättning saknar kontantmarginal och kan därmed ha svårare att konsumera.
- Drygt hälften av personer med funktionsnedsättning är nöjda med tillgängligheten vid köp av hemelektronik.
- I Rivkraft framkommer att 29 procent uppger att de har blivit diskriminerade i en butik.
- Enbart 5 procent av kommunerna uppger att de genomför en årlig tillsyn av fysisk tillgänglighet utifrån PBL gentemot privata aktörer, till exempel butiker i privata fastigheter.
- Fyra av tio personer i Rivkraft känner sig hindrade vid restaurangbesök på grund av för hög ljudvolym, dålig belysning och svårlästa menyer med mera.

Inriktningsmål

- Målet för konsumentpolitiken är att konsumenterna ska ha makt och möjlighet att göra aktiva val.

Inledning

Att ha en funktionsnedsättning ska inte innebära sämre möjligheter på konsumentområdet än för personer utan funktionsnedsättning. Därför ska butiker, caféer och restauranger vara tillgängliga för alla. Det handlar med andra ord om att alla konsumenterna ska ha makt och möjlighet att göra aktiva konsumtionsval, oavsett funktionsförmåga. Det gäller även inköp över internet.

Enligt artikel 4 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ska konventionsstaterna åta sig att genomföra eller främja forskning och utveckling av universellt utformade produkter, tjänster, utrustning och anläggningar. Konventionsstaterna ska också åta sig att främja forskning och utveckling av och tillgång till samt användning av ny teknik, innefattande informations- och kommunikationsteknik, samt hjälpmedel som är lämpliga för personer med funktionsnedsättning, med prioritering av teknik till överkomligt pris med mera.

I plan- och bygglagen (PBL) framkommer att hinder mot tillgänglighet till eller användbarhet av lokaler dit allmänheten har tillträde alltid ska avhjälpas, om hindret med hänsyn till de praktiska och ekonomiska förutsättningarna är enkelt att avhjälpas. Exempel på sådana lokaler och platser är butiker, restauranger, badplatser och lekplatser. De hinder som avses i lagen är exempelvis mindre nivåskillnader, brist på handtag vid ramper eller trappor, omärkta trappor, avsaknad av eller felaktigt placerade dörröppnare.¹⁹¹

191 Regeringskansliet/Sveriges kommuner och landsting (2008) Enkelt avhjälp. Strategi för genomförandet av tillgänglighetsmålen i nationell handlingsplanen för handikappolitiken
FN-Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
Plan- och bygglag (2010:900)

Lägesbeskrivning

En begränsad ekonomi försvårar aktiva konsumtionsval

Inriktningsmålet för konsumentpolitiken är att konsumenterna ska ha makt och möjlighet att göra aktiva val. För att konsumenter ska kunna göra aktiva val krävs en ekonomisk situation som möjliggör detta. Ett flertal rapporter vittnar tvärtom om att personer med olika slags funktionsnedsättningar har en begränsad ekonomi och är ekonomiskt utsatta.¹⁹² I övriga befolkningen uppger 19 procent att de saknar kontantmarginal, bland personer med funktionsnedsättning är det hela 29 procent.¹⁹³

Stort behov av kunskap om tillgänglighet inom handeln

Konsumentverket genomför konsumentmarknadsundersökning (KMU). Resultatet av KMU fångar konsumenters erfarenheter och upplevelser av olika aspekter av ett köp. I 2014 års undersökning ställdes en fråga om tillgängligheten vid affärsbesök. Det visar sig att de största skillnaderna mellan personer med och utan en funktionsnedsättning (där personer med en funktionsnedsättning ger lägre bedömningar) är vid köp av hemelektronik: 55 mot 75 procent är nöjda med tillgänglighet, fritidsartiklar: 58 mot 74 procent och glasögon/linser, 72 mot 83 procent.¹⁹⁴

Konsumentverket uppger i sin lägesbedömning att det fortfarande finns ett stort behov av kunskap om tillgänglighet och funktionsnedsättning inom handeln, trots olika insatser. Många butiker tillhör också ett kedjeföretag vilket bidrar till att den enskilde butikschefen kan ha begränsade möjligheter att påverka tillgänglighet i sin butik. Här behövs en ökad kunskap om Design för alla hos både beställare och leverantörer, menar Konsumentverket.

Ett annat problem som Konsumentverket lyfter fram är kommunernas tillsyn av plan- och bygglagen (PBL) samt föreskriften om enkelt avhjälpta hinder riktat sig till fastighetsägare. Det innebär att det inte finns några sanktioner från samhällets sida om butiksägare, som inte själva är fastighetsägare, inte åtgärdar tillgänglighetsbrister. Myndigheten för delaktighets kommunuppföljning visar att det är

192 (H)järnkoll (2013) Minuskontot, FUB (2014) Fångad i fattigdom?

193 Folkhälsomyndigheten (2015) Delrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

194 Konsumentverket (2015) Konsumentmarknadsundersökning särskild framtagning

få kommuner som genomför årlig tillsyn av fysisk tillgänglighet utifrån PBL samt föreskrifter och beslut som meddelats med stöd av PBL.¹⁹⁵ Gentemot kommunala verksamheter sker det årligen enligt 9 procent av de svarande kommunerna. Gentemot kommunala bolag sker det endast i 6 procent av de svarande kommunerna och mot privata aktörer i 5 procent av kommunerna.

Höga hyllor och dålig framkomlighet: störst hinder i butiker

I Myndigheten för delaktighets panelundersökning bland personer med olika funktionsnedsättningar, Rivkraft, visar att 19 procent av de svarande är mycket nöjda med tillgängligheten i livsmedelbutiker, medan 22 procent är antingen ganska missnöjda eller mycket missnöjda med tillgängligheten. Det är framför allt de som upplever stora hinder i vardagen som är missnöjda. Av de med nedsatt syn i Rivkraft är det 34 procent som är missnöjda. Höga hyllor, svårt att nå varorna liksom dålig framkomlighet är de största problemen för personer med nedsatt rörelseförmåga. Bland personer med nedsatt syn anger cirka en tredjedel att det är problematiskt att hitta och att det är dålig skyltning eller att det är svårt att läsa etiketter/prislappar. Det är den grupp som också efterfrågar mer personal i butiken att kunna fråga.

I Rivkraft framkommer även att 29 procent uppger att de har blivit diskriminerade i butik. Det är en ökning med två procentenheter från Rivkrafts förra undersökning 2013. Värst drabbade är de med lindrig utvecklingsstörning, där 44 procent någon gång upplevt att de blivit diskriminerade i en butik. Mellan 9 och 13 procent beskriver diskrimineringen som att de har blivit dåligt bemött av personalen, att personalen pratar med assistenten, bristande tillgänglighet, att man inte blir respekterad och att man fått nedlåtande kommentarer av personal och/eller andra kunder.¹⁹⁶

Tillgänglig handel vid telefonförsäljning

Konsumentverket har också gått igenom nästan ett års anmälningar till myndigheten gällande telefonförsäljning.¹⁹⁷ I drygt 8 procent av anmälningarna till Konsumentverket framkommer att telefonförsäljning har skett till en person med någon form av funktionsnedsättning, som hörselnedsättningar eller kognitiva och psykiska funktionsnedsättningar, vilket kan göra att personen har svårt att förstå eller uppfatta erbjudanden per telefon.

195 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Fysisk tillgänglighet bas 191 svarande

196 Rivkraft 8 Konsument bas 1402 svarande

197 Konsumentrapporten (2014) Läget för Sveriges konsumenter

Tillgängliga uttagsautomater

Under drygt två månader 2014 genomförde Riksförbundet unga synskadade (US) i sin tur en undersökning av landets uttagsautomater.¹⁹⁸ Av 106 undersökta automater var 46 tillgängliga i enlighet med de uppsatta krav som US satt upp. I jämförelse med en tidigare undersökning har det visserligen blivit bättre, konstaterar US. Terminalerna måste utvecklas med bland annat bättre text och talfunktion för att underlätta kortbetalningar för personer med synnedsättning, enligt riksförbundet. Även vikten av personlig service, jämn belysning, tydligare prismärkning med mera för ökad fysisk tillgänglighet i butiker anser de kunna gynna handel för personer med synnedsättning.

Samma resultat visar Post- och telestyrelsens (PTS) studie där de har analyserat brister i tillgängligheten av uttagsautomater, främst med avseende på äldre och personer med funktionsnedsättning.¹⁹⁹ PTS lyfter också fram att talfunktion, standardiserade knappsatser och tydliga kontraster på skärmen måste förbättras. De brister som har framkommit i deras studie om uttagsautomater har kommunicerats till branschen, som i sin tur har bidragit till att PTS har tagit fram en checklista med tips och råd om hur man kan åtgärda bristerna.

Tillgänglighet på caféer och restauranger

I Myndigheten för delaktighets kommunuppföljning uppger hela 64 procent av kommunerna att det är rutin att använda sig av möjligheten att yttra sig om tillgängligheten vid tillståndsgivande för nya etableringar, till exempel för konserter, caféer och restauranger. Vissa gör det bara i enstaka fall. Endast 5 procent av kommunerna uppger att de inte gör det.²⁰⁰

I resultaten från Rivkraft finns inga märkbara förändringar till det bättre jämfört med för två år sedan. Liksom 2013 känner sig fyra av tio personer med funktionsnedsättning ofta hindrade på grund av brister i tillgängligheten när de besöker restauranger, caféer och barer. De som känner sig hindrade uppger hög ljudnivå, svårigheter att ta sig fram i lokalen, dålig belysning och information liksom svårästa menyer och skyltar som anledningar. Nästan hälften väljer då att gå till ett annat ställe. Då varannan person med funktionsnedsättning skulle vilja

198 www.ungasynskadade.se

199 PTS (2015) På väg mot användbar IKT Uppföljning av PTS funktionshinderspolitiska delmål 2014

200 Myndigheten för delaktighet (2015) Kommunuppföljning Fysisk tillgänglighet bas 191 svarande

besöka restauranger, caféer och barer oftare än vad de gör idag, finns det en stor kundgrupp för branschen att tillgå om dessa platser görs tillgängliga. De hinder som personerna upplever i utelivet är dessutom relativt lätta att åtgärda.²⁰¹

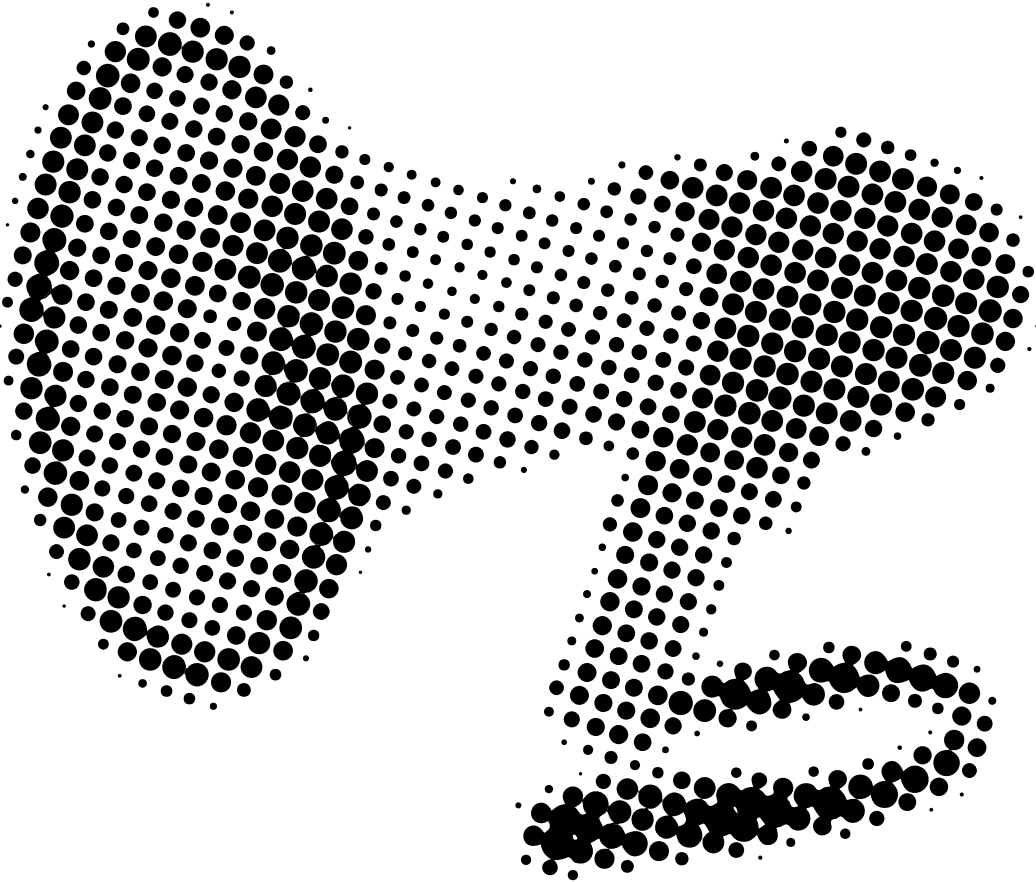
Sammanfattande analys

Uppföljningen av konsumentområdet visar att brister kvarstår i tillgängligheten. Höga hyllor, hög ljudnivå, dålig belysning och svårigheter att ta sig fram etc. hindrar personer med funktionsnedsättning att besöka butiker, caféer och restauranger på lika villkor som andra.

Också den ekonomiska situationen för många personer med funktionsnedsättning påverkar möjligheterna för konsumenterna med funktionsnedsättning att ha makt och möjlighet att göra aktiva val.

Konsumentområdet består till stor del av privata aktörer. Butiker, restauranger och caféer är oftast privatägda. Regelverket som finns i funktionshinderspolitiken berör ofta offentliga aktörer. För att kunna påverka butiks- och restaurangägare att öka tillgängligheten är det viktigt att använda de medel som finns. Att ställa krav på tillgänglighet i tillståndsgivning och att genomföra tillsyn utifrån tillgänglighet i den byggda miljön är några av medlen som kommunerna kan använda sig mer av.

201 Myndigheten delaktighet(2014) Hur är läget? Myndigheten för delaktighet (2015)
Rivkraft 8 Konsument bas 1402 svarande

Om jag fortsatt försämras beträffande min elöverkänslighet så får jag vid nästa val kanske rösta genom ombud. Att få till stånd förändringar i vallokalen, i det här fallet biblioteket, kan nog vara svårt. En förändring med hänsyn till mig skulle vara: utbyte av lysrör mot glödlampor och avstängning av all trådlös teknik exempelvis inga mobiler, inga trådlösa datorer, laptop m.m.

Citat ur Rivkraft

Mänskliga rättigheter

Fakta i korthet

- Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna antogs av FN:s generalförsamling 1948.
- Vid riksdagsvalet 2014 röstade 85 procent bland personer med funktionsnedsättning jämfört med 88 procent bland övrig befolkning.
- Valdeltagandet bland personer med svårt nedsatt rörelseförmåga var i riksdagsvalet 64 procent.
- Sedan 1 januari 2015 ingår bristande tillgänglighet i diskrimineringslagen.
- 2009 trädde konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i kraft i Sverige.

Mänskliga rättigheter grunden i funktionshinderspolitiken

Strategins koppling till konventionen

Strategin beskriver att funktionshinderspolitiken är baserad på mänskliga rättigheter och att utgångspunkten i arbetet med funktionshinderspolitiken är de rättigheter som slås fast i både konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och i konventionen om barnets rättigheter. 2009 trädde konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i kraft i Sverige.

Denna rapport och uppföljningens innehåll beskrivs knutet till rättigheterna. Utgångspunkterna är dock de nationella målen och strategin vilket gör att det inte en uppföljning av varje artikel och efterlevnad av konventionen. Ansvaret för att säkerställa rättigheterna för personer med funktionsnedsättning vilar på det offentliga. För att leva upp till kraven i konventionen måste arbete ske på alla nivåer i det offentliga – statligt, regionalt och lokalt. Hur arbetet bedrivs och hur Sverige lever upp till konventionen ska rapporteras till FN var fjärde år.

Bakgrund

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna antogs av FN:s generalförsamling 1948. Från denna förklaring härstammar sedan alla konventioner, däribland konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Mänskliga rättigheter handlar i stora drag om erkännandet av ett inneboende värde hos alla människor och av deras lika och obestridliga rättigheter är grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen. Det innefattar också att se till den enskilda människans värdighet och värde samt män och kvinnors lika rättigheter, att främja sociala framsteg och skapa bättre levnadsvillkor. Mänskliga rättigheter reglerar också förhållandet mellan individ och stat, där statens makt gentemot individen begränsas. Samtidigt har staten skyldigheter att respektera, skydda och tillgodose enskildas rättigheter. Deklarationen utgör tillsammans med FN:s konvention om medborgliga och politiska rättigheter samt FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter grunden för och samlar alla mänskliga rättigheter.

Det finns även regionala människorättskonventioner av stor betydelse. Exempelvis Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, som sedan 1995 är lag i Sverige.

Slutligen finns de tematiska konventionerna som fokuserar på särskilt utsatta grupper eller specifika rättigheter. Exempel är barnkonventionen (CRC) och konventionen för kvinnor (CEDAW). FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) är en tematisk konvention som slår fast att funktionshindersfrågor är rättighetsfrågor.

Införlivandet av konventionen i svensk rätt

Sverige har ett så kallat dualistiskt rättssystem. Det innebär att konventionen måste införlivas i den nationella rätten via ändringar av de nationella lagarna.²⁰² Sverige tillhör därmed de länder som skiljer på internationell rätt som binder landet Sverige och dess egna lagar. En grundförutsättning för att ett internationellt avtal ska gälla som lag i Sverige är att en åtgärd vidtas där avtalets bestämmelser tas in i nationell rätt. Förehavandet går till på det viset att man ser över om konventionens bestämmelser redan finns representerade i svensk rätt. I den utsträckning de gör detta, införs inte nya bestämmelser. För de bestämmelser som däremot saknar en motsvarighet i svensk rätt, måste dessa bestämmelser införlivas för att de ska börja gälla i Sverige. Det är också anledningen till att ett internationellt avtal inte får reell betydelse förrän det har införlivats i svensk rätt. Att ratificera en konvention är därmed ett första steg, men det krävs mer än så innan de underskrivna bestämmelserna får nationell förankring och därmed tillämplighet i det svenska rättssystemet.

FN:s kommentarer på Sveriges arbete med mänskliga rättigheter (CRPD)

FN:s kommitté behandlade Sveriges första rapport angående konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. (CRPD/C/SWE/1) vid sitt 123:e och 124:e möte som ägde rum den 1 april 2014. Kommittén berömmar Sverige för de resultat som uppnåtts på ett antal områden. Bland annat ges beröm för Sveriges inkluderande utbildningssystem, den nya lagstiftningen som klassificerar bristande tillgänglighet som diskriminering och att Sverige säkerställer att alla personer med funktionsnedsättning har rätt att rösta och bli valda. Kommittén noterar också att 22 myndigheterna fått i uppdrag att genomföra konventionen inom sina respektive verksamhetsområden och att årligen följa utvecklingen.

Samtidigt uttrycker kommittén oro över ett par områden. Bland annat att rapporter pekar på att barn med funktionsnedsättning utsätts för mer våld andra barn.

202 www.unicef.se

Det uttrycks också en oro över att skolor vägrar ta emot vissa elever med funktionsnedsättning med hänvisning till organisatoriska och ekonomiska svårigheter. Inom tillgänglighet framförs en oro över att de regler som gäller tillgänglighet i byggnader inte följs, och noterar att offentlig upphandling inte används till fullo för att främja tillgänglighet. Inom rättsväsendet pekas på den låga andelen skyddade boenden som är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Samt att rapporter visar att kvinnor med funktionsnedsättning i högre grad utsätts för våld. På arbetsmarknaden uttrycks oro över att utvecklingen när det gäller samsättning för personer med funktionsnedsättning är kontroversiell.²⁰³

Mänskliga rättigheter och demokrati

Det finns starka samband mellan mänskliga rättigheter och demokrati. Trots detta är det viktigt att separera de två begreppen då de inte kan ses som identiska. En hållbar och fördjupad demokrati förutsätter dock att de mänskliga rättigheterna respekteras. Det finns också belägg för en omvänd samverkan där demokratiska beslutsprocesser tenderar att förstärka skyddet av de mänskliga rättigheterna. Rättigheter med en tydlig koppling till det demokratiska beslutsfattandet är bland annat åsikts- och yttrandefriheten och den allmänna rösträtten.²⁰⁴

Målet för demokratipolitiken är en levande demokrati där individens möjligheter till inflytande förstärks och de mänskliga rättigheterna respekteras. En levande demokrati innebär att varje individ ska ha makt över de beslut som rör den egna vardagen och känna förtroende för fattade beslut som berör den enskilde individen. De mänskliga rättigheterna, såsom de uttrycks genom Sveriges internationella åtaganden, ska vara respekterade på alla nivåer i samhället. Den svenska rättsordningen ska stå i överensstämmelse med de internationella konventioner som Sverige anslutit sig till.²⁰⁵

Färre med funktionsnedsättning röstar

Den representativa demokratins främsta kännetecken är att medborgare via fria

203 FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) concluding observations on the initial report of Sweden, CRPD/C/SWE/CO/1

204 www.manskligarattigheter.se

205 Regeringen (2013) Regeringens skrivelse 2013/14:61 En politik för en levande demokrati

och regelbundna val får bestämma vem som ska få styra över dem. Rösträtten är den mest grundläggande demokratiska rättighet som vi har – rösträtten är grunden i en demokrati. Den är också fastslagen i grundlagen. Detta kräver bland annat tillgängliga valprocedurer och vallokaler.

I artikel 29 i FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning fastläs det att konventionsstaterna ska garantera personer med funktionsnedsättning politiska rättigheter på lika villkor som andra. Bland annat ska valprocedurer säkerställas, anordningar och material ska vara ändamålsenliga, tillgängliga och lätta att förstå och använda.²⁰⁶ Den 28 januari 2014 trädde också den nya ändringen i vallagen i kraft, gällande otillgängliga lokaler. Ändringen innebär att vallokaler ska vara tillgängliga för var och en. Möjligheten för kommunerna att använda förtidsröstningslokaler som inte uppfyller kraven på tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning har tagits bort. En förändring som förstärker rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

Under 2014 genomfördes två val i Sverige. Det ena var Europaparlamentsvalet och det andra var riksdagsvalet. Enligt Statistiska centralbyråns (SCB) rapport var valdeltagandet för personer med funktionsnedsättning något lägre inom båda valen, i jämförelse med den övriga befolkningen. I Europaparlamentsvalet var deltagandet 49 procent hos personer med funktionsnedsättning, jämfört med 53 procent hos den övriga befolkningen. Vid riksdagsvalet var motsvarande andelar 85 procent respektive 88 procent. Valdeltagandet för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga var betydligt lägre vid båda valen. I Europaparlamentsvalet var valdeltagandet i gruppen omkring 41 procent och i riksdagsvalet 81 procent.

Sett till tidigare val visar 2014 års siffror på ett ökat valdeltagande, se tabell 11 och tabell 12 nedan. I Europavalet har andelen personer med funktionsnedsättning ökat med 7 procent sedan valet 2009. Ökningen i riksdagsvalet är inte lika markant och från valet 2006 har andelen ökat med 2 procent.

206 FN Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Tabell 11 Andel i procent valdeltagande i Europaparlamentsvalet 2009 och 2014, efter personer med funktionsnedsättning och övrig befolkning.

Europaparlamentsvalet	Personer med funktionsnedsättning	Övrig befolkning
2009	42	47
2014	49	53

Tabell 12 Andel i procent valdeltagande i riksdagsvalet 2006 och 2014, efter personer med funktionsnedsättning och övrig befolkning.

Riksdagsvalet	Personer med funktionsnedsättning	Övrig befolkning
2006	83	86
2009	85	88

SCB:s analys visar på att personer verkar vara olika hindrade att delta i val beroende på vilken typ av funktionsnedsättning personen har. Personer med synnedsättning, rörelsenedsättning samt besvär av oro, ångest och ångslan deltar i lägre grad än dem utan dessa nedsättningar, enligt rapporten. När det kommer till personer med hörselnedsättning finns inga skillnader i jämförelse med den övriga befolkningen. Valdeltagandet är lägst för gruppen med svårt nedsatt rörelseförmåga där endast 30 procent deltog i Europaparlamentsvalet och 64 procent i riksdagsvalet. Det är en skillnad med 23 respektive 24 procent jämfört med den övriga befolkningen. En annan faktor som påverkar valdeltagandet är boendesituationen. Rapporten visar att ensamstående i röstas i lägre grad. Det gäller för såväl personer med funktionsnedsättning som övriga befolkningen. Bland ensamstående personer med funktionsnedsättning var valdeltagandet lägre i Europaparlamentsvalet, 40 procent jämfört med 46 procent i övriga befolkningen. I riksdagsvalet var andelen 77 procent jämfört med 82 procent. Inga skillnader konstaterades däremot i valdeltagandet bland samboende. Där personer med funktionsnedsättning röstade i lika hög grad som övriga befolkningen.²⁰⁷

207 Statistiska centralbyrån (2015) Valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning

Förändringar i diskrimineringslagen ger starkare rättigheter

Från och med den 1 januari 2015 ingår bristande tillgänglighet som en ny form av diskriminering i diskrimineringslagen. Förbudet ska bidra till att öka tillgängligheten i samhället så att människor med funktionsnedsättning kan delta på lika villkor. Lagändringen innebär att personer med funktionsnedsättning ska ha en bättre möjlighet att hävda sin rätt och att kunna delta på likvärdiga villkor utan hinder i form av bristande tillgänglighet. Det nya förbudet omfattar alla områden som diskrimineringslagen täcker idag, förutom tillhandahållandet av bostäder. Exempel på åtgärder kan vara att utjämna trösklar, att läsa upp en meny på en restaurang eller att erbjuda hjälpmedel som någon behöver för att kunna delta i skolan eller jobbet. Det nya förbudet gäller dock inte för företag med färre än tio anställda eller som erbjuder varor och tjänster, däremot omfattas exempelvis vårdföretag med färre än tio anställda. Förbudet gäller inte heller om det vid handel med varor och tjänster krävs åtgärder utöver de krav som finns i bygglov eller startbesked för den aktuella fastigheten eller byggnadsverket. Samt när en person på eget initiativ gör en förfrågan om arbete.²⁰⁸ FN:s övervakningskommitté uttrycker i sina kommentarer om Sveriges första rapport oro över att lagen undantar företag som har färre än 10 anställda. Oro finns även för att principen underlåtenhet att göra skälig anpassning inte har en allmän tillämpning i den svenska statens rättsliga ramverk.²⁰⁹

Diskriminering utifrån funktionsnedsättning

Diskrimineringsgrunden funktionsnedsättning utgjorde 2012, detta innan den nya lagändringen, en tredjedel av alla anmälningar till diskrimineringsombudsmannen. Dessa uppgick totalt till 485 stycken. Ett mönster som gick att se i anmälningarna, enligt Diskrimineringsombudsmannens (DO) kartläggning, var att det många gånger handlar om att bli tillskriven kollektiva föreställningar om funktionsnedsättningen. Där personer med funktionsnedsättning i mötet med andra människor tillskrivs fler funktionsnedsättningar eller sämre grad av funktionsförmåga än vad de själva identifierar sig med. I arbetslivet kan det handla om att arbetsgivaren får information om anmälarens funktionsnedsättning för att sedan plötsligt avsluta hens provanställning. I skolan kan det vara att skolper-

208 www.do.se

209 FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) concluding observations on the initial report of Sweden, CRPD/C/SWE/CO/1

sonal har bedömt att elever med olika funktionsnedsättningar inte kan följa med på utflykter eller friluftsdagar. I dessa fall handlar det om att anmälaren upplever att det råder en bristande kunskap från arbetsgivarens eller skolpersonalens sida.

De flesta anmälningarna till DO kopplas till diskrimineringsgrunden funktionsnedsättning avser otillgänglighet. När det kommer till upplevelsen av bristande tillgänglighet, återfinns denna inom flera samhällsområden. Det kan handla om att personer som använder rullstol anmäler att de inte kan ta sig fram i offentliga miljöer, exempelvis som följd av bristande fysisk tillgänglighet i butiker, tåg, toaletter, caféer och barer. Till att personer med ledar- servicehund nekas tillträde med hänvisning till att pälsdjur är förbjudna, eller att personer nekas tekniska hjälpmedel likt hörselslingor.²¹⁰

210 Diskrimineringsombudsmannen (2014) Att mötas av hinder

Analys av strategins delmål

Inledning

I den pågående strategin för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016 finns 22 strategiska myndigheter. De har ett särskilt ansvar att förverkliga de funktionshinderspolitiska målen och förbättra levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning. Vilka de 22 myndigheterna är går att se i diagram 1 på sidan 151.

I strategin finns tio politikområden som vart och ett har särskilda inriktningsmål. För att inriktningsmålen ska uppnås finns av regeringen beslutade delmål för respektive strategisk myndighet. Delmålen är formulerade av de strategiska myndigheterna själva och ska vara uppnådda vid strategiperiodens slut 2016.

Myndigheten för delaktighet har i uppdrag att med utgångspunkt i de strategiska myndigheternas årliga rapporter sammanställa och analysera utvecklingen och resultatet av myndigheternas arbete med av regeringen beslutade delmål för respektive verksamhet.²¹¹ Analysen görs med utgångspunkt i de strategiska myndigheternas uppdrag.²¹²

Utifrån Myndigheten för delaktighets analys ger det här kapitlet en övergripande bild av analysens resultat. En mer utförlig sammanställning finns i bilagan ”Myndigheten för delaktighets analys av delmål i funktionshinderspolitiken”.

Mätningar av delmålen saknas ofta

De strategiska myndigheterna har i sina uppdrag att årligen rapportera mätning av hur de ligger till i förhållande till sina delmål och vilka insatser som gjorts för att delmålet ska uppnås. I och med den sista rapporteringen 2016 ska det vara möjligt att utvärdera strategins effekter och måluppfyllelse. Sedan första årets rapporteringar har det för många myndigheter varit mätningarna som varit den svåra biten. För varje år har dock mätningarna av delmålen ökat och även årets

211 Socialdepartementet (2011) Uppdrag om ett samlat uppföljningssystem för funktionshinderspolitiken S2011/11074/FST

212 Socialdepartementet (2011) Uppdrag om delmål, uppföljning och redovisning inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016 S2011/8810/FST (delvis)

rapportering visar att fler delmål mäts än tidigare. Samtidigt är det fortfarande stor andel av delmålen som saknar mätning helt eller där uppföljande mätningar saknas. Det finns olika anledningar till att mätningar saknas. Det handlar exempelvis om att vissa delmål är svåra att mäta, att endast en nollmätning gjorts utan uppföljande mätningar eller att mätningarna inte kopplar an till delmålen.

Avsaknad av mätningar leder till att det inte går att bedöma i vilken riktning delmålen utvecklas. Myndigheten för delaktighet bedömer att det inte går att säga något om utvecklingen för 34 procent av delmålen.

Ökad intensitet i arbetet från flera myndigheter

Insatserna för att nå målen ökar. Myndigheten för delaktighet ser en positiv utveckling i de strategiska myndigheternas arbete under 2014 jämfört med tidigare. Fler insatser genomförs och det finns en ökad medvetenhet bland flera av myndigheterna kring funktionshinderspersion. Det varierar på olika myndigheter i hur pass knutna insatserna är till delmålen. Att insatserna är kopplade till delmålen är enligt Myndigheten för delaktighets analys en nyckel för att utvecklingen ska gå i positiv riktning. Kopplingen mellan att basera insatser på mätningen av delmålet belyser hur de två delarna hänger ihop. Mätningen ska visa var insatserna behöver göras för att delmålet ska nås.

Fler delmål utvecklas i positiv riktning

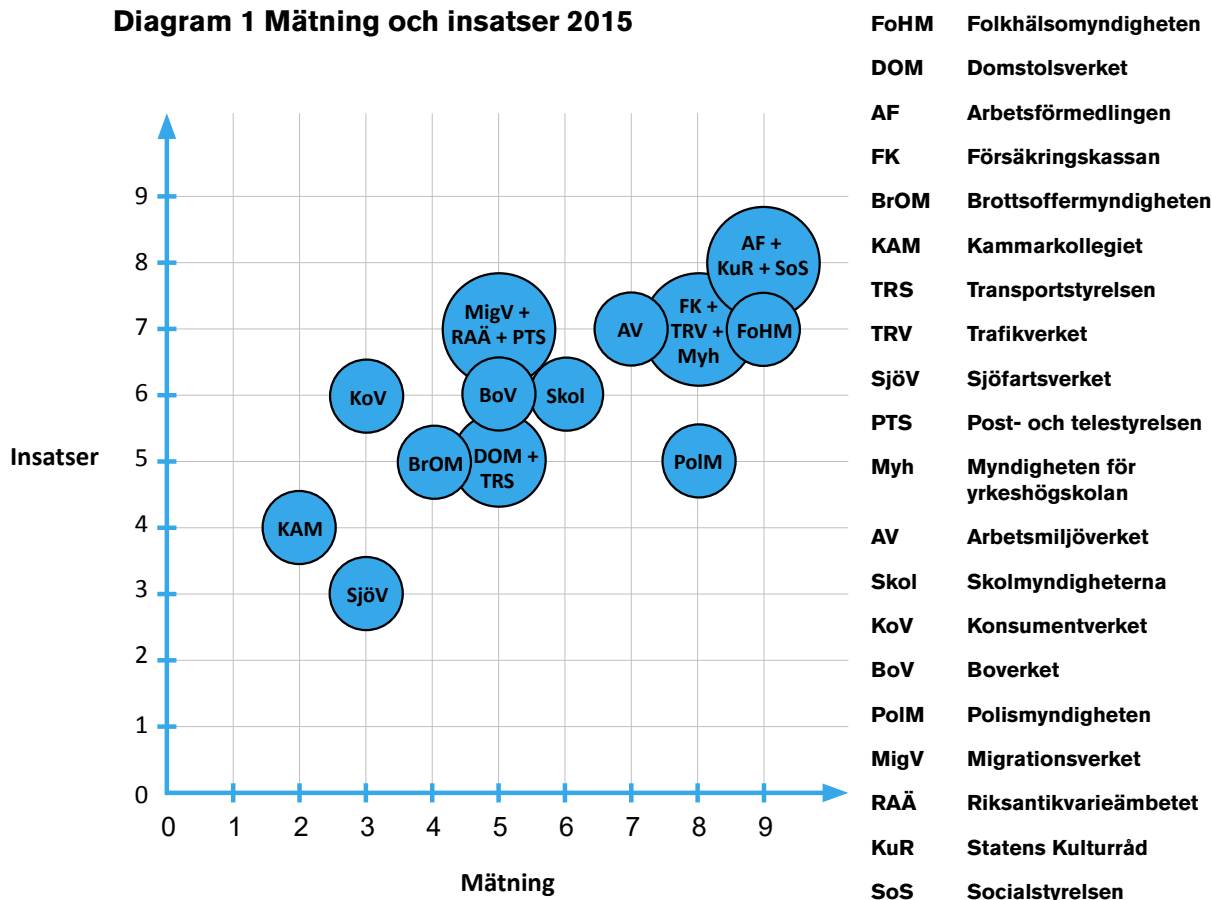
I Myndigheten för delaktighets analys görs bedömningen att antalet delmål som går i positiv riktning är fler än förra året. Av de 76 delmålen bedöms 9 procent i dagsläget vara uppnådda medan 12 procent ser ut att nås till 2016 med nuvarande tempo. Majoriteten av delmålen som går att bedöma utvecklingen kring utvecklas men i mycket långsam takt och kommer i nuvarande tempo inte att uppnås före strategiperiodens slut. Ett antal delmål är också formulerade utifrån att något ska öka. De delmål som visar på ökning bedöms inte vara uppnådda förrän 2016 utan bedöms idag ha positiv utveckling.

I diagram 2 finns Myndigheten för delaktighets analys av de 22 strategiska myndigheternas utveckling mot delmålen. Diagrammet visar riktningen på utvecklingen där ju mer rakt uppåtående en pil är desto bättre är utvecklingen.

Många bra exempel

Bland de strategiska myndigheternas rapporter för verksamhetsåret 2014 finns också många positiva exempel. Exempelvis har Myndigheten för yrkeshögskolan genomfört en enkät bland studenter i yrkeshögskolan om deras uppfattning av tillgängligheten i lokaler och undervisning. Genom att fråga studenter vilka funktionshinder de upplever i sina studier är det också möjligt att åtgärda dessa och öka tillgängligheten och delaktigheten inom yrkeshögskolan. Ett annat positivt exempel är Arbetsförmedlingens krav på tillgänglighet i alla myndighetens upphandlingar av verksamheter. Trafikverkets arbete med att tillgängliggöra busshållplatser har också tagit fart och 79 procent av de planerade hållplatserna är nu åtgärdade.

Diagram 1 Mätning och insatser 2015

Tabell 13 Utveckling arbetet med mätning och insatser

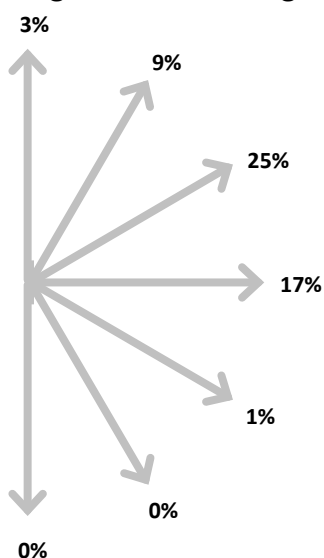
Myndighet	Mätning	Insatser
Arbetsförmedlingen	→	→
Arbetsmiljöverket	→	→
Boverket	→	↗
Brottsoffermyndigheten	↗	↗
Domstolsverket	→	→
Folkhälsomyndigheten	→	→
Försäkringskassan	↗	↗
Kammarkollegiet	→	→
Konsumentverket	→	→
Migrationsverket	→	→
Myndigheten för yrkeshögskolan	↗	→
Polismyndigheten	→	→
Post- och telestyrelsen	→	→
Riksantikvarieämbetet	↗	→
Sjöfartsverket	→	→
Skolmyndigheterna	↗	→
Socialstyrelsen	→	→
Statens Kulturråd	→	↗
Trafikverket	↗	↗
Transportstyrelsen	→	→

→ Fortsatt samma nivå

↗ Förbättring

↘ Försämring

Diagram 2 utveckling mot delmålen 2015

9% = ✓ Uppnått

34% = ✗ Går ej att bedömma

Om den här uppföljningen

Utgångspunkter

För att kunna följa upp utvecklingen i funktionshinderspolitiken finns två sidor. Den ena handlar om att följa upp förutsättningarna. Med detta avses vad som görs för att öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. Det kan handla om hur myndigheter och kommuner arbetar. Det handlar också ofta om tillgänglighet, till vilken grad är något tillgängligt.

Den andra sidan är att mäta i vilken grad kan personer med funktionsnedsättning och/eller olika funktionsnedsättningar delta på lika villkor som personer utan funktionsnedsättning i samhället.

Begrepp

Många olika begrepp används i funktionshinderspolitiken. Exempelvis tillgänglighet, användbarhet, delaktighet, design för alla, funktionsnedsättning, funktionshinder med mera. Naturligtvis finns det flera olika definitioner av dessa begrepp. Exempelvis tillgänglighetsbegreppet definieras på olika sätt i olika sammanhang och kan röra allt ifrån öppettider till hur en webbplats är utformad. I funktionshinderspolitiken handlar tillgänglighet oftast om hur något är utformat för att fungera för alla, inklusive personer med funktionsnedsättning. Begreppet diskuteras också ofta i relation till användbarhet. Bägge begreppen definieras på olika sätt i olika kontexter, exempelvis finns ISO-definitioner av begreppen inom ergonomi och för byggnader. Definitionerna har både gemensamma delar och delar som skiljer sig åt. Utifrån tillgänglighet och användbarhet finns också mycket potential att utveckla de metoder som används för att mäta omfattningen av tillgänglighet och användbarhet. En större diskussion om begreppen finns inte utrymme för i den här rapporten, dock så används begreppen i rapporten utifrån följande:

Funktionsnedsättning

En funktionsnedsättning är nedsatt funktionsförmåga vilken kan vara fysisk, psykisk eller intellektuell. En person har olika grad av funktionsförmåga. En längre diskussion om definitionen av personer med funktionsnedsättning kommer längre ned i detta avsnitt.

Funktionshinder

Funktionshinder är en begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen. En person kan således inte ha ett funktionshinder utan är något som uppstår i samspel mellan en person med funktionsnedsättning och hinder som är betingade av miljöer och attityder.

Tillgänglighet

Tillgänglighet i den här rapporten syftar till hur något är utformat för att det ska fungera för alla, inklusive personer med funktionsnedsättning. Det gäller inte bara lokaler eller fysiska ting utan även tjänster och verksamheter. En tillgänglig skola innefattar exempelvis lärares kompetens att kunna utbilda alla oavsett funktionsförmåga, att lokalerna är fysiskt tillgängliga, att läromedel är tillgängliga utifrån pedagogiken, att det inte finns allergiframkallande växter, att fungerande hörselslingor finns, att elever får de hjälpmedel de eventuellt behöver etc.

Användbarhet

Användbarhetsbegreppet förekommer ofta både i samband med tillgänglighet men också för sig självt. I rapporten används begreppet oftast i de politikområden där begreppet är väl etablerat framförallt inom it-området och transportområdet och definieras på det sätt som de källorna beskriver det.

Delaktighet

Att vara delaktig kan ses ur flera perspektiv. Två vanliga sätt att diskutera delaktighet är antingen att en person är delaktig i en situation exempelvis en elevs möjlighet att vara delaktig i beslut som tas kring den eleven. Den andra kontexten av delaktighet används ofta bredare. Att det handlar om att vara delaktig i samhället. Exempelvis delaktig i demokratiska processer, att kunna rösta på lika villkor som andra. I rapporten diskuteras delaktighet oftast i den breda bemärkelsen av möjligheten att delta i samhället på lika villkor som personer utan funktionsnedsättning.

Definition av personer med funktionsnedsättning

Ur ett uppföljningsperspektiv är statistik som kan påvisa skillnader mellan grupper viktig. I rapporten förekommer mycket jämförelser mellan gruppen personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen. I likhet med exempelvis könsuppdelad statistik är just syftet att kunna påvisa ojämlikheter och sämre delaktighet. Att använda denna typ av uppdelad statistik är inte helt oproblematiskt, dels ur synvinkeln att personer med funktionsnedsättning inte är en homogen grupp och dels ur synvinkeln att det inte finns en enhetlig definition av funktionsnedsättning och slutligen finns problematik kring urval. Att använda statistiken är ändå, trots problematiken, mycket värt och utan statistik kan vi inte påvisa skillnader. Myndigheten för delaktighet vill dock föra en diskussion och redogöra för problematiken.

Avsaknad av definition

För att kunna veta om funktionshinderspolitiken går i rätt riktning måste statistik användas. Statistik visar på ojämlikhet, hinder och den långsiktiga fördrängar.

Idag definieras personer med funktionsnedsättning på olika sätt i olika undersökningar. Exempelvis genom att flera frågor om respondenten identifierar olika funktionsnedsättningar och dessa slås ihop till den homogeniserade gruppen ”personer med funktionsnedsättning”.

Det andra sättet som finns är att ställa den explicita frågan ”Har du en funktionsnedsättning?” Sedan eventuellt exemplifiera eller ha följdfrågor där typ av funktionsnedsättning identifieras. Denna typ av fråga används i ett antal undersökningar, men som ofta har mindre i urval och därför är det också omöjligt att få ut statistik nedbrytbart på typ av funktionsnedsättning. Detta beror förmodligen på att när man säger ordet funktionsnedsättning har gemene person en något smalare definition. Exempelvis svår allergi som räknas som en funktionsnedsättning i vissa undersökningar men som respondenten kanske inte hade svarat var en funktionsnedsättning.

Det finns således en avsaknad av standarddefinition vilket gör att olika källor definierar på olika sätt. Problemet skulle kunna lösas om en standarddefinition togs fram som omfattade korrekta andelar som har en specifik funktionsnedsättning i befolkningen. Detta skulle inte bli perfekt, exempelvis är inte funktionsförmåga statistiskt, vad som ska räknas som funktionsnedsättning är en komplicerad fråga, samt att funktionshinderspolitikens fokus är funktionshinder dvs. vilka upplever hinder snarare än vilka som har en funktionsnedsättning.

Homogeniseringen av personer med funktionsnedsättning

För att få fram statistik samlas ofta personer med olika funktionsnedsättningar i en grupp. Oftast har det att göra med urval, att kunna få en tillräckligt stor grupp för att kunna dra statistiska slutsatser. Tillsammans med statistik om ålder, kön och utländsk bakgrund möjliggör det studier av mindre gruppers förutsättningar och livsvillkor. Dessa grupper är ofta dessa grupper ofta små till antalet vilket gör det svårt att dra några slutsatser av statistiken, framför allt när det gäller att se skillnader mellan olika grupper. Därför innehåller rapporten främst jämförelser mellan personer med funktionsnedsättning och den övriga befolkningen. Övrig befolkning är de som inte räknas med i gruppen personer med funktionsnedsättning. Det innebär att det kan finnas personer i gruppen övriga som också har funktionsnedsättning men som inte fångas upp i undersökningen.

Alla finns inte med i statistiken

Enkätmetoden i sig innehåller också problem där det aldrig går att anta att alla finns representerade, många kan helt enkelt inte delta i enkäter av olika skäl. Exempelvis är telefonintervjuer inte tillgängliga för döva, webbenkäter passar inte alla, själva frågornas formulering är ofta inte tillgängliga för många personer med utvecklingsstörning med mera. Annan problematik finns kopplat till undersökningarnas storlek. Det är mycket ovanligt att urvalen är så pass stora att de kan brytas ner och bli representativa för olika grupper med olika funktionsnedsättningar. Trots problematiken med enkätmetoden och representativitet ger det ändå mycket information. Enkäter bör inte förkastas utan snarare kompletteras med andra metoder och källor.

Mest förekommande källor i rapporten

Hälsa på lika villkor - Folkhälsomyndigheten

Folkhälsomyndigheten gör årligen en nationell studie omfattande ett urval av 20 000 personer, 16–84 år. Undersökningen är ett fortlöpande samarbetsprojekt mellan Folkhälsomyndigheten och Sveriges landsting/regioner. Statistiska centralbyrån (SCB) anlitas för att genomföra undersökningen.

Undersökningen är frivillig och görs i syfte att visa hur befolkningen mår samt följa förändringar i hälsa över tid som en del i uppföljningen av folkhälsopolitiken. Frågeformuläret omfattar 88 frågor och är 18 sidor. I årets folkhälsoenkät är den totala andelen personer med funktionsnedsättning omkring 20 procent.

I folkhälsoenkäten definieras personer ha en funktionsnedsättning utifrån följande frågor:

- Har du någon långvarig sjukdom, besvär efter olycksfall, någon nedsatt funktion eller annat långvarigt hälsoproblem? De som svarat ”Ja” på den frågan och också svarat ”Ja, i hög grad” på följdfrågan ”Medför dessa besvär att din arbetsförmåga är nedsatt eller hindrar dig i dina andra dagliga sysselsättningar?”
- ”Kan du utan svårighet se och urskilja vanlig text i en dagstidning?” De som svarat ”Nej” (inte ens med glasögon) på den frågan.
- Kan du utan svårighet höra vad som sägs i samtal mellan flera personer? De som svarat ”Nej” (inte ens med hörapparat) på den frågan.
- Personer med rörelsehinder. De som inte kan gå upp ett trappsteg utan besvär eller inte kan ta en kortare promenad (cirka 5 minuter) i någorlunda rask takt eller behöver hjälpmedel eller hjälp av någon annan person för att förflytta sig utomhus.

De personer som tillhör en eller flera av dessa fyra kategorier definieras ha funktionsnedsättning. De fyra underliggande kategorifrågorna härrör alla från SCB:s ULF-undersökning, Undersökningarna av levnadsförhållanden.

Frågorna mäter fysisk funktionsnedsättning medan psykisk och intellektuell funktionsnedsättning inte fångas lika väl med frågorna.

Inför den slutgiltiga uppföljningen av strategin har Folkhälsomyndigheten i 2015 års regleringsbrev fått i uppdrag att ta fram statistik ur nationella folkhälsoenkäten, som möjliggör jämförelser mellan personer med funktionsnedsättning och övrig befolkning. Statistiken ska om möjligt delas upp på kvinnor och män. Statistiken ska också ge förutsättningar för jämförelser över tiden 2011–2016, vilket är den tidsperiod som strategin för genomförandet av funktionshinderspolitiken omfattar. I uppdraget ingår även att se över möjligheter att ta fram statistik utifrån exempelvis typ av funktionsnedsättning och ålder.

Skolbarns hälsovanor – Folkhälsomyndigheten

Undersökningen bygger på uppgifter som 11-, 13- och 15-åringar i Sverige lämnar inom ramen för det internationella forskningsprojektet Health Behaviour in School-aged Children. Undersökningen besvarades i januari 2014 av närmare 8 000 elever i Sverige, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 69 procent.

Årets undersökning 2013/14 ställde för första gången frågor om förekomsten av långvariga sjukdomar, funktionsnedsättningar och andra långvariga hälsoproblem. Där den första frågan löd – Har du en långvarig sjukdom, funktionsnedsättning eller annat långvarigt hälsoproblem (såsom diabetes, allergi, eksem eller ADHD). Resultaten visar att omkring var femte elev har någon form av långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning.

Tabell 14 Har du en långvarig sjukdom, funktionsnedsättning eller annat hälsoproblem (såsom diabetes, allergi, eksem eller ADHD) som du fått diagnosticerad av en läkare? Andelar i procent.

	Pojkar 11 år	Flickor 11 år	Pojkar 13 år	Flickor 13 år	Pojkar 15 år	Flickor 15 år
Ja	21	20,6	20,5	22,5	20	22,6
Nej	79	79,4	79,5	77,5	80	77,4
Antal svarande	1 301	1 288	1 093	1 130	1 333	1 383

Folkhälsomyndigheten har gjort speciella körningar för att få fram statistik nedbrytbart på barn med funktionsnedsättning ur delar av undersökningen.

Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning – SCB

Arbetsförmedlingen (AF) har i regleringsbrev från regeringen fått i uppdrag att senast den 31 mars varje år från och med 2014 redovisa resultatet från en årligen återkommande undersökning av situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning.

Undersökningen omfattar personer i åldern 16-64 år som är folkbokförda i Sverige. Genomförandet av undersökningen sker i två steg.

- I steg 1 ställs screeningfråga om funktionsnedsättning i direkt anslutning till Arbetskraftsundersökningen (AKU).
- I steg 2 genomförs en separat intervju om situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning.

Intervjuer har skett löpande under perioden november 2013 till slutet av december 2014.

I likhet med 2013 års undersökning görs även 2014 intervjun om situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning i en separat intervju. Av de 17 526 personer som svarade på screeningfrågan svarade 2768 att de har en funktionsnedsättning. Av dessa ville inte 643 personer bli återkontaktade. 1 768 personer (64 procent) svarade på den separata intervjun om situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning.

Tabell 15 Beskrivning av inflödet. Personer med funktionsnedsättning antal och andel i procent. År 2013 och 2014

ÅR	Svar på fråga om funktionsnedsättning	Har funktionsnedsättning	Accepterar inte att bli återkontaktade	Bortfall telefonintervju	Antal svarande med funktionsnedsättning	Svarsfrekvens, procent
2013	19 009	3 127	755	362	2 010	64
2014	17 562	2 768	643	357	1 1768	64

I SCB:s rapport Valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning, redovisas även valdeltagandet för ett urval från Undersökningen av situationen på arbetsmarknaden för år 2006 och 2009. Där de analyser som gjorts i studien baseras på data från 2006 och 2008 års undersökningar som båda genomfördes som en tilläggsundersökning till ett delurval av Arbetskraftsundersökningens (AKU) urval.

Ytterligare information om hur analysen har utförts går att läsa om i SCB:s rapport Valdeltagande bland personer med funktionsnedsättning.

Undersökning om levnadsförhållanden (ULF) – SCB

Undersökningarna av levnadsförhållandena ger information om hur levnadsförhållandena ser ut bland olika grupper i det svenska samhället. De områden som behandlas är bland annat boende, ekonomi, hälsa, fritid, medborgliga aktiviteter, sociala relationer, sysselsättning och trygghet. Eftersom en del av frågorna är gemensamma med övriga EU-länders undersökningar går det att göra jämförelser med övriga länder inom EU.

I SCB:s undersökning om levnadsförhållanden (ULF) finns fem typer av funktionsnedsättning redovisade. Dessa är nedsatt syn, hörsel eller rörelseförmåga, svåra besvär av ångslan, oro eller ångest samt hälsoproblem som i hög grad begränsar aktivitet. Om någon svarat att den har någon av dessa fem tillstånd räknas denna i undersökningen som en person med funktionsnedsättning. Statistiken är från 2010 till 2011 och omfattar ungefär 14 00 svarande. I ULF är andelen med funktionsnedsättning cirka 32 procent av samtliga svarande.

I ULF finns också möjligheten att se statistik för dem som har en specifik typ av funktionsnedsättning. Det går också att få fram statistik kring de med funktionsnedsättning som är födda utomlands.

I SCB:s rapport Valdeltagande bland personer med funktionsnedsättning har data från Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) år 2013 använts för att urskilja personer med funktionsnedsättning. De analyser som sedan genomförts i studien baseras således på data från ULF/SILC 2013.

Privatpersoners användning av datorer och internet – SCB

Undersökningen avser att belysa tillgång till och användning av informationsteknik (it) bland privatpersoner i Sverige. Undersökningen har genomförts årligen sedan år 2000.

Undersökningen har sedan 2013 utökats med frågor om funktionsnedsättning och it. Även urvalet har utökats till att omfatta individer i åldern 16–85 år, från tidigare 16–74 år. Den totala urvalsstorleken i undersökningen är 2 888 individer och svarsfrekvensen är 49 procent.

Andelen i undersökningen i åldern 16–85 år som uppger att de har en funktionsnedsättning är 22 procent. Gruppen personer med funktionsnedsättning definieras utifrån följande fråga: Nu följer några frågor om funktionsnedsättning och it-användning. Bakgrunden till att frågorna ställs är regeringens och EU:s mål om ett it-samhälle som är tillgängligt för alla. Med funktionsnedsättning menas här all typ av funktionsnedsättning. Man kan ha t.ex. rörelsehinder eller gravt nedsatt syn, hörsel eller ha tal- eller röstproblem. Det kan också vara någon form av psykisk- eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning såsom ADHD, Damp eller Asperger. Andra exempel är hjärt-lungproblem, mag-tarmsjukdom, psoriasis, epilepsi, dyslexi, astma eller något liknande.

Med den här definitionen, skulle du säga att du har en funktionsnedsättning?

Ja/Nej

SCB har genomfört specialkörningar till Myndigheten för delaktighet för att kunna bryta ner statistiken på personer med funktionsnedsättning.

Rivkraft – Myndigheten för delaktighet

Rivkraft baseras på frivillighet och alla med en funktionsnedsättning kan välja att delta i panelen. Detta gör att deltagarna förmodligen har ett engagemang i funktionshinderspolitikens frågor. Exempelvis genomfördes en enkät om valen 2014 där många fler i Rivkraft röstade jämfört med befolkningen i stort. Att de svarande är engagerade bör beaktas när resultatet tolkas.

I och med frivilligheten är heller inte andelarna i Rivkraft baserade på andelar i befolkningen och resultaten är inte representativt för personer med funktionsnedsättning i befolkningen. När det gäller andelar utifrån typ av funktionsnedsättning är de största andelarna personer med nedsatt rörelseförmåga, hörselnedsättning, synnedsättning och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Sedan personer med läs och skrivsvårigheter, psykiska nedsättningar. Många har också angett annan funktionsnedsättning vilket ofta handlar om olika typer av svår allergi eller överkänslighet mot exempelvis elektromagnetiska fält. De minsta andelarna består av personer med lindrig utvecklingsstörning. Det är också en stor andel som angett att man minst har två funktionsnedsättningar.

I Rivkraft finns också en större andel kvinnor än i befolkningen och andelen unga personer är mycket låg. Rivkraft genomförs som webbenkät med möjlighet att svara på papper, frågorna strävar efter att vara begripliga och hela enkäten teckentolkas i film. Strävan är så tillgänglig som möjligt men det finns mycket utforskat när det gäller undersökningar, enkäter, tillgänglighet och personer med olika funktionsnedsättningar

Dock är Rivkraft unik i sitt slag där möjligheten att få fram vad som specifikt hindrar personer med olika funktionsnedsättningar finns. Att komma så ”nära” hindren är omöjligt i många större undersökningar där andelen med funktionsnedsättning ändå blir relativt liten och frågorna är för övergripande för att identifiera specifika hinder. Rivkraft ska ses som en stor undersökning, den enda vi har med enbart personer med olika funktionsnedsättningar, som kan fånga specifika hinder i olika situationer.

Referenser

2 kap. 3§ Förordning (2014:1 098) om yrkeshögskolan

Arbetsförmedlingen (2014) Budgetunderlag 2014-2016

Arbetsförmedlingen (2014) Verksamhetsstatistik mars 2015

Arbetsförmedlingen (2015) Åtterrapporering 2015 En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

Arbetsmiljölagen (1977:1160)

Bibliotekslagen (2013:801) [1] Konsumentverket (2015) Om delaktighet

Boverket (2015) Sammanställning enkät till byggnadsnämnder svarsfrekvens 74 procent www.boverket.se

Boverket (2015) Strategin för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016 redovisning 2014

Brottsoffermyndigheten (2015) Uppdrag om delmål, uppföljning och redovisning inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

Diskrimineringslag (2008:567)

Diskrimineringsombudsmannen (2014) Att mötas av hinder

Domstolsverket (2015) Rapport om arbetet med att uppnå delmålen i En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

EU-kommissionen (2013) STUDY ON ASSESSING AND PROMOTING E-ACCESSIBILITY

EU-kommissionen (2015) Eu- invånarnas rättigheter, http://ec.europa.eu/news/justice/101115_sv.htm

FN - Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) concluding observations on the initial report of Sweden, CRPD/C/SWE/CO/1

Folkhälsomyndigheten (2015) Delrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

Folkhälsomyndigheten (2015) Skolbarns hälsovanor 2013/14 – hälsa, levnadsvanor, sociala relationer och skolupplevelse bland barn med funktionsnedsättning

Förordning (1999:1 177) om statsbidrag till idrottsverksamhet

FUB – För barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (2014) Fångad i fattigdom

Förordning (2000:630) om särskilda insatser för personer med funktionshinder som medför nedsatt arbetsförmåga

Förordning om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av funktionshinderspolitiken(2001:526)

Försäkringskassan (2012) Vårdbidraget utveckling fram till i dag och försörjningssituationen i morgon

Försäkringskassan (2014) Socialförsäkringen i siffror 2014

Försäkringskassan (2015) Uppdrag om delmål, uppföljning och redovisning inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

Handisam (2013) Rivkraft 2, Myndigheten för delaktighet

Handisam (2014) Barn äger

Hjärnkoll (2014) Minuskontot

Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763)

Högskoleverket (2013) Funktionshindrade studenter - en sammanställning av resultaten från Högskoleverkets tillsynsbesök

IFAU (2013) Jobb- och utvecklingsgarantin – Vilka deltar, vad gör de och vad leder det?

IFAU (2014) Lönebidrag och skyddat arbete: en utvärdering av särskilda insatser för sökande med funktionshinder

Inspektionen för socialförsäkringen (2014) Assistansersättningen och kommunala stöd till personer med funktionsnedsättning

Inspektionen för socialförsäkringen (2014) Socialförsäkringsmål i domstolarna

IVO (2014) Hur länge ska man behöva vänta?

Konsumentrapporten (2014) Läget för Sveriges konsumenter

Kulturanalys (2015) Kulturanalys 2015

Kulturrådet (2015) Budgetunderlag 2016-2018

Kulturrådet (2015) Kultur för alla – inget hinder Redovisning av Kulturrådets arbete år 2014 med delmålen inom funktionshinderspolitiken

Kulturutskottet (2014) För med och av – En uppföljning av tillgängligheten inom kulturen

Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Lag om handikappanpassad kollektivtrafik (1979:558)

EU:s förordningar om passagerares rättigheter

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 661/2009

Lag om kollektivtrafik (2010:1 065)

Lärarnas riksförbund (2014) Så påverkar föräldrarna

Migrationsverket (2015) Rapport om Migrationsverkets arbete under 2014 för genomförande av regeringens handikappolitiska strategi 2011-2016

Myndigheten för delaktighet (2014) Rivkraft

Myndigheten för delaktighet (2015) Rivkraft

Myndigheten för delaktighet (2014) Val på lika villkor

Myndigheten för delaktighet (2015) Myndighetsenkät för delaktighets kommunuppföljning

Myndigheten för delaktighet (2015) Myndighetsenkäten

Myndigheten för radio och tv (2014) En sammanställning av myndighetens uppföljning av leverantörer av medietjänster som tillgängliggjort tv-sändningar på svenska för personer med funktionsnedsättning under perioden 1 juli 2013 -30 juni 2014

Myndigheten för radio och tv (2014) Medieutveckling 2014

Myndigheten för tillgängliga medier (2015) statistik 2014 www.legimus.se

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014) Fokus 14 ungas fritid och organisering

Nordiskt välfärdscentrum (2014) Dags för jobb: Arbetsgivaren i centrum

NSPH/Hjärnkoll (2014) Lyssna på oss ungdomar!

Läraryrket (2014) Skriande behov av fler speciallärare/specialpedagoger

OECD (2013) Mental Health and Work: Sweden, Mental Health and Work

Plan- och bygglag (2010:900)

Plan- och bygglag (2010:900)

Plan- och byggförordning (1987:383, Boverkets byggregler, Hin 3, ALM 2)

Polismyndigheten (2015) Redovisning av regeringsuppdrag avseende delmål inom En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

PTS (2015) På väg mot användbar IKT Uppföljning av PTS funktionshinderspolitiska delmål 2014

Radio- och tv lag (2010:696) [1] Myndigheten för radio och tv (2014) Medieutveckling 2014

Regeringen (2013) Regeringens skrivelse 2013/14:61 En politik för en levande demokrati

Regeringskansliet (2011) It i människans tjänst -en digital agenda för Sverige

Regeringskansliet/Sveriges kommuner och landsting (2008) Enkelt avhjälpt. Strategi för genomförandet av tillgänglighetsmålen i nationell handlingsplanen för handikappolitiken

Riksantikvarieämbetet (2015) Kulturarv för alla 2014 Redovisning av 2014 års verksamhet inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

Riksidrottsförbundet (2014) Kommunundersökning

Riksidrottsförbundet www.rf.se

Riksrevisionen (2014) Att överklaga till förvaltningsrätten

Samhall (2015) Bokslutskommuniké januari – december
2014 Arbetsförmedlingen (2015) Återkoppling 2015 En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

SCB (2014) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2013

SCB (2015) Privatpersoners användning av datorer och internet

SCB (2015) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2014

SCB (2015) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2015

Skolinspektionen (2014) Från huvudmannen till klassrummet – tät styrkedja viktig för förbättrade kunskapsresultat Skolinspektionens erfarenheter och resultat från tillsyn och kvalitetsgranskning.

Skolinspektionen (2014) Regelbunden tillsyn 2014

Skolinspektionen (2014) Skolenkäten 2014

Skollagen (2010:800)

Skolverket (2008) Tillgänglighet till skolors lokaler och valfrihet för elever med funktionsnedsättning Myndigheten för delaktighet (2015) kommunuppföljning bas 200 svarande

Skolverket (2014) Skolverkets allmänna råd om Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram

Skolverket, Skolinspektionen och Specialpedagogiska skolmyndigheten (2015).

Rapportering om utvecklingen av funktionshinderspolitiken år 2014 för Skolverket, Skolinspektionen och Specialpedagogiska skolmyndigheten

Socialdepartementet (2011) En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

Socialdepartementet (2011) Uppdrag om delmål, uppföljning och redovisning inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016 S2011/8810/FST (delvis)

Socialdepartementet (2011) Uppdrag om ett samlat uppföljningssystem för funktionshinderspolitiken

Socialstyrelsen (2013) Kartläggning av skyddade boenden i Sverige

Socialstyrelsen (2013) Psykisk ohälsa bland unga – underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg

Socialstyrelsen (2013) Utvärdering av försöksverksamheter i kommuner

Socialstyrelsen (2014) Anhöriga som ger omsorg till närstående

Socialstyrelsen (2014) Stöd till personer som vårdar och stödjer närstående slutrapport 2014

Socialstyrelsen (2014) Öppna jämförelser 2014

Socialstyrelsen (2015) Kartläggning och analys av vissa insatser enligt LSS delredovisning av regeringsuppdrag

Socialstyrelsen (2015) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderpolitiska strategin delrapport 4

Socialstyrelsen (2015) Tillståndet och utvecklingen inom hälso- och sjukvård och socialtjänst

Socialtjänstlag (2001:453)

SOU (2013) Unga vuxna med aktivitetsersättning – risk för suicidförsök och suicid

Standard EN 301549:2014

Statens folkhälsoinstitut (2013) Nationella folkhälsoenkäten, särskild statistikframtagning

Statistiska centralbyrån (2015) Valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning

Stockholms universitet (2015) Statistik www.studeramedfunktionshinder.nu

Svensk kollektivtrafik (2015) FRIDA miljö- och fordonsdatabas www.svenskkollektivtrafik.se

Svenska filminstitutet (2015) Resultatredovisning 2014

Svenska filminstitutet (2015) Tillgänglig bio: Regeringsuppdrag för ökad tillgänglighet till film

Sveriges television (2015) Sveriges televisions public-service redovisning 2014

Trafikanalys (2014) Färdtjänst och riksfärdtjänst 2013

Trafikanalys (2015) Uppföljning av de tranpostpolitiska målen

Trafikverket (2015) Redovisning av delmålen i ”En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016, rapportering 2015

TV4 AB (2014) Redovisning av tillgänglighet till tv-sändningarna sjuan

Unicef (2015) Gör barnkonventionen till lag, <https://unicef.se/projekt/gor-barnkonventionen-till-lag>

Universitets- och högskolerådet (2014) Eurostudent 5

UR 2014

Utbildningsradion AB (2015) Public service redovisning UR 20114

W3C - WCAG 2.0

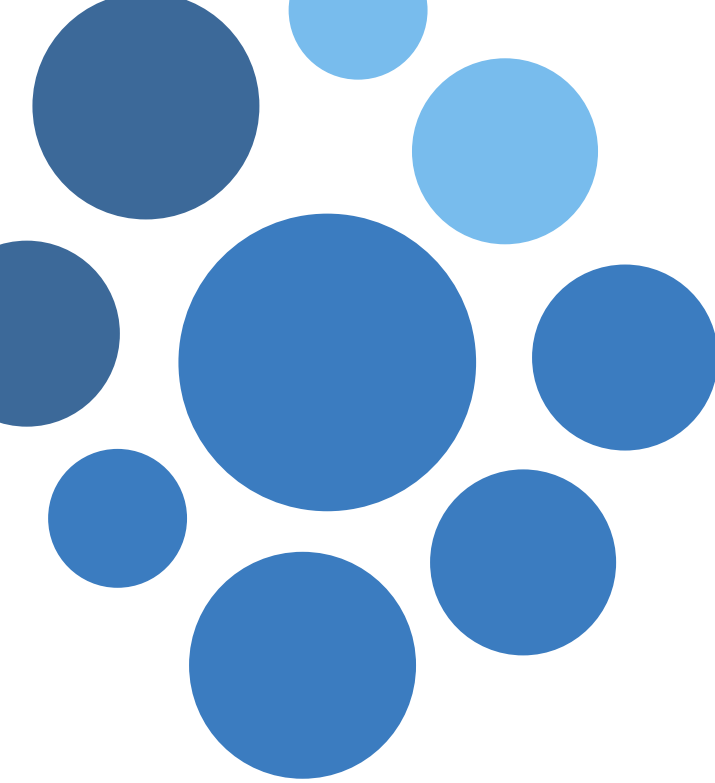
www.boverket.se

www.do.se

www.manskligarattigheter.se

www.socialstyrelsen.se

www.ungasynskadade.se

Samlad uppföljning av funktionshinderspolitiken

Hur är läget 2015?

Det här är den fjärde lägesbedömningen och uppföljningen av strategin för funktionshinderspolitiken 2011–2016.

Uppföljningen visar att utvecklingen går långsamt framåt och att tillgängligheten ökar. Samtidigt lever fortfarande många personer med funktionsnedsättning med sämre delaktighet i samhället.

Myndigheten för delaktighet är en expertmyndighet som följer och stödjer utvecklingen inom funktionshindersområdet. Målet är att alla, oavsett funktionsförmåga, ska kunna vara delaktiga i samhället.

Myndigheten för delaktighet
Box 1210, 172 24 Sundbyberg
Besöksadress: Sturegatan 3
Telefon: 08-600 84 00
E-post: info@mfd.se
www.mfd.se

